

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Jurgita Mikalajūnienė

**EKOLOGINIO POŽIŪRIO TAIKYMAS, TENKINANT ANKSTYVOJO IR
IKIMOKYKLINIO
AMŽIAUS VAIKŲ SPECIALIUOSIUS POREIKIUS**

Magistro darbas

Magistro darbo vadovė – doc. dr. Stefanija Ališauskienė

Šiauliai 2007

Santrauka

Darbe atlikta *teorinė* ekologinio vaiko pažinimo ir vertinimo modelio sampratos, raiškos dokumentuose, vaikų raidos ypatingumą ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimo pokyčių *analizė*. *Empirinėje* darbo dalyje nagrinėjami prioritetai, kuriuos teikia specialistai vertindami ir ugdydami vaiką, tėvų pasirengimas teikti informaciją apie savo vaiką, ekologinio požiūrio taikymo prioritetai ir teorinių nuostatų į vaiko pažinimą raiška praktikoje.

Iškeltos *hipotezės*, kad specialistų teorinės nuostatos į vaiko pažinimą ir ugdymą grindžiamos ekologinio sisteminio modelio elementais, kurie praktikoje gali būti keičiami tradiciniu vaiko vertinimo modeliu *bei*, kad specialistų diskusijos grupėje, refleksijos bei tinkamas teorinis ir praktinis pasirengimas leidžia pažinti vaiką šeimos kontekste.

Anketinės apklausos bei *sutelktos grupės metodais* atliktas tyrimas, kurio tikslas – įvertinti specialistų nuostatas į vaiko pažinimą, vertinimą ir ugdymą, šių nuostatų raišką praktikoje bei jų sąsajas su ekologiniu sisteminiu požiūriu, ir pateikti vaiko pažinimo šeimos kontekste praktinį modelį. Atlikta *statistinė* (aprašomoji dažnių, vidurkių, Kruskal- Wallis neparametrinio testo) *duomenų analizė*.

Tyrime dalyvavo 112 darželių ir 39 ankstyvosios reabilitacijos tarnybų specialistai bei 106 specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų tėvai.

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. Vertindami ir ugdydami ankstyvojo ir ikimokyklinio amžiaus vaiką, turintį specialiųjų poreikių, specialistai linkę laikytis tradicinių būdų, orientuotų į vaiką ir jo problemas. Specialistai, vertindami vaiko raidą, orientuojasi į sutrikimo nustatymą. Vaiko pasiekimai ir raida dažniausiai lyginami su bendraamžių pasiekimais ir menkai atsižvelgiama į vaiko individualumą bei jo aplinkos unikalumą.
2. Svarbiausias kriterijus pažįstant bei vertinant vaiką, yra vaiko stipriųjų bei silpnųjų savybių atpažinimas bei įvertinimas. Nuomonę, kad vertinant vaiką, pirmenybė turi būti teikiama vaiko pažinimui šeimos kontekste, ankstyvosios reabilitacijos tarnybų specialistai akcentuoja žymiai labiau nei ikimokyklinio ugdymo įstaigų specialistai.
3. Tėvai, pripažindami vaiko vertinimo šeimos kontekste svarbą, tik iš dalies linkę informuoti specialistus apie vaiką bei jo aplinką (šeimą, paramos tinklus ir kt.).
4. Pasitvirtino hipotezės, kad, dirbdami su ankstyvojo ir ikimokyklinio amžiaus vaikais, turinčiais specialiųjų poreikių, specialistai vertina vaiką ir jo raidą, remdamiesi tradicinio medicininio korekcinio modelio nuostatomis, tačiau teorinės nuostatos į vaiko pažinimą ir ugdymą grindžiamos sisteminio ekologinio modelio elementais *ir*, kad specialistų diskusijos sutelktoje grupėje, refleksijos bei tinkamas teorinis ir praktinis pasirengimas sudaro tinkamą pagrindą ir skatina pažinti vaiką šeimos kontekste.

Esminiai žodžiai: ankstyvojo ir ikimokyklinio amžiaus specialiųjų poreikių turintys vaikai, vaikų šeimos, ekologinis sisteminis modelis, vaiko pažinimas ekologiniu požiūriu.

Turinys

Santrauka	2
Įvadas	4
I. EKOLOGINIS VAIKO PAŽINIMO IR VERTINIMO MODELIS	9
1.1. Ekologinio sisteminio požiūrio raiška dokumentuose.....	9
1.2. Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimo pokyčiai.....	10
1.3. Ekologinio vaiko pažinimo modelio samprata.....	12
1.4. Vaikystės aplinkos.....	14
1.5. Šeima kaip sistema.....	17
1.6. Elgesys kaip kompleksinė veiksnių sąveika.....	19
II. EKOLOGINIO POŽIŪRIO TAIKYMAS, TENKINANT ANKSTYVOJO IR IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SPECIALIUOSIUS POREIKIUS	20
2.1. Tyrimo metodika.....	20
2.2. Tyrimo imties charakteristikos.....	21
2.3. Vaiko pažinimo ir vertinimo prioritetai.....	23
2.4. Tėvų pasirengimas teikti informaciją apie savo vaiką	39
2.5. Vaiko ekologinio pažinimo modelis ir jo taikymas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.	45
2.5.1. Vaiko pažinimo modelio reflektavimas diskusijų grupėje.....	45
2.5.2. Pedagogų diskusijų turinio aptarimas ir interpretacijos.....	46
2.5.3. Vaiko genogramų sudarymas mažose specialistų grupėse.....	53
Išvados	56
Literatūra	58
Summary	62
Priedai	63
1 priedas.....	64
2 priedas.....	68
3 priedas.....	71

Įvadas

Tyrimo socialinis aktualumas ir naujumas. Tyrimo aktualumą atspindi tai, jog pažįstant ir vertinant vaiką susikerta dvi tradicijos: 1) tyrinėti vaiką ir vertinti jo raidą kaip tam tikrą būseną (bet ne procesą) bei tyrinėti vaiką izoliuotai, neatsižvelgiant į aplinkos veiksnius bei artimiausią aplinką – šeimą; 2) kita vertus naujausios ankstyvosios intervencijos ir ikimokyklinio ugdymo Europoje mokslo idėjos skatina vertinti vaiko raidą kaip dinamišką procesą, atsižvelgiant į vaiko ir aplinkos sąveikas. Griežtą požiūrį vien tik į sutrikimą ir pagalbą vaikui pamažu keičia vaiko pažinimas, atsižvelgiant į jo šeimos bei aplinkos, kurioje vaikas gyvena, ypatumus. Kyla probleminis klausimas, *kaip yra vertinamas vaikas, turintis raidos problemų, ankstyvosios reabilitacijos tarnybose bei ikimokyklinėse ugdymo įstaigose – izoliuotai ar aplinkos kontekste ir kokių prioritetų laikomasi, kai vertinama vaiko raida?* Taip pat svarbu išmanyti, *kaip tėvai priimtų tokią intervenciją*, jei, vertindami vaiką, specialistai išsamiai analizuotų šeimos santykius ir aplinką šeimoje, kita vertus, *ar ankstyvosios reabilitacijos tarnybos ir ikimokyklinės įstaigos yra pasirengusios pritaikyti tam tikrus ekologinio modelio prioritetus vertinant vaiką?*

Problemų, kurios susijusios su vaiko raidos sutrikimu, analizė ir sprendimas Lietuvoje ilgą laiką apėmė medicininius reabilitacinius bei pedagoginius aspektus, orientuotus į pagalbą pačiam vaikui. Nors ši nuostata socialinės politikos lygmeniu keičiasi^{1, 2, 3, 4, 5}, tačiau šeimų, auginančių specialiųjų poreikių turintį vaiką, situacija tebėra sudėtinga. Kaip pažymi Morton (1993), specialiųjų poreikių vaiko problema yra visos šeimos problema, todėl vaiko ugdymosi poreikių tenkinimo procesas yra neatsiejamas nuo visos šeimos problemų analizės ir pagalbos šeimai. Svarbu atsižvelgti į visos šeimos situaciją, o ne vien koncentruotis ties vaiko ugdymosi sunkumais. Pastarajame dešimtmetyje Lietuvoje, keičiantis visuomenės požiūriui į negalią ir į specialiųjų poreikių turinčius vaikus bei į jų šeimas, dėmesys šiems asmenims žymiai padidėjo. Pamažu medicininį požiūrį bei pirmosios kartos tyrimus, kurie akcentavo vaiko raidos sutrikimų nustatymą ir vaiko raidos normalizavimą, keitė antrosios kartos tyrimai ir holistinis **sisteminis ekologinis** požiūris (Ališauskienė, 2005; Ališauskas, 2002; Ališauskienė ir Ruškus, 2002;

¹ Dėl vaikų raidos sutrikimų ankstyvosios reabilitacijos antrinio ir tretinio lygio paslaugų organizavimo principų, aprašymo ir teikimo reikalavimų (2000). LR sveikatos apsaugos ministerija. Įsakymas 2000-12-14. Nr. 728. Vilnius. <http://www.lps.vu.lt/index.php?id=klinikine&doc=02> (Žiūrėta 2007 01 11)

² Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarkos (2002). LR švietimo ir mokslo, sveikatos apsaugos bei socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Pažyma 2002-07-12. Nr. 1329/368/98. Vilnius. <http://www.lps.vu.lt/index.php?id=pedagogine&doc=08> (Žiūrėta 2007 02 02)

³ LR Specialiojo ugdymo įstatymas (1998 m. gruodžio 15 d. Nr. VIII-969). Informacinis leidinys, Nr. 1-2 (56-57), p. 1-5.

⁴ LR švietimo įstatymas (2004). http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/istatymai/i-1489.htm. (Žiūrėta 2006 02 04).

⁵ LR Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (2004 m. gegužės 11 d. Nr. IX-2228). Vilnius. <http://www.sam.lt/images/Dokumentai/Asmens%20sveikata/formtext%20lietuvos%20respublikos.htm> (Žiūrėta 2007 03 10).

Coonard ir Novick, 1996; Ruškus, 2002a, 2002b ir kt.). Ekologinis požiūris orientuoja į visas vaiko sistemos dalis: biologinę, socialinę, dvasinę bei jų sąveikas su aplinkos sistemomis. Kaip teigia Ališauskienė (2005), Ruškus (2002a, 2002b), Butkevičienė (2000), Germain, Gitterman (1995), Compton, Galaway (1999), Bankauskienė (2003) ir kt., vis labiau akcentuojama vaiko raidos priklausomybė nuo socialinės interakcijos šeimoje bei šeimos ir jos aplinkos ryšiai.

Ekologijos sąvoka (mokslas apie organizmo ir aplinkos santykius) apima atskiro žmogaus biogenetinį pagrindą, taip pat akcentuojama ir jo sąveiką su aplinka (Bronfenbrenner, 1979). Ališauskienė (2005) ekologinį sisteminių požiūrį apibrėžia, kaip teorinę metodologinę nuostatą, kuri orientuojasi ne tik į vaiką, bet ir į jo aplinką, taip pat vaiko ir aplinkos sąveikas. Ekologinis sisteminis požiūris leidžia vaiko ir jo šeimos raidą bei pokyčius analizuoti sistemiskai, atsižvelgiant į platesnį kontekstą⁶.

Tyrimo praktinis reikšmingumas. Magistro darbe vaiko pažinimo, vertinimo ir ugdymo modeliai bei specialistų požiūris į vaiko vertinimą aplinkos ir santykių kontekste analizuojami naudojantis ekologinės sistemos teorijos prielaidomis. Pateikiamas metodologinis ir teorinis vaiko raidos ir jo situacijos vertinimo sisteminis pagrindas bei praktiniai ekologinio sisteminio modelio taikymo būdai. Teorinis ekologinio modelio pagrindimas bei šio modelio taikymo praktikoje pavyzdžiai, pateikti darbe, padės specialistams naujai vertinti vaiko situaciją ikimokyklinio ugdymo įstaigose bei ankstyvosios reabilitacijos tarnybose.

Tyrimo mokslinis aktualumas. Teorinių nuostatų į vaiko, turinčio raidos sutrikimų, pažinimą ir ugdymą, įvairovė (prieraišumo teorija, socialinio išmokymo teorija, socialinės raidos teorija, transakcinis komunikacijos modelis ir kt.) neretai specialistams atrodo kaip iššūkis. Dauguma laikosi vyraujančio tradicinio požiūrio, kuris dažnai konfrontuoja su ugdymo naujovėmis. Vaiko raidos sutrikimo išaiškinimo ir jo „šalinimo“ akcentavimą keičia vaiko pažinimas, atsižvelgiant į šeimos bei aplinkos, kurioje vaikas gyvena, taip pat vaiko ir artimųjų santykius, vaiko ir aplinkos abipuses sąveikas. Tačiau Lietuvoje šios srities pokyčiai ekologinio sisteminio vaiko vertinimo modelio link dažnai yra labiau teoriniai nei praktiniai.

Vienas pirmųjų analizavęs ekologinį vaiko pažinimo ir vertinimo modelį buvo Bronfenbrenneris (1979). Vėliau vaiko raidos pažinimą ir vertinimą, atsižvelgiant į šeimos ypatumus, akcentavo ir kiti autoriai (Germain, Gitterman, 1995; Compton, Galaway, 1999; Parker ir kt., 1992; Coonard ir Novick, 1996; Barbara Hausen Lemme, 2003 ir kt.). Europos Specialiojo ugdymo plėtros

⁶Ankstyvoji intervencija vaikystėje. Situacijos Europoje analizė (2005). Ataskaita. Red.Soriano, V., Išvertė Ališauskienė, S. Europos Specialiojo ugdymo plėtros agentūra, cit. Horwath, 2000.

agentūra⁷ naujausius specialiojo ugdymo srities projektus⁸ taip pat grindžia ekologine sistemine teorija bei integracijos, inkluzijos, įgalinimo, resursų telkimo ir optimalaus jų panaudojimo, tenkinant vaikų specialiuosius ugdymosi poreikius, teorine nuostata.

Lietuvos autoriai vaikų pažinimą, įvertinimą bei ugdymą šeimos bei aplinkos kontekste tyrinėti pradėjo visai neseniai. Vaiko ir socialinės aplinkos sąveikos ypatumus analizavo Butkevičienė (1997, 2000), Leliūgienė (1997), Ališauskienė ir Ruškus (2002), Vitkienė (2002), Bankauskienė (2003), Kvieskienė (2003), Ališauskienė (2003, 2005), Miltenienė (2005) ir kt.

Rajeckas (1995), Ruškus (2002a), Nasvytienė (2005) savo tyrimus grįsdami ekologine teorija pažymi, jog pagalba neįgaliam asmeniui ir jo šeimai turėtų būti vertinama ne siaurame kontekste, t.y. vien tik pagalbos vaikui aspektu, tačiau visapusiškai – socialinio, politinio bei edukacinio konteksto aspektu. Vaiko elgesio modeliai glaudžiai siejami su jo artimiausia aplinka ir sąveikomis. Akcentuojamas aplinkos ir šeimos sąveikos abipusiškumas, taip pat aplinkos poveikis vaiko asmenybės raidai. Ališauskienė (2005), Ivoškuvienė (1986), Daulenskienė, Radzevičienė (1997), Gudonis, Novogrodskienė (2000) Karvelis (2001), Ruškus (2002a, 2002b) ir kt. savo mokslo darbuose taip pat gvildena socialinės aplinkos įtaką neįgaliam vaikui.

Tyrimo mokslinė problema. Tyrimo mokslinę problemą atspindi šie klausimai: *Kaip, t.y. kokiomis teorinėmis nuostatomis remiasi specialistai, dirbdami su ankstyvojo ir ikimokyklinio amžiaus vaikais, turinčiais specialiųjų poreikių, vertina vaiką ir jo raidą? Kaip specialistai vertina ekologinį vaiko pažinimo ir ugdymo modelį bei jo turinį? Kaip specialistai taiko šį modelį vertindami vaiko raidą ir ugdydami vaiką? Kokie yra teigiami ir neigiami ekologinio vaiko pažinimo ir ugdymo modelio taikymo aspektai? Kiek svarbu tėvams, kad jų vaikas būtų vertinamas šeimos kontekste?*

Tyrimo hipotezės:

- Specialistų teorinės nuostatos į vaiko pažinimą ir ugdymą yra grindžiamos ekologinio sisteminio modelio elementais, kurie praktikoje keičiami tradiciniu vaiko vertinimo modeliu.
- Specialistų diskusijos grupėje, refleksijos bei tinkamas teorinis ir praktinis pasirengimas leidžia pažinti vaiką šeimos kontekste.

Tyrimo objektas. Vaiko pažinimo ir įvertinimo modeliai ikimokykliniame amžiuje.

Tyrimo dalykas. Specialistų taikomas teorinis ir praktinis požiūris į vaiko pažinimą ir ugdymą ekologinio sisteminio požiūrio aspektu.

⁷ European Agency for Development in Special Needs Education <http://www.european-agency.org/>. (žiūrėta 2007 03 04).

⁸ Inclusive Educationa and Classroom Practice (2003); Early Childhood Intervention (2005) ir kt. <http://www.european-agency.org/>. (žiūrėta 2007 03 04).

Tyrimo tikslas. Įvertinti specialistų nuostatas į vaiko pažinimą, vertinimą ir ugdymą, šių nuostatų raišką praktikoje bei jų sąsajas su ekologiniu sisteminiu požiūriu, ir pateikti vaiko pažinimo šeimos kontekste praktinį modelį.

Tikslui įgyvendinti buvo išskirti tokie **tyrimo uždaviniai:**

- Įvertinti prioritetus, kuriuos teikia specialistai, vertindami ir ugdydami vaiką.
- Įvertinti tėvų nuomonę apie tai, kokiais prioritetais remiantis, turėtų būti vertinamas ir ugdomas jų vaikas.
- Specialistų diskusijų grupėje (*focus*) atskleisti ekologinio vaiko pažinimo modelio taikymo prioritetus.
- Patikrinti ekologinio modelio pritaikymo galimybes ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 112 ikimokyklinio ugdymo įstaigų specialistų ir 39 ankstyvosios reabilitacijos tarnybų specialistai (logopedai, specialieji pedagogai, ikimokyklinio amžiaus vaikų auklėtojai, socialiniai darbuotojai/pedagogai, socialiniai pediatrai, kineziterapeutai ir t.t.) bei 106 specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų tėvai. Tyrime iš viso dalyvavo 257 respondentai.

Tyrimas atliktas Šiaulių, Panevėžio, Pasvalio, Radviliškio ikimokyklinėse įstaigose bei ankstyvosios reabilitacijos tarnybose 2007 m. sausio-vasario mėn.

Tyrimo metodologija ir metodai. Šis tyrimas remiasi pagrindiniais holistinio požiūrio komponentais, tokiais kaip: partnerystės kūrimas (šeimos remiamos ir vaiko raida skatinama per pagalbos ir partnerystės santykius), bendruomeninės aplinkos kūrimas (šeimos gauna informaciją, resursus ir paramą per bendruomeninės aplinkos ryšius), šeimos ir bendruomenės paramos ryšiai (dalyvavimas, abipusis bendravimas, atstovavimas stiprina ir bendruomeninius šeimos tinklus ir šeimos funkcionavimą).

Holistinio požiūrio šalininkai vadovaujasi nuostata, kad sutrikusios raidos vaiko ugdymas negali būti orientuojamas vien tik į trūkumų šalinimą. Svarbu pripažinti vaiko individualumą bei specifinius gebėjimus ir vertinti vaiką, atsižvelgiant į artimiausią jo aplinką. Šeima pripažįstama pirminiu vaiko socializacijos šaltiniu ir reikšmingiausiu ankstyvosios raidos veiksnium (Ališauskienė, 2005 cit. Bronfenbrenner, 1981).

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa, sutelktos grupės (*angl. focus group*) metodas, diskusijų turinio (*angl. content*) analizė. Statistinė (aprašomoji dažnių, vidurkių, Kruskal- Wallis neparimetrinio testo) duomenų analizė atlikta SPSS 11.0, grafinė analizė – MS Excel 2000 kompiuterinėmis programomis.

Tyrimo etapai:

1. Anketinė apklausa raštu.

2. Vaiko ekologinio pažinimo modelio reflektavimas diskusijų grupėje

Parengiamasis diskusijos etapas - įvadinė teorinė paskaita

Diskusijų etapas

Baigiamasis etapas – praktinis ekologinio modelio taikymas

Magistro darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, du skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (50 šaltinių), priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 13 lentelių ir 15 paveikslų. Pridedami 3 priedai. Prieduose pateikiami anketų pavyzdžiai bei pedagogų sudarytos išsamios vaikų charakteristikos - genogramos.

Pagrindinės sąvokos

Ekologinis sisteminis modelis – tai analizės schema, jungianti keletą koncepcijų, kurios reiškinius, susijusius su individualiais, žmonių grupėmis ir bendruomenėmis, padeda suprasti giliau ir plačiau nei viena atskira koncepcija⁹.

Klinikinio-korekcinio modelio esmė ta, kad negalė suvokiama, kaip koreguotina nepageidaujama skirtybė, nukrypimas nuo normos¹⁰.

Ankstyvoji intervencija vaikystėje – ankstyvoji kompleksinė pagalba (gydymas, ugdymas, psichologinė bei socialinė) rizikos grupės arba sutrikusios raidos vaikams ir jų šeimoms iki kol vaikas pradeda lankyti ikimokyklinio ugdymo įstaigą¹¹.

Socializacija – žmogaus vystymasis visą jo gyvenimą sąveikaujant su aplinka, socialinių normų ir kultūros vertybių perėmimo procesas, tobulinimas ir savęs realizavimas toje visuomenėje, kuriai jis priklauso¹².

Specialieji ugdymosi poreikiai – pagalbos ir paslaugų reikmė, atsirandanti dėl to, kad ugdymo ir saviugdodos reikalavimai neatitinka specialiųjų poreikių asmens galimybių¹³.

Specialiųjų poreikių vaikas – vaikas, dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų, turintis ribotas galimybes dalyvauti ugdymo procese, visuomenės gyvenime¹⁴.

⁹ Butkevičiene, R. (2000). Šeimų, auginančių vaikus su negalia, adaptacijos modelis. Tiltai, 4 (13), 83-92, cit. Compton ir Galaway, 1979.

¹⁰ Ruškus, J. (2002). Negalės fenomenas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

¹¹ Ališauskienė, S. (2005). Ankstyvoji intervencija vaikystėje. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.

¹² Vaikų ir jaunimo socializacijos programa (2004).

http://www.smm.lt/veiklos_planai_ir_programos/programos.htm. (Žiūrėta 2006 12 18).

¹³ LR specialiojo ugdymo įstatymas (1998). *Informacinis leidinys*, 1-2 (56-57), 1-5.

¹⁴ Ten pat.

1. EKOLOGINIS VAIKO PAŽINIMO IR VERTINIMO MODELIS

1.1. Ekologinio sisteminio požiūrio raiška dokumentuose

Paskutiniųjų dviejų-trijų dešimtmečių tarptautiniai dokumentai¹⁵ iškelia naują ankstyvosios intervencijos vaikystėje (pagalbos nuo gimimo iki šešerių metų vaikui, turinčiam raidos rizikos veiksnių arba sutrikimą, paramos jo šeimai ir t. t.) supratimą, kai tiesiogiai siejamos sveikatos apsaugos, švietimo ir socialinių mokslų (ypač psichologijos) žinios bei bendri ir koordinuoti pagalbos principai.

Įvyko pažangūs ankstyvojo ir ikimokyklinio amžiaus vaiko pažinimo ir ugdymo pokyčiai. Prieš keletą dešimtmečių akcentuota pagalba tik vaikui dabar pradėta taikyti plačiau – dėmesys kreipiamas ne tik **į vaiką**, bet ir **į jo šeimą**, taip pat į bendruomenę, kurioje vaikas gyvena, akcentuojamos vaiko ir aplinkos sąveikos, t. y. taikomi **socialinės ir edukacinės** krypties vaiko ir jo situacijos vertinimo modeliai (Guralnic, M., 2001; Peterander, 2003; Ališauskienė, 2005 ir kt.).

Lietuvos dokumentuose, reglamentuojančiuose vaiko pažinimą ir ugdymą (LR Specialiojo ugdymo įstatymas, 1998; LR Švietimo įstatymas, 2004 ir kt.), sisteminė ekologinė vaiko pažinimo, vertinimo bei ugdymo nuostata taip pat akcentuojama. Ypač pažymima tėvų įsitraukimo į vaiko ugdymo procesą svarba. Dokumentuose teigiama, jog specialioji pedagoginė, psichologinė ir socialinė pagalba turi būti teikiama ne tik vaikui, bet ir jo tėvams. Švietimo ir Specialiojo ugdymo įstatymai orientuoti ne tik į pagalbą specialiujų poreikių turinčiam vaikui, bet ir jo šeimai, specialistų ir šeimos narių tarpusavio santykių kūrimą, šeimos narių konsultavimą ir paramą. Išskiriami tokie kooperavimosi su tėvais aspektai:

- Šeimos, visuomenės bei vietos savivaldos institucijų dalyvavimas ugdant specialiųjų poreikių asmenis (*decentralizacijos principas*).
- Pagalbos visai šeimai organizavimas. Dokumentuose teigiama, jog specialiojo ugdymo įstaigos privalo teikti metodinę pagalbą tėvams, ugdantiems specialiųjų poreikių turintį vaiką. Taip pat vaikams, negalintiems lankyti ugdymo įstaigos, ir jų tėvams (ar vaiko

¹⁵ Ankstyvoji intervencija vaikystėje. Situacijos Europoje analizė (2005). Ataskaita. Red. Soriano, V., Išvertė Ališauskienė, S. Europos Specialiojo ugdymo plėtros agentūra, cit.

a) Eurlayd, 1991. Manifesto of the Eurlayd working party with a view to future EC policy: early Intervention for Children with Developmental Disabilities, Elsenborn: Eurlayd;

b) Helios II, 1996. Early Intervention for Children with Developmental Disabilities, Elsenborn: Eurlayd;

c) UNESCO 1997. International Consultation on Early Childhood Education and Special Educational Needs. Paris: UNESCO.

d) Early Intervention: Information, Orientation and Guidance of Families. Brussels: European Commission;

e) European Agency for Development in Special Needs Education, 1998.

f) Early Intervention in Europe. Middelfart: EADSNE; European Agency for Development in Special Needs Education, 2003. Special Needs Education in Europe. Middelfart: EADSNE.

globėjams) specialioji pagalba teikiama namuose. Tėvai gali dalyvauti ir tėvų rengimo ugdyti specialiųjų poreikių vaikus kursuose.

- Tėvų ir specialistų bendradarbiavimas. Tėvai turi teisę dalyvauti įvertinant vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius ir gauti išsamią informaciją apie įvertinimo rezultatus; teikti siūlymus pedagogams, ugdantiems vaiką, švietimo įstaigos vadovams koreguoti ugdymo procesą; specialistai privalo bendradarbiauti su specialiųjų poreikių vaiko tėvais, konsultuoti juos specialiojo ugdymo klausimais ir informuoti apie vaiko ugdymosi pažangą, sunkumus ir problemas. Įstatymai (1998, 2004) taip pat numato, jog savivaldybė kartu su tėvais ir pedagoginėmis psichologinės tarnybos specialistais parenka vaikams optimalią ugdymo formą.

Ikimokyklinio amžiaus vaikų pažinimo bei ugdymo gaires atspindi ne tik įstatymai bei mokslo leidiniai, bet ir praktinio pobūdžio dokumentai, tokie kaip ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo programa „Vėrinėlis“ ir kt. Programoje akcentuojama vaikų ugdymo ikimokyklinėje įstaigoje bei namuose darnos bei šilto emocinio klimato svarba, taip pat dvasinė parama vienu kitiems. Šiame dokumente pažymima, kad, auklėtojos, dirbdamos su ikimokyklinio amžiaus vaikais, turėtų atsižvelgti į ugdytinių individualią patirtį ir galimybes, susiklosčiusią ugdymo situaciją grupėje, vietos bendruomenės kultūrinės tradicijas, šeimų kultūrą ir pan. Paminėtos nuostatos rodo, kad programa grindžiama holistiniu požiūriu, kuris akcentuoja vaiko raidos priklausomybę nuo socialinės interakcijos šeimoje. Išryškinama bendradarbiavimo su vaiko tėvais svarba, skatinama atsižvelgti į tėvų pageidavimus ir siūlymus ugdant vaiką. Glebuviene, Monkevičienė, Tarasionienė, Stankevičienė (2003) tyrimu įrodė, kad specialistų bei vaiko šeimos bendradarbiavimas vyksta ir realiame gyvenime.

1.2. Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių vertinimo pokyčiai

Pastaruoju metu ir Lietuvoje, ir kitose šalyse diskutuojama apie skirtingus raidos ypatingumų vertinimo ir vaikų, turinčių negalę, ugdymo modelius: klinikinį korekcinį ir socialinį interakcinį (Ruškus, 2001; Ruškus, 2002a, Ališauskas, 2002). Ališauskas (2002) teigia, kad šiuose modeliuose operuojama skirtingais teoriniais konceptais, deklaruojamos skirtingos negalės koncepcijos, skirtingas individo vertinimo bei ugdymo(si) pobūdis ir kt.

Pasak Ališausko (2002), Ruškaus (2002a) bei Ališauskienės, S. ir Miltinienės, L. (2003)¹⁶ klinikinį korekcinį modelį iliustruoja tokios teorinės sąvokos, kaip: sutrikimas, sutrikimo ontogenezė, klinika, diagnostika, diagnozė, korekcija, reedukacija, išskyrimas, pritaikymas,

¹⁶ Ališauskienė, S., Miltinienė, L. (2003). Tėvų, specialistų ir specialiųjų poreikių turinčių vaikų bendradarbiavimo plėtotė ugdymo institucijose (ankstyvosios reabilitacijos tarnybose bei bendrojo lavinimo mokyklose). Tyrimo ataskaita. http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/ataskaita_smm_03.doc (žiūrėta 2007 m. kovo 12 d.).

intervencija. Šiuo atveju negalės samprata orientuota į sutrikimą ir jo kompensavimo mechanizmus. Socialinis interakcinis modelis pagrįstas tokiomis sąvokomis, kaip: socialinės nuostatos ir vaizdiniai, jų ontogenezė, požiūriai, socialiniai vaidmenys ir statusas, emociniai išgyvenimai ir kt. Socialinis modelis orientuoja į socialinės situacijos pažinimą, jos privalumų ir ribotumų įvertinimą.

Paskutiniųjų dešimtmečių Europos ir tarptautiniai dokumentai (Eurlyaid, 1991; Helios II, 1996; UNESCO, 1997; Ankstyvoji intervencija vaikystėje, 2005 ir kt.), apibrėžiantys naujausius ankstyvosios pagalbos principus bei metodus, rodo šios srities idėjų bei teorinių nuostatų raidą. Sukurta nauja ankstyvosios intervencijos vaikystėje koncepcija, į kurią tiesiogiai įtraukti sveikatos, švietimo ir socialiniai mokslai. Tai atitinka šiuolaikinę socialinę situaciją, nes praeityje minėtos sritys turėjo santykinai skirtingą įtaką ankstyvosios pagalbos vaikui ir šeimai procesuose ir buvo menkai tarpusavyje susijusios. Įvyko pažangūs pokyčiai: ankstesnė intervencija, orientuota tik į vaiką dabar suvokiama plačiau – dėmesys kreipiamas ne tik į vaiką atskirai, bet ir į jo šeimą, taip pat į bendruomenę, kurioje vaikas gyvena (Situacijos Europoje analizė – pagrindiniai aspektai ir rekomendacijos, 2005, cit. Peterander et al, 1999; Blackman, 2003).

Ališauskienė ir Ruškus (2002) pažymi, jog vis svarbesni tampa ne individualūs vaiko pažinimo aspektai, o bendrieji šeimos pažinimo principai, kurie būdingi vadinamiesiems antrosios kartos tyrimams. Tačiau, kaip teigia Ališauskas (2002, 2003), situacija Lietuvoje kol kas patvirtina klinikinio korekcinio modelio vyravimą, nors ir vis labiau išigali socialinis interakcinis požiūris. Anot Ališauskienės bei Ruškaus (2002), vis labiau siekiama atsižvelgti į vaiko ir šeimos charakteristikas, derinamas vaiko pažinimas ir pagalba jam su šeimos pažinimu ir pagalba visai šeimai. Antrosios kartos tyrimai liudija, jog šeimos charakteristikos turi įtakos pagalbos vaikui ir šeimai efektyvumui. Vis labiau akcentuojama šeimos charakteristikų svarba vaiko raidai (Ališauskienė, Ruškus, 2002).

Daugelis autorių (Coonard ir Novick, 1996; Ruškus, 2002a; Ališauskienė, 2005; Ališauskas, 2002 ir kt.) teigia, jog į šeimą orientuoto požiūrio teorinė nuostata skatina nuo deficitu grįsto medicininio modelio, išryškinančio diagnozę ir problemos „gydymą“ eiti prie ekologinio vaiko pažinimo modelio. Kita vertus, pripažįstama, kad perėjimas nuo klinikinių modelių, orientuotų į diagnozę, gydymą, užduotį, prie tarpusavio santykiais grįstų individualizuotų socialinių modelių yra ilgas ir sudėtingas procesas (Ališauskienė, 2005).

1.3. Ekologinio vaiko pažinimo modelio samprata

Vienas iš pagrindinių ekologinės sisteminės teorijos autorių Bronfenbrenner (1986) žmogų vertina kaip „ypač sudėtingą sistemą, kurioje itin glaudžiai susipynę biologiniai, pažintiniai, emociniai ir socialiniai elementai“. Jo nuomone, raidos teorija turi būti skirta ne atskiriems kintamiesiems nagrinėti, o taikoma tiriant žmogų kaip sistemą (Barbara Hausen Lemme, 2003, cit. Bronfenbrenner ir kt., 1986). Ekologijos mokslas (Butkevičienė, 2000) analizuoja organizmo bei aplinkos adaptabilumą, sąveiką bei ryšius tarp pačių organizmų. German ir Gitterman (1995), apibūdindami žmogaus ekologiją, akcentavo kultūrinio ir istorinio konteksto svarbą. Autoriai teigia, kad žmonės ir juos supanti aplinka sudaro vieningą sistemą, kuri funkcionuoja tam tikrame kultūriniame ir istoriniame kontekste: individas ir aplinka gali būti suprantami tik jiems sąveikaujant tame kontekste.

Socialiniuose moksluose ekologija įvardijama ne tik kaip Ernsto Haeckel apibrėžta sąvoka, kuri akcentuoja ekologiją kaip mokslą, tiriantį organizmų ir jų gyvenamosios aplinkos santykius, gyvosios bei negyvosios gamtos sąveiką (Kvieskienė, 2003, cit. Haeckel, 1866). Pasak Kvieskienės (2003), vykstant pasaulio globalizacijai, tos pačios tendencijos skverbiasi ir į socialinių mokslų sferą. Išskyla būtinybė analizuoti, vertinti, interpretuoti ir keisti socialinę aplinką multidisciplininiu lygiu, pasitelkiant tiek tarpasmeninę, tiek aplinkos sistemas. Butkevičienės (1997) teigimu, pastaruoju metu daug dėmesio skiriama šeimos ir jos aplinkos ryšiams. Pasak autorės, patys intensyviausi ir labiausiai socialiai palaikantys ryšiai pasireiškia sąveikoje su neformaliąja struktūra – šeimos nariais ir giminaičiais. Coonard bei Novick (1996) pažymi, kad į šeimą orientuotas požiūris yra vertinamas, kaip procesas. Anot šių autorių, tai yra ir tam tikra praktika, ir filosofija, kai šeimos pripažįstamos kaip turinčios tik joms būdingų rūpesčių, poreikių, stiprybių bei vertybių.

Ekologijos sąvoka (mokslas apie organizmo ir aplinkos santykius) apima atskiro žmogaus biogenetiką, taip pat svarbi individo sąveika su aplinka (Lemme, 2003). Bronfenbrenner (1979), vienas pirmųjų analizavęs žmogaus raidos ekologiją, apibrėžia šią sąvoką taip: *tai mokslas, tyrinėjantis laipsnišką ir abipusį aktyvumą, augančio žmogaus ir jį supančios aplinkos kintančių savybių prisitaikymą, suprantant, kad šį procesą veikia artimiausios žmogaus aplinkos ryšys su platesniu kontekstu*. Ekologinė sistemų teorija akcentuoja, kad:

- individo elgesys geriausiai paaiškinamas jo aplinkos kontekste;
- žmogaus aplinka yra sudėtingas reiškinys, apimantis fizines, socialines, ekonomines ir politines struktūras;
- individai ir grupės turi palaikyti abipusiškus santykius su juos supančia aplinka (Butkevičienė, 1997).

Pasak Compton, Galaway (1979), ekologinis sistemų modelis yra analizės schema, jungianti keletą koncepcijų, kurios reiškinius, susijusius su individais, žmonių grupėmis ir bendruomenėmis, padeda suprasti giliau ir plačiau nei viena atskira teorija. Šis modelis, kaip ir visa sistemų teorija, yra tarsi „mąstymo būdas“, padedantis pastebėti, vertinti ir sisteminti reiškinius (Butkevičienė, 2000, cit. Compton, Galaway, 1979) . Coonard ir Novick (1996) teigimu, ekologinis požiūris šeimas vertina kaip „pusiau pilną, bet ne pusiau tuščią indą“ .

Pasak Compton ir Galaway (1999), žmonių elgesį tyrinėjantys mokslininkai pripažino, kad daugelį socialinių problemų negali paaiškinti vieno kurio dalyko teorija. Būtina „interdisciplininė“ prieiga. Ruškus (2002a, 2002b) teigia, jog psichosocialiniu požiūriu negalė vertinama kaip sąveika tarp asmens ir jo aplinkos (šeimos, ugdymo institucijų, socialinių sąlygų). Problemoms interpretuoti ir spręsti nepakanka vien informacijos turinio, t.y. duomenų ir faktų, būtina žinoti bei įvertinti kontekstą, kuriame šie duomenys funkcionuoja. (Butkevičienė, R., 2000, cit. Campton, Galaway, 1979). Pasak Ališauskienės (2005), vertinant šeimą, reikėtų atsižvelgti į šeimos emocinį klimatą, drausmės palaikymo metodus, prosocialinius modelius (elgesys ir nuostatos, kurias vaikas gali perimti iš šeimos narių), tėvų nuostatas į vaiką ir jo ugdymą, pažinti kuo platesnį vaiko socialinį kontekstą.

Ekologinis modelis pažymi tarpusavio sąveikas tarp įvykių ir dvipusę poveikio kryptį tarp organizmo ir aplinkos (Coonard, Novick, 1996). Pasak Compton ir Galaway (1999). Ekologinė sistemų perspektyva remiasi bendrosiomis sistemų teorijos prielaidomis, tokiomis, kaip: sistemos atvirumu, atskirų sistemos elementų tarpusavio priklausomumu bei nuolatiniu sistemos kitimu, siekiant savo tikslo ir palaikant sistemos pusiausvyrą. Ekologinė sistemų perspektyva (Butkevičienė, 2000, cit. Germain, 1979) aiškinama tuo, kad ji padeda išvelgti žmonių sąveikos ir jų fizinės bei socialinės aplinkos prigimtį ir pasekmes, analizuoja žmonių augimą, raidą, galimybes ir aplinką, kuri skatina arba slopina šiuos procesus. Coonard ir Novick (1996) pažymi, jog ekologinė nuostata žmogaus raidą vertina žmogaus aplinkos kontekstu, išryškindama, kad vystymasis ir augimas vyksta santykių kontekste. Todėl vaikas turi būti vertinamas šeimos kontekste, o šeima pažįstama bendruomenės bei platesnės visuomenės kontekste. Siekiant kuo geriau pažinti vaiką jo aplinkoje ir kartu su šeima ugdyti vaiką, Coonard ir Novick (1996) nurodė esminius į šeimą orientuoto požiūrio komponentus:

- **Partnerystės kūrimas.** Šeimos remiamos ir vaiko raida skatinama per pagalbos ir partnerystės santykius;
- **Bendruomeninės aplinkos kūrimas.** Šeimos gauna informaciją, resursus ir paramą per bendruomeninės aplinkos ryšius;

- **Šeimos ir bendruomenės tarpusavio paramos skatinimas.** Dalyvavimas, abipusis bendravimas, atstovavimas stiprina ir bendruomeninius paramos tinklus ir šeimos funkcionavimą.

Ekologinis sisteminis požiūris (Situacijos Europoje analizė, 2005, cit. Porter, 2002) apibūdinamas, kaip vaiko raidos vertinimas keliais aspektais: **holistiniu**, reiškiančiu, kad visos vystymosi sritys – kognityvinė, kalbinė, fizinė, socialinė ir emocinė yra susijusios tarpusavyje; **dinaminiu**, pažyminčiu aplinkos keitimo ir pritaikymo svarbą, atsižvelgiant į besikeičiančius individo poreikius, **transakciniu**, grindžiamu Sameroff ir Chandler modeliu, pasak kurio, vystymąsi palengvina dvikryptė, abipusė sąveika tarp vaiko ir jo aplinkos; raidos pasekmės – tai nuolatinės dinaminės sąveikos tarp vaiko elgesio, globėjo atsako į vaiko elgesį ir aplinkos veiksmų, kurie veikia ir vaiko, ir globėjo elgesį, rezultatas (Situacijos Europoje analizė, 2005, cit. Sameroff ir Chandler, 1975); ir **singulariniu**, kuris akcentuoja, kad kiekvieno žinios ir raida yra ypatingi – individai kuria savo unikalias perspektyvas.

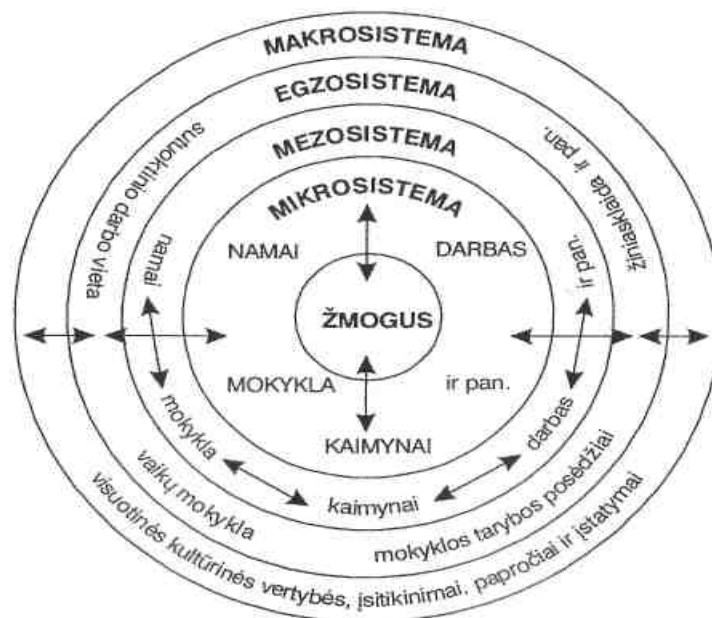
Kaip teigia Coonard ir Novick (1996), ekologinė paradigma dar tik pradeda pripažinti. Ji integruoja raidos psichologijos ir sociologijos, socialinio darbo, šeimos paramos, ankstyvosios intervencijos vaikystėje teorijas ir tyrimus (Coonard ir Novick, 1996). Autoriai išskiria tokius pagrindinius ekologinio modelio aspektus:

- Žmogaus raida vertinama atsižvelgiant į aplinką, kurioje jis gyvena.
- Skirtingos aplinkos, su kuriomis susiduria individualūs asmenys bei šeimos, formuoja raidos kryptį.
- Kiekviena aplinka turi *rizikos ir apsaugos* veiksmų, kurie padeda vystymuisi arba jį trikdo.
- Tarp individo ir jo aplinkos vyksta abipusis poveikis, kuris formuoja kompleksinę reakcijų grandinę.
- Individai ir šeimos nuolat keičiasi ir vystosi. Stresas, jo įveikimas ir adaptacija yra įprasti vystymosi procesai.

1.4. Vaikystės aplinkos

Bręstančio vaiko asmenybės savybės neatsiejamos nuo savo vystymosi terpės – daugialypių aplinkos veiksmų sąryšių (Nasvytienė, 2005). Anot Coonard ir Novick (1996), pagrindinė ekologinė prielaida yra ta, kad vaiko raidą veikia aplinkos, kuriose vaikas auga. Autorių nuomone, sąveikos šeimoje bei tarp skirtingų aplinkų sudaro vaiko ir šeimos ekologiją ir yra esminiai ekologinio modelio elementai. Daugelis autorių (Butkevičienė, 2000; Germain, Gitterman, 1995; Compton, Galaway, 1999; Rajeckas, 1995; Ališauskienė, 2005; Bankauskienė, 2003; Vitkienė, 2002; Leliūgienė, 1997; Bronfenbrenneris, 1979 ir kt.) pažymi, kad žmogus nuo

gimimo betarpiškai yra veikiamas tam tikrų aplinkų (ekonominės, kultūrinės, fizinės, socialinės ir t.t.), kurios sąveikauja tarpusavyje ir su vaiku. Supančios aplinkos kokybė turi ypatingą reikšmę vaiko vystymuisi. Anot Vitkienės (2002), šios aplinkos savo ruožtu apibūdinamos kaip veiksniai: natūrali (gamtos) aplinka, nenatūrali (žmogaus sukurta) aplinka, formalios, neformalios grupės aplinka. Sąvoka *aplinka*, kaip teigia Lemme (2003), yra daugiau nei artimiausios žmogaus gyvenimo sąlygos. Tai ir ryšiai tarp įvairių veiksmo vietų, ir platesnės aplinkos, net jei tiesiogiai žmogus joje ir nedalyvauja, poveikis. Ruškus (2002a) pabrėžia, jog individai gyvena ir adaptuojasi nuolat sąveikaudami su visais aplinkos elementais - dinamiškai ir abipusiškai sąveikauja su jais, siekdami geresnio atitikimo tarp savo poreikių ir aplinkos. Bronfenbrenneris kelia hipotezę, kad aplinką sudaro kelios koncentriškos struktūros, išsidėsčiusios viena kitoje ir sudarančios bendrą visumą, kurios centras – žmogus (Lemme, 2003, cit. Bronfenbrenneris, 1979). Jo teigimu, vaiko aplinką galima palyginti su vienas kitame glūdinčių lizdų tinklu, kurio viduryje yra vaikas (Nasvytienė 2005, cit. Bronfenbrenneris, 1979). Mokslininkai, tyrinėdami aplinkos įtaką žmogui, skirsto ją įvairiai. Literatūros šaltiniuose dažniausiai sutinkamas toks suskirstymas (Bankauskienė, 2003; Vitkienė, 2003; Ruškus, 2002a; Nasvytienė, 2005; Leliūgienė, 1997; Bronfenbrenneris, 1979 ir kt.): mikrosistemos, mezosistemos, echosistemos, makrosistemos.

1 pav. Topologinis aplinkos modelis: Bronfenbrennerio (1979) ekologinių sistemų teorijos aplinkos lygių diagrama. Pastaba. Iš *Suaugusiojo raida* (p. 65), Barbara Hausen Lemme, 2003, Kaunas

Coonard ir Novick (1996) ekologijos aplinkas skirsto panašiai:

- Šeima. Ji atlieka daugybę funkcijų vaiko raidai ir yra tarpininkė tarp vaiko ir kitų aplinkų.

- Neformalus socialinis tinklas. Šeimos socialinis tinklas kuriamas per įvairias sąveikas giminėje, socialinėse grupėse, darbe. Idealu, kai šis tinklas mobilizuoja prisitaikymo ir problemų įveikimo strategijas.
- Bendruomenės specialistai ir organizacijos. Formalios bendruomeninės paramos organizacijos užtikrina šeimoms resursus, susijusius su specialistų ekspertize ir technologijomis.
- Visuomenė. Socialinė politika, kultūra, ekonomika ir t.t. apibūdina elementus plačiosios ekologijos, kuri veikia šeimos funkcionavimo būdus.

Vitkienė (2002) teigia, jog dažniausiai sutinkami tie aplinkos modeliai, kurie atskleidžia veiksmus, tiesiogiai darančius įtaką žmogui, jo psichologinei, psichoemocinei būsenai, sveikatai ir pan. Šiuos veiksmus išsamiai aprašė Leliūgienė (1997):

- Makroveiksniai ir makrosistemos (kosmosas, planetos, šalis, visuomenė), veikiantys visų planetos gyventojų socializacija. Visos vaiką supančios sistemos sudaro kultūrinę makrosistemą (pvz.: vaikystės koncepcija, vaiko teisių supratimas, ir vertinimas, žinios apie vaiko vystymąsi ir pan. Taip pat, tai gali būti ideologija, išankstinės nuostatos, politiniai sprendimai, moralinės ir religinės tradicijos.) Makrosistemos lygio aplinka, pasak Vitkienės (2002), yra visa apimanti – tai ir mikrosistemos lygio aplinka, ir mezosistemos lygio aplinka, ir echosistemos lygio aplinka. Coonard ir Novick (1996) teigia, kad darbo aplinka, bendruomenės nuostatos ir vertybės veikia vaiko vystymąsi netiesiogiai, tačiau stipriai.
- Echosistemos. Aplinkos, kuriose vaikas tiesiogiai nedalyvauja, tačiau jos veikia vaiko gyvenimą vadinamos echosistemomis. Tai socialinės formalios ir neformalios struktūros, institucijos.
- Mezoveiksniai. Jie skirstomi pagal tautinį požymį, gyvenamąją vietą ir jos tipą (miestas, gyvenvietė, kaimas). Mezoveiksniai veikia socializaciją ir tiesiogiai, ir tarpiškai per trečios grupės veiksmus - *mikroveiksnius*.
- Mikroveiksniai - tai šeima, bendraamžiai, organizacijos, vykdančios socialinį ugdymą. Mikroveiksniai veikia žmogaus vystymąsi per taip vadinamuosius socializacijos agentus, t.y. asmenis, su kuriais praeina visas jų gyvenimas. Įvairiose amžiaus grupėse šie agentai būna skirtingi. Vaikams ir paaugliams tokiais agentais būna tėvai, broliai ir seserys, bendraamžiai, kaimynai, mokytojai; jaunystėje - sutuoktiniai, darbo kolegos; brandos amžiuje - vaikai; pagyvenusiame amžiuje - vaikų šeimos nariai. Mikroveiksniai glaudžiai siejami su mikrosistemomis, kurios, pasak Bronfenbrenner, 1979; Bankauskienės, 2003; Nasvytienės, 2005; Vitkienės, 2003; Ruškaus, 2002a; Leliūgienės, 1997; ir kt., yra mažos artimiausios aplinkos reiškinių, veiksmų sąsaja, išskirianti juos iš kitų žmogų supančių aplinkų. Ekologinis požiūris grindžiamas santykių ir vaiką supančios aplinkos kokybe. Vaikas sąveikauja su kitais žmonėmis

ir su fizine aplinka mikrosistemose: namuose, bendraamžių grupėse ir pan. Mikrosistemos skatina vaiko raidą per stimuliuojančią aplinką ir santykius. Tinkama aplinka apsaugo vaiką ir užtikrina vaiko gerovę.

1. 5. Šeima, kaip sistema

Žmogus gyvena įvairių sistemų apsuptyje. Kai kurių sistemų ryšiai yra labai glaudūs, o kitų susiję mažiau. Svarbiausia ir artimiausia vaikui sistema – šeima, kuri yra unikali socialinė institucija, nes joje pratęsiama gyvybė, individas tampa tam tikros grupės nariu. Vaiko ankstyvoji socializacija taip pat prasideda šeimoje, vėliau, šeimai padedant, ir už jos ribų (Kvieskienė, 2003). Šeima pripažįstama pirminiu vaiko socializacijos šaltiniu ir svarbiausiu, reikšmingiausiu vaiko raidos ir ugdymosi pagrindu pirmaisiais jo gyvenimo metais (Ališauskienė, 2005, cit. Bronfenbrenner, 1979). Pastarajame dešimtmetyje atkreiptas ypatingas dėmesys šeimos sistemos sąveikai su ją supančia fizine ir socialine aplinka, t.y. šeimos, kaip sistemos analizė, ekologinės sistemų teorijos perspektyvoje (Butkevičienė, 1997). Ekologinis sisteminis požiūris leidžia vaiko ir jo šeimos raidą bei pokyčius analizuoti sistemiškai, atsižvelgiant į platesnį kontekstą (Situacijos Europoje analizė, 2005, cit. Horwath, 2000). Žmogus yra atvira sistema, vadinasi, energija ir stimuliacija perduodama į abi santykių „žmogus ir aplinka“ puses (Juodraitis, 2004, cit. Stančič, 1981). Pasak Butkevičienės (2000), sistemos funkcionavimui ir vystymuisi reikalinga, kad ji būtų atvira kitų aplinkos sistemų atžvilgiu. Anot autorės, individas ir šeima yra sistema, apsupta kitų aplinkos sistemų, funkcionuojančių tam tikroje situacijoje. Pats individas yra fizinė, biologinė, emocinė, socialinė sistema, apsupta kitų sistemų, kurios taip pat yra tik dalis visumos. Butkevičienė (2000) teigia, kad šioje priklausomumo koncepcijoje svarbus yra galių pasiskirstymas: didesnės sistemos gali riboti arba skatinti mažesnių sistemų galimybę funkcionuoti ir vystytis.

Šeimos sistemų teorija orientuota į visą šeimą ir į tai, kaip šeimos dalies ypatumai, įvykiai ir pokyčiai paveikia kitą sistemos dalį¹⁷. Coonard ir Novick (1996) teigia, kad šeimą kaip sistemą geriausiai atspindi ekologinis sisteminis požiūris. Šių autorių nuomone, sisteminis požiūris itin vertina santykių šeimoje ir tarp šeimos bei socialinės aplinkos įtaką individualiai žmogaus raidai ir šeimos funkcionavimui. Anot Bankauskienės (2003), socialinė vaikystės ekologija susideda iš tarpusavyje susijusių ir dažnai viena nuo kitos priklausančių dalių ir/ar sistemų. Pasak Kvieskienės (2003), vaikas gyvena šeimoje, o šeima – kaimynystėje. Kai vaikas paauga, jis patenka į mokyklos, vėliau draugų sistemas. Remiantis sistemų teorija, pateikiami (Coonard ir Novick, 1996; Ruškus, 2002a) tokie šeimos, kaip sistemos, principai:

¹⁷ The Family Resilience Project. Child and Family Needs. Theoretical Frameworks, 2002.

- Tarpusavio priklausomybė. Viena sistemos dalis negali būti pažinta ir vertinama izoliuotai nuo kitų (pvz.: vaikas negali būti pažintas ir įvertintas be šeimos konteksto; šeima yra žymiai daugiau nei atskirų jos narių charakteristikų suma).
- Subsistemos. Visos sistemos yra sudarytos iš subsistemų: vyro-žmonos, tėvų-vaiko ir vaiko-vaiko/vaikų; vaidmenys ir funkcijos apibrėžiamos atsižvelgiant į šeimos subsistemas (Coonard ir Novick, 1996, cit. Stafford & Bayer, 1993).
- Cirkuliariškumas. Kiekvienas sistemos narys veikia kitą cirkuliarinės grandinės reakcijomis. Šeimos sistema nuolat keičiasi vaikui vystantis, todėl ne visada įmanoma išsiaiškinti tam tikro elgesio priežastis.
- Bendravimas. Visas elgesys vertinamas, kaip interpersonaliniai pranešimai, kurie apima ir faktinę, ir santykių informaciją.
- Šeimos taisyklės. Taisyklės, kaip šeimos elgesio normos, padeda organizuoti šeimos narių interakcijas.
- Homeostazė. Tvirta, stabili būklė kuriama tęstinių sąveikų sistemoje.
- Morfogenezė. Šeimos turi būti lanksčios tam, kad prisitaikytų prie vidinių bei išorinių pokyčių.

Šeimos sistemų teorijos principai leidžia pažinti vaiką šeimos santykių kontekste. Ruškus (2002a) nurodo, jog iš sisteminio šeimos modelio išplaukia socialinis ekologinis šeimos modelis, kuris atskleidžia šeimos, kaip mikrosistemos, ir aplinkos, kaip mezosistemos, sąveiką. Kvieskienės (2003) manymu, svarbiausia ir artimiausia vaikui bendrija - šeima, yra unikali socialinė institucija. Pasak Coonard ir Novick (1996), dažniausiai akcentuojama tai, kokią patirtį vaikas įgyja iš aplinkos, tačiau vaiko raidai turi įtakos ir aplinkos, su kuriomis susiduria šeimos. Autorių nuomone, bendruomenėje gali būti patenkinami arba nepatenkinami šeimos poreikiai, susiję su santykiais, resursais ir kt. Itin svarbu atsižvelgti į individualius tėvų ir šeimų skirtumus, sąveikas, individualius šeimų poreikius ir galimybes (Ališauskienė, 2005, cit. Parker ir kt., 1992; Rauh ir kt., 1988; Ramey ir kt., 1995). Juodraitis, 2004 (cit. Cattell, 1950) pažymi, kad tiksliau nustatyti galimą vaiko socialinio išsivystymo lygį galima skiriant tokius svarbius aspektus, kaip šeimos narių tarpusavio santykiai, ekonominis statusas, šeimos dydis, sveikata, tėvų charakteristika, šeimos interakcija su kaimynais ir pan. Anot Kvieskienės (2003), šeimos jungiasi į bendruomenes, kurios taip pat turi didelę įtaką vaiko socializacijai. Tokios bendruomenių institucijos, kaip bažnyčia ir mokykla yra pagrindinės socializacijos institucijos, po šeimos ir bendruomenės, darančios didžiausią įtaką asmeniui. Coonard ir Novick (1996) teigia, jog šeima gali turėti daug ryšių, keletą stiprių ryšių arba visai neturėti ryšių su bendruomeniniais resursais. Šeimas veikia tai, kiek bendruomenė ir jos organizacijos jautrios šeimų poreikiams (Coonard, Novick, 1996).

Bendruomenės veikia gyvenimo kokybę (Kvieskienė, 2003, cit. Weber, 2000). Bendruomenė – tai šeimų ar žmonių grupė, kurią jungia tam tikri bendrumai: bendros tarnybos, įstaigos, interesai, geografinis artumas ir svarbus visuomenės gyvenimo kokybės socialinis junginys, užtikrinantis daugelio socialinių funkcijų racionalų panaudojimą, gerinant socialinę psichologinę žmogaus gyvenseną, kuri skatina socializacijos procesus. Visuomenės ir bendruomenės sudėtinė dalis yra šeimos, kurios, anot Ališauskienės (2005), yra sudėtingos ir dinamiškos, t. y., keičiasi priklausomai nuo naujų situacijų.

1.6. Elgesys, kaip kompleksinė veiksnių sąveika

Siekiant suprasti įvairių gupių kultūrinius, rasinius bei religinius skirtumus reikėtų sistemiškai tyrinėti įvairias aplinkos sritis, kuriose yra šios grupės, ir jų įtaką elgesiui, t. y., kokios savybės apibūdina aplinką, kurioje gyvena žmonės, kaip jų veikla, vaidmenys ir santykiai priklauso nuo tų savybių, kaip atskiro žmogaus elgesys keičiasi konkrečioje situacijoje (Lemme, 2003). Juodraitis (2004) pažymi, kad elgesys yra labai įvairialypė ir sudėtinga dimensija, priklausoma nuo daugelio įvairaus intensyvumo kintamųjų (asmenybės bruožų, emocijų, poreikių, nuostatų, socialinio lauko reikalavimų ir pan.). Anot Coonard ir Novick (1996), vertinant šeimą ekologiniu sisteminiu požiūriu, vienas žmogus ar įvykis negali būti laikomas problemos priežastimi ar sprendimo būdu. Elgesys ekologiniu požiūriu yra žymiai sudėtingesnis procesas. Lamme (2003), remdamasi Bronfenbrennerio darbais, teigia, kad žmogus suprantamas kaip sudėtingos sąveikų sistemos dalis. Pokyčiai, vykstantys vienoje sistemos dalyje, atsiliepija visoms kitoms jos dalims. Todėl, norint suprasti žmogaus elgesį, svarbu išsiaiškinti ryšį tarp žmonių ir juos supusios ar supančios aplinkos (Lemme, 2003, cit. Bronfenbrenner, 1979).

Aplinkos reikalavimai ir tarpusavio santykiai tarp žmonių sąveikauja su individualiomis charakteristikomis sudėtingoje poveikių, lemiančių elgesį, grandinėje. Nors tėvai turi lemiančios įtakos vaiko raidai, vaikai taip pat veikia tėvų elgesį (Coonard ir Novick, 1996).

Holistinis ekologinis sisteminis požiūris šeimą pripažįsta pirminiu vaiko socializacijos šaltiniu ir svarbiausiu vaiko raidos ir ugdomosi pagrindu pirmaisiais jo gyvenimo metais. Šis požiūris akcentuoja vaiko, turinčio rizikos veiksnių, kaip ir kiekvieno kito vaiko, lavinimą, atsižvelgiant ne tik į jo paties, bet ir į šeimos ypatumus bei psychosocialinę pagalbą šeimai. Ekologinio modelio taikymas padeda atpažinti šeimų stipriąsias savybes ir galimybes, taip pat skatina siekti glaudesnio bendradarbiavimo ir partnerystės su tėvais bei dar geriau pažinti vaiką jo aplinkos kontekste. Tačiau, kad ir koks patrauklus šis požiūris būtų, perėjimas nuo vyraujančių tradicinių modelių, orientuotų į vaiką ir jo problemą, prie į šeimą orientuoto modelio išlieka sudėtingas.

2. EKOLOGINIO POŽIŪRIO TAIKYMAS, TENKINANT ANKSTYVOJO IR IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SPECIALIUOSIUS POREIKIUS

2.1. Tyrimo metodika

Atsižvelgiant į tai, kad tyrimas vyko dviem etapais ir buvo apklausiamos įvairios respondentų grupės (skirtingų sričių specialistai, tėvai), tyrimui atlikti ir uždaviniams įgyvendinti taikytas kelių tyrimo metodų derinys.

Siekiant įvertinti specialistų nuomonę, taikytas apklausos raštu metodas - anketavimas, naudojant pusiau uždaro tipo anketą. Remiantis teorine ekologinio vaiko pažinimo bei vertinimo modelio samprata, jo funkcijų ir principų mokslinė analize, parengtos dvi pusiau uždaro tipo anketos: ankstyvosios reabilitacijos tarnybų specialistams ir ikimokyklinio ugdymo įstaigų specialistams bei pedagogams (1 priedas) ir specialiųjų poreikių turinčių vaikų tėvams (2 priedas). Respondentai buvo prašomi pažymėti atsakymus, atitinkančius jų nuomonę ar patirtį; į kai kuriuos klausimus prašyta atsakyti išsamiau, t. y. pateikti komentarus. Pedagogams bei kitiems specialistams (socialiniams pediatrams, kineziterapeutams, psichologams, socialiniams darbuotojams ir kt.) parengtą pusiau uždaro tipo anketą sudaro 9 klausimai, kuriais siekta atskleisti specialistų teikiamus vaiko vertinimo ir ugdymo prioritetus. Tėvams pateikta uždaro tipo anketa, kurią sudaro 5 klausimai; jais siekta atskleisti tėvų nuomonę apie tai, kokiais modeliais remiantis, turi būti vertinamas ir ugdomas jų vaikas. Taip pat surinkti demografiniai duomenys: apie tiriamųjų amžių, specialybę, pareigas darbovietėje, pedagoginio (ar kitos srities) darbo stažą.

Apklausą organizuoti padėjo įstaigų (Šiaulių, Panevėžio, Pasvalio, Radviliškio ankstyvosios reabilitacijos tarnybų bei ikimokyklinio ugdymo įstaigų) vadovai. Tyrimas vyko 2007 m. sausio-vasario mėnesiais. Iš viso respondentams išdalinta 280 anketų. Sudėtingiausia buvo surinkti anketas iš tėvų. Jiems buvo pateiktos 125 anketos, tačiau sugrįžo tik 109 (pedagogams pateikta 155 anketos, sugrįžo – 152); trys anketos užpildytos netinkamai, todėl buvo nevertintos. Tyrimui naudotos 257 galiojančios anketos.

Ekologinio vaiko pažinimo modelio taikymo prioritetų atkleidimui bei ekologinio modelio pritaikymo galimybių ikimokyklinio ugdymo įstaigoje patikrinimui taikytas sutelktos grupės metodas (angl. *Focus group*). Diskusijų grupėje dalyvavo 10% visų specialistų, dalyvavusių anketinėje apklausoje.

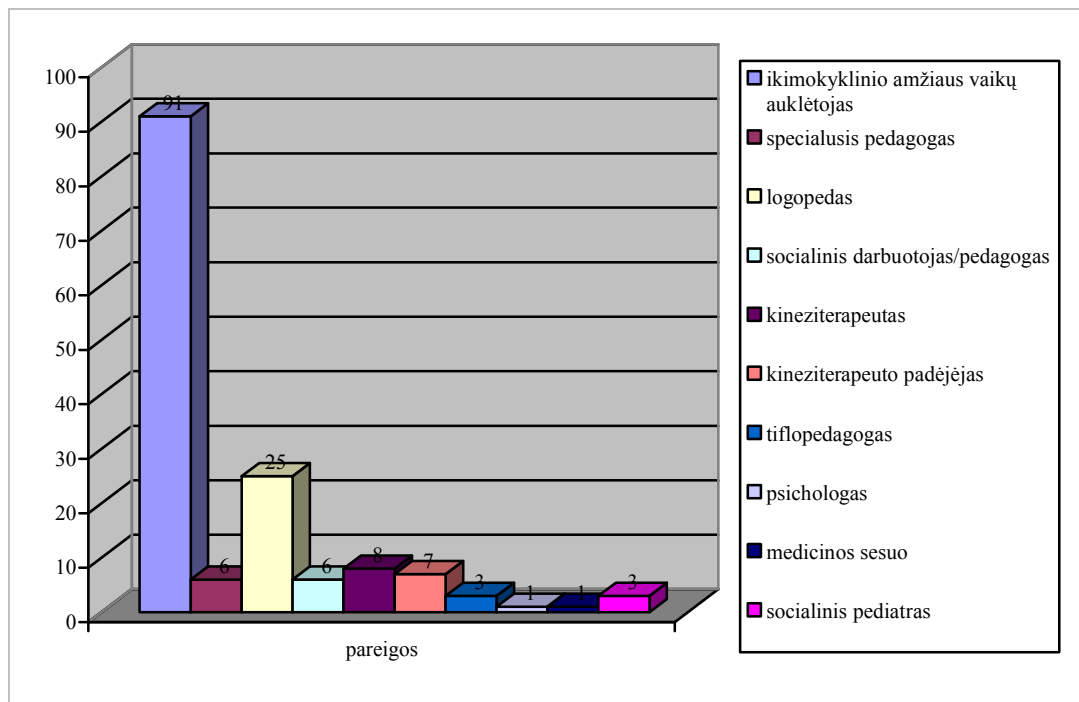
Tyrimo duomenų statistinė (aprašomoji dažnių, vidurkių, Kruskal-Wallis neparametrinio testo) analizė atlikta naudojantis SPSS 11.0 programine įranga, grafinė analizė – MS Excel 2000 kompiuterinėmis programomis. Socialinių – demografinių kintamųjų įtaka specialistų bei tėvų

nuomonei apie vaiko vertinimo prioritetus skirtumų interpretacija atlikta Kruskal-Wallis neparametrinio testo pagalba. Laikoma, kad yra reikšmingų skirtumų, jei p mažesnė už 0,05.

2. 2. Tyrimo imties charakteristikos

Respondentais pasirinkti pedagogai bei kiti specialistai, dirbantys su specialiujų poreikių turinčiais vaikais ankstyvosios reabilitacijos tarnyboje arba ikimokyklinėse įstaigose, ir tėvai, kurių vaikai lanko ankstyvosios reabilitacijos tarnybas arba ikimokyklines įstaigas. Taikyta atsitiktinė klasterinė tyrimo dalyvių atranka, kuri pagrįstai yra laikoma patikimesnė už tikslinę, nes kiekvienas generalinės visumos narys turi galimybę pakliūti į imtį.

Pirmąją respondentų grupę sudaro 151 pedagogas (112 ikimokyklinių įstaigų ir 39 ankstyvosios reabilitacijos tarnybų specialieji pedagogai, logopedai, socialiniai darbuotojai, grupių auklėtojos, socialiniai pediatrai, kineziterapeutai bei jų padėjėjai, psichologai, slaugytojos). Didžiąją dalį (149) tyrime dalyvavusių specialistų sudaro moterys ir tik du vyrai. Dauguma respondentų (117) turi aukštąjį išsilavinimą: jų specialybės yra specialioji pedagogika ir logopedija (29), ikimokyklinio ugdymo pedagogika (67), pradinio ugdymo pedagogika (6) bei kita (15 specialistų: specialioji pedagogika bei kūno kultūra, taikomoji kūno kultūra, socialinė pedagogika ir psichologija, psichologija, socialinis darbas, socialinė pediatrija). Dalis tyrimo dalyvių (34) turi aukštesnįjį išsilavinimą: jų specialybės yra: ikimokyklinio ugdymo pedagogika (17), pradinio ugdymo pedagogika (2) bei kita (15 respondentų: socialinis darbas, slaugytoja). Tyrime dalyvavo 91 ikimokyklinio amžiaus vaikų auklėtoja, 6 specialieji pedagogai, 25 logopedai, 6 socialiniai pedagogai, bei 23 kiti darbuotojai (kineziterapeutai, kineziterapeuto padėjėjai, tiflopedagogai, psichologai, medicinos seserys, socialiniai pediatrai). Respondentų pasiskirstymas pagal užimamas pareigas pateikiamas 2 paveiksle:

2 pav. Respondentų (specialistų) pasiskirstymas pagal užimamas pareigas

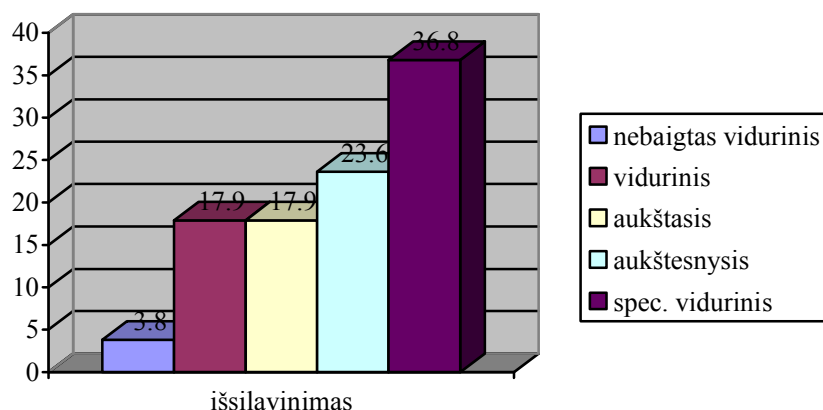
Daugumos tyrime dalyvavusiųjų respondentų amžius – 41-50 metų (40%) ir 31-40 metų (27%). Šiek tiek mažiau vyresnio (50 metų ir daugiau) amžiaus (25%) ir nedidelė dalis (9%) respondentų – jauno (iki 30 metų) amžiaus pedagogai bei kiti specialistai.

Dominuoja pedagogai, turintys didelį darbo stažą, t.y. 21 ir daugiau metų (25%); 11-15 m. (22%) , kiek mažiau (21%) specialistų, kurių darbo stažas 5-10 metai bei 19% specialistų turinčių 16-20 metų patirtį. Nedidelį darbo stažą (iki 5 metų) turinčių specialistų buvo mažiausiai (13%).

Antrąją respondentų grupę sudaro 106 tėvai, kurių vaikai lanko ankstyvosios reabilitacijos tarnybą (23) ir ikimokyklines įstaigas (83). Imtyje dominavo moterys (motinos): iš 106 respondentų 99 motinos ir 7 tėvai. Daugumos tyrime dalyvavusių tėvų amžius 26-30 metų (47), kiek mažiau (36) vyresnių nei 30 metų tėvų; mažiausią respondentų dalį (23) sudaro tėvai, kurių amžius nesiekia 25 metų.

Pagal šeimyninę padėtį tyrime dominavo respondentai, gyvenantys šeimose (88%); dešimtadalį sudarė išsiskyrusios mamos (10%) ir mažiausiai (3%) – vienišos motinos.

Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą pateikiamas 3 paveiksle.

3 pav. Respondentų (tėvų) pasiskirstymas pagal išsilavinimą, %

Tyrime dalyvavo tėvai, turintys nevienodą išsilavinimą. Respondentai nurodė, jog turi aukštąjį, aukštesnįjį, spec.vidurinį, vidurinį ir nebaigtą vidurinį išsilavinimą. 39 respondentai turi spec. vidurinį išsilavinimą ir 25 aukštesnįjį išsilavinimą; 19 respondentų nurodė turį vidurinį išsilavinimą bei tiek pat tėvų – aukštąjį. Maža dalis (4) respondentų nurodė nebaigtą vidurinį išsilavinimą. Tyrime dominavo spec.vidurinį bei aukštesnįjį išsilavinimą turintys tėvai.

Respondentai pagal vaikų, lankančių minėtas įstaigas, amžių pasiskirstė taip: beveik ketvirtadalis jų augina 4-5 m. bei ketvirtadalis 5-6 m. vaikus, penktadalis respondentų - 3-4 m., septintadalis respondentų augina 2-3 m. vaikus, o mažiausius (iki 2 metų) bei vyriausius (6-7 m.) vaikus auginantys tėvai imtyje sudarė po dešimtąją dalį (0-1 m.; 1-2 m. ir 6-7 m. – po 7 tėvus).

2.3. Vaiko pažinimo ir vertinimo prioritetai

Pedagogų ir specialistų nuomonė

Pedagogų bei kitų specialistų, dirbančių vaikų lopšeliuose darželiuose bei ankstyvosios reabilitacijos tarnybose, nuomonės apie įvairius vaiko pažinimo bei vertinimo aspektus - *vaiko vertinimo prioritetus, vaiko pažinimo pobūdį, tėvų ir specialistų bendradarbiavimą* - buvo analizuojamos, lyginamos ir grupuojamos.

- Siekiant išsiaiškinti, į ką pirmiausia atsižvelgia **ART ir ikimokyklinių įstaigų pedagogai bei kiti specialistai**, vertindami vaiką, išskirti tokie nuomonių aspektai: *vaiko stipriosios savybės, vaiko silpnosios savybės, vaiko ir šeimos galimybės, vaiko neigiamos savybės ir/ar raidos prognozė.*

Į ką labiausiai atsižvelgia darželių bei ankstyvosios reabilitacijos tarnybų specialistai, vertindami vaiką, atsispindi pirmojoje lentelėje.

Specialistų nuomonės apie vaiko vertinimo prioritetus, %

Kriterijai	VLD specialistai (%)	ART specialistai (%)	Visi respondentai (%)
Vaiko stipriąsias savybes	48.2	46.2	47.7
Vaiko silpnąsias savybes	33.9	7.7	27.2
Vaiko ir šeimos galimybes	7.1	20.5	10.6
Vaiko neigiamas savybes ir/ar raidos prognozę	9.8	10.3	9.9
Kita	0.9	15.4	4.6

Didesnė dalis specialistų pažymi, kad vertindami vaiką, labiausiai atsižvelgia į vaiko stipriąsias savybes (48%); vaiko silpnosioms savybėms pirmenybę labiau linkę teikti ikimokyklinių įstaigų pedagogai (34%) ir tik nedidelė dalis ankstyvosios reabilitacijos tarnybų specialistų (8%). Nedidelei daliai respondentų (11%) atrodo, jog, pažįstant bei vertinant vaiką, svarbiausia atsižvelgti į vaiko ir šeimos galimybes. Beje dauguma respondentų, laikančių šį kriterijų svarbiausiu, yra ART darbuotojai (21%). Taip pat yra specialistų (10%) vis dar teikiančių pirmenybę vaiko neigiamų savybių ir raidos prognozės nustatymui. Nedidelė dalis (5%) respondentų svarbiausiais nurodė kitus, jų nuomone, svarbiausius, kriterijus, tokius kaip: *neskiriu visumos, analizuojame visumą (stipriąsias ir silpnąsias puses); atsižvelgiu į visas šias išvardintas savybes; priklausomai nuo vaiko individualumą, šeimos, kolektyvo; individualiai pagal vaiką, problemas, šeimos poreikius; įvertinimas turi būti objektyvus, teisingas, labai svarbi raidos prognozė, o ugdant reikia vertinti stipriąsias savybes ir lavinti tai, kas problematiška; ar raida atitinka amžių; atsižvelgiu į visus šiuos kriterijus; vaiko stipriąsias savybes ir vaiko ir šeimos galimybes.*

Socialinių demografinių kintamųjų įtaka specialistų nuomonei apie vaiko vertinimo prioritetus atsispindi 2 lentelėje.

Socialinių demografinių kintamųjų įtaka specialistų nuomonei apie vaiko vertinimo prioritetus

Struktūrinių komponentų pavadinimai	Amžius	Darbo stažas	Darbovietė	Pareigos
vaiko stipriosios savybės	-	-	-	Ikimokyklinio amžiaus vaikų auklėtojos bei kiti specialistai <specialieji pedagogai; logopedai; socialiniai darbuotojai/pedagogai $p=0.008$
vaiko silpnosios savybės	-	-	Ankstyvosios reabilitacijos tarnyba<darželis $p=0.002$	Logopedas; specialusis pedagogas; socialinis darbuotojas/pedagogas< ikimokyklinio amžiaus vaikų auklėtojos bei kiti specialistai . $p=0.001$
vaiko ir šeimos galimybės	-	11m. ir daugiau <0-10 m. $p=0.003$	Ankstyvosios reabilitacijos tarnyba>darželis $p=0.02$	-
vaiko neigiamos savybės ir raidos prognozė	-	-	-	-

Reikšminis skirtumas darbo stažo aspektu ($p < 0,05$, Kruskal - Wallis neparametrinis testas) pastebėtas tik vienam komponentui iš keturių (žr. 2 lentelę). Iki 10 metų stažą turintys specialistai prioritetus teikia vaiko šeimos galimybių įvertinimui labiau, nei specialistai turintys didesnę darbo stažą. Tam įtakos gali turėti tai, kad neseniai baigę studijas žmonės yra lankstesni naujovėms, turi daugiau psichologijos, pedagogikos žinių, optimistiškiau žiūri į savo darbą. Taip pat tikėtina, kad ieškant sprendimų ar keliant kvalifikaciją, jiems labiau prieinami įvairesni žinių šaltiniai: internetas, literatūra užsienio kalba ir pan.

Reikšminis skirtumas darbovietės aspektu pastebėtas dviems komponentams. Ikimokyklinėje įstaigoje dirbantys specialistai labiau linkę vertinti vaiko silpnąsias savybes nei dirbantys ankstyvosios reabilitacijos tarnybose. Itin reikšmingi skirtumai pastebimi vaiko ir šeimos galimybių įvertinimo prioritetui. Šio komponento įvertinimas svarbesnis atrodo ART dirbantiems specialistams.

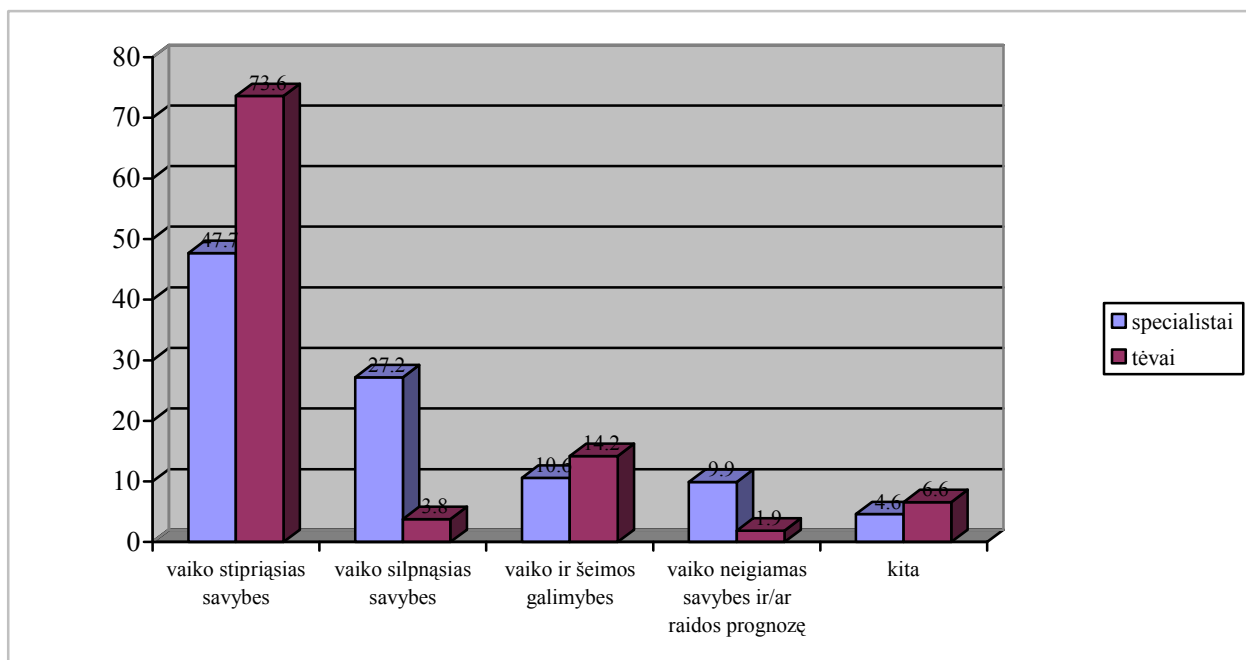
Taip pat pastebima pareigų įtaka vaiko vertinimo prioritetams. Reikšminis skirtumas ($p < 0,05$) rastas dviems vertinimo prioritetų struktūriniais komponentams: vaiko stipriųjų bei silpnųjų savybių teikiamai įvertinimo svarbai. Vaiko stipriąsias savybes labiau linkę vertinti specialieji pedagogai, logopedai, socialiniai darbuotojai/ir socialiniai pedagogai, o vaiko silpnąsias savybes - ikimokyklinio amžiaus vaikų auklėtojos bei kiti specialistai.

Tėvų nuomonė ir jos palyginimas su pedagogų ir specialistų nuomone

- Siekiant suprasti **tėvų** poreikius vaiko vertinimo klausimu, tėvų buvo prašoma atsakyti, kuris kriterijus jiems atrodo svarbiausias, kai specialistai vertina jų vaiką. Tėvų atsakymai padėtų specialistams geriau pažinti šeimas, įvertinti jų poreikius, paskatintų tobulinti darbą su jų vaikais. Įvertinimui pasirinkti tie patys nuomonių aspektai, kaip ir specialistams: *vaiko stipriosios savybės, vaiko silpnosios savybės, vaiko ir šeimos galimybės, vaiko neigiamos savybės ar raidos prognozė.*

Tėvų bei specialistų nuomonės šiuo klausimu buvo panašios. Dauguma tėvų (74%) pageidautų, jog jų vaikas būtų vertinamas, atsižvelgiant į jo stipriąsias savybes. Vaiko vertinimas, atsižvelgiant į vaiko ir šeimos galimybes, svarbiausiu atrodo 14% tėvų. Ir labai maža dalis tėvų norėtų, kad vertinant jų atžalą būtų pirmiausia atsižvelgiama į vaiko silpnąsias savybes (4%) bei vaiko neigiamas savybes ir raidos prognozę (2%). Kai kurie tėvai negalėjo išskirti vieno kriterijaus, kaip svarbiausio jų vaiko vertinime. 3% tėvų svarbiausi atrodo tiek vaiko stipriųjų savybių vertinimas, tiek vaiko ir šeimos galimybių. Tokia pat dalis tėvų, kaip svarbiausius išskyrė ir stipriųjų vaiko savybių, ir silpnųjų vertinimą; tik vienas respondentas pažymėjo, jog

vaiko vertinime svarbiausiu kriterijumi turėtų būti individualumas. Tėvų bei specialistų nuomonių palyginimas vaiko vertinimo klausimu atsispindi 4 paveiksle.

4 pav. Respondentų (tėvų ir specialistų) nuomonės apie vaiko vertinimą, %

Dauguma visų respondentų mano, kad vaiko stipriosios savybės yra svarbiausias kriterijus, vertinant vaiką. Beje, šį kriterijų svarbiausiu laiko gerokai daugiau tėvų nei specialistų. Ryškiausiai išsiskyrė tėvų bei specialistų nuomonės dėl vaikų silpnųjų savybių vertinimo svarbumo. Didelė dalis specialistų šiam kriterijui teikia pirmenybę, tačiau tėvams šis kriterijus neatrodo svarbus. Tik 4% tėvų sutiktų, jog jų vaikas būtų vertinamas pirmiausia atsižvelgiant į jo silpniausias savybes. Panaši tėvų nuomonė ir apie vaiko vertinimą, pirmenybę teikiant vaiko neigiamų savybių ir raidos prognozės nustatymui. Ne vienam specialistui šis kriterijus atrodo svarbiausias. Vaiko ir šeimos galimybių vertinimas, kaip svarbiausiais kriterijus, priimtinas panašiai daliai tėvų (1/7) bei specialistų (1/9).

Daugiau nei pusės tėvų ir beveik pusės specialistų nuomone, svarbiausias kriterijus pažįstant bei vertinant vaiką turėtų būti vaiko stipriųjų savybių atpažinimas bei įvertinimas. Dešimtadalis specialistų (dauguma jų dirba ART) pirmenybę vertinant vaiką, teikia vaiko bei šeimos pažinimui. Šį kriterijų vienu iš svarbiausių laiko ir septintadalis tėvų. Šiuo požiūriu specialistų ir tėvų nuomonių tendencijos panašios.

Socialinių – demografinių kintamųjų įtaka tėvų nuomonei apie vaiko vertinimo prioritetus pateikta 3 lentelėje.

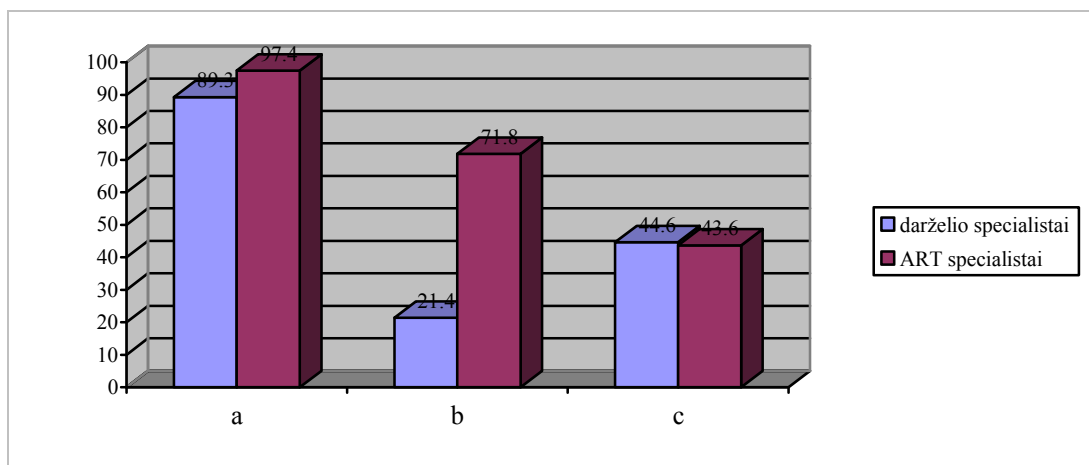
Socialinių – demografinių kintamųjų įtaka tėvų nuomonei apie vaiko vertinimo prioritetus

Struktūrinių komponentų pavadinimai	Amžius	Šeimyninė padėtis	Išsilavinimas	Įstaiga, kurią lanko vaikas
vaiko stipriosios savybės	-	-	-	ART<VLD <i>p=0.00</i>
vaiko silpnosios savybės	-	-	-	ART>VLD <i>p=0.009</i>
vaiko ir šeimos galimybės	-	-	-	
vaiko neigiamos savybės ir/ar raidos prognozė	-	-	-	ART>VLD <i>p=0.007</i>

Remiantis statistiniais rodikliais, galima teigti, jog tėvų požiūris, susijęs su vaiko vertinimu, tiesiogiai priklauso nuo to, kokią įstaigą lanko jų vaikas – darželį ar ankstyvosios reabilitacijos tarnybą. Reikšminis skirtumas ($p<0,05$) stebimas trims iš keturių vaiko vertinimo prioritetų struktūriniams komponentams. Stebima tendencija, kad tėvams, kurių vaikai lanko ART, svarbiau yra, kad jų vaiką vertintų, atsižvelgiant į neigiamas savybes, nors būtent tarnybose dirbantys specialistai teikia pirmenybę vaiko ir šeimos sąveikų įvertinimui nei darželiuose dirbantieji.

- Siekiant išsiaiškinti ART bei ikimokyklinių įstaigų pedagogų bei kitų specialistų vaiko raidos pažinimo bei vertinimo prioritetus, išskirti tokie nuomonių aspektai: *vaiko gebėjimai, atsižvelgiant į vaiko amžių bei veiklos būdus, kuriuos jis naudoja užduočiai atlikti; vaiko ir šeimos sąveikos; vaiko pasiekimai palyginant juos su daugumos tokio pat amžiaus kitų vaikų pasiekimais.*

Specialistų atsakymų analizė rodo, kad dauguma (91%; iš jų 89% ikimokyklinių įstaigų bei 97% ART specialistai) yra linkę pažinti bei vertinti vaiko raidą pirmiausiai vertinant jo gebėjimus, atsižvelgiant į vaiko amžių bei veiklos būdus, kuriuos jis naudoja užduočiai atlikti. Beveik pusė specialistų (45% ikimokyklinių įstaigų bei 44% ART specialistų) taip pat linkę lyginti vaiko pasiekimus su tokio pat amžiaus kitų vaikų pasiekimais. Teiginiui, kad, pažįstant bei vertinant vaiką, pirmiausia reikėtų gilintis į vaiko ir šeimos sąveikas, pritaria ketvirtadalis visų specialistų (21% ikimokyklinių įstaigų bei 72% ART). Vienas specialistas pažymėjo, kad jis, vertindamas vaiko raidą, dar atsižvelgia į vaiko interesus bei komunikavimą. Apibendrinti šio klausimo duomenys pateikiami 5 paveiksle.

- a - vaiko gebėjimai, atsižvelgiant į vaiko amžių bei veiklos būdus, kuriuos jis naudoja užduočiai atlikti;
 b - vaiko ir šeimos sąveikos;
 c - vaiko pasiekimai palyginant juos su daugumos tokio pat amžiaus kitų vaikų pasiekimais.

5 pav. Vaiko raidos pažinimo bei vertinimo prioritetų palyginimas, % (specialistų nuomonė)

Tyrimo duomenys liudija, kad vaiko ir šeimos sąveikų vertinimas aktualesnis ART specialistams. Ankstyvosios reabilitacijos tarnyba yra viena iš pirmųjų, teikiančių pagalbą specialiųjų poreikių turintiems vaikams bei jų šeimoms. Ji atlieka itin svarbų vaidmenį tolesnei vaiko raidai, šeimos dinamikai, specialistų bei tėvų tolimesniam bendradarbiavimui. Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad ART specialistai siekia kuo geresnių ir veiksmingesnių vaiko pažinimo bei vertinimo būdų. Kita vertus, šioms naujai įkurtoms tarnyboms dažniau organizuojami seminarai ar kitokie mokymai, atskleidžiantys vaiko vertinimo bei ugdymo naujoves.

Įdomu tai, jog iš 52 specialistų, teigiančių, jog vertindami vaiko raidą jie labiausiai atsižvelgia į vaiko ir šeimos sąveikas, tik 6 pripažino, kad vertinant vaiką jie atsižvelgia į vaiko ir šeimos galimybes; 23 atsižvelgia į vaiko stipriąsias savybes, 11 į silpnąsias; o likusieji prioritetus teikė vaiko raidos prognozei (7) arba nesirinko nė vieno iš pateiktųjų prioritetų (5).

Specialistų nuomonės apie vyraujančią vaiko gebėjimų lyginimą su bendraamžių gebėjimais rodo dominuojant tradicinį, iš esmės deficito, požiūrį.

Socialinių demografinių kintamųjų įtaka specialistų nuomonei apie vaiko raidos vertinimo prioritetus atsispindi 4 lentelėje.

4 lentelė

Socialinių demografinių kintamųjų įtaka specialistų nuomonei apie vaiko raidos vertinimo prioritetus

Struktūrinių komponentų pavadinimai	Amžius	Darbo stažas	Darbovietė	Pareigos
vaiko gebėjimai, atsižvelgiant į vaiko amžių bei veiklos būdus, kuriuos jis naudoja užduočiai atlikti	-	-	-	-

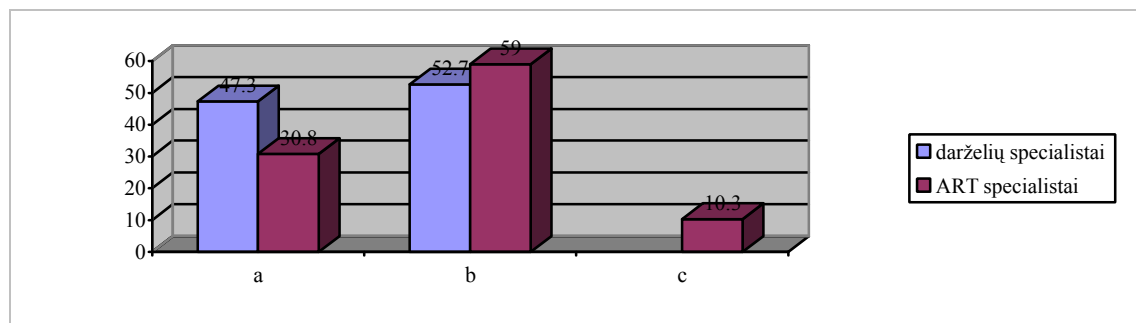
vaiko ir šeimos sąveikos	-	5-20mt< 0-5mt; 21 ir daugiau $p=0.006$	Ankstyvosios reabilitacijos tarnyba>darželis $p=0.002$	Logopedas; specialusis pedagogas; socialinis darbuotojas/pedagogas bei kt. specialistai> ikimokyklinio amžiaus vaikų auklėtojos $p=0.000$
vaiko pasiekimai palyginant juos su daugumos tokio pat amžiaus kitų vaikų pasiekimais	-	5-15mt;21 ir daugiau <0- 5mt;16-20 mt $p=0.002$	-	-

Reikšminis skirtumas darbo stažo aspektu ($p<0,05$, Kruskal - Wallis neparametrinis testas) pastebėtas dviems komponentams iš trijų (žr. 4 lentelę). Vaiko ir šeimos sąveikų įvertinimui prioritetus dažniau teikia specialistai, turintys nedidelį (iki 5 metų) bei labai didelį (virš 21 metų) darbo stažą. Tikėtina, kad tokiai nuomonei įtakos gali turėti neseniai baigtos studijos, susipažinimas su tyrimais, įrodančiais šeimos įtaką vaiko raidai, informacija apie vaiko vertinimą užsienio kalba, dalyvavimas projektuose ir pan. Didelį darbo stažą turintys ir vyresni pagal amžių specialistai turi daugiau gyvenimiškos patirties, todėl supranta šeimos svarbą vaiko raidai. Vaiko pasiekimus lyginti su daugumos tokio pat amžiaus vaikų pasiekimais labiau linkę taip pat mažą (0-5 m.) bei vidutinį (16-20 m.) darbo stažą turintys specialistai.

Reikšminis skirtumas susijęs su darbo vieta, kurioje specialistas dirba, pastebėtas tik vienam komponentui. Akivaizdu, kad vaiko ir šeimos sąveikas labiau linkę vertinti ART nei ikimokyklinių įstaigų darbuotojai.

Vaiko ir šeimos sąveikų vertinimo prioritetai susiję ir su specialisto pareigomis. Ikimokyklinio amžiaus vaikų auklėtojos mažiau linkę vertinti vaiką, atsižvelgiant į vaiko bei šeimos sąveikas nei kiti specialistai.

- Siekiant išsiaiškinti, į ką linkę orientuotis ART bei ikimokyklinių įstaigų pedagogai bei kiti specialistai vertindami vaiko raidą, išskirti tokie nuomonių aspektai: *į sutrikimo nustatymą, t.y. ko vaikas negeba atlikti pagal savo amžių; į raidos pažinimą, kartu teikiant vaikui pagalbą ir fiksuojant pokyčius*. Apibendrinti šio klausimo duomenys pateikti 6 paveiksle.

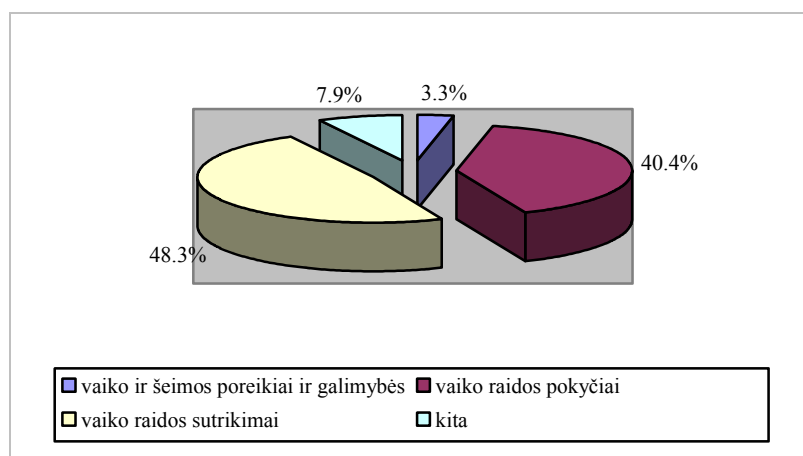
- a - į sutrikimo nustatymą, t.y. ko vaikas negeba atlikti pagal savo amžių;
b - į raidos pažinimą, kartu teikiant vaikui pagalbą ir fiksuojant pokyčius;
c - ir viena, ir kita.

6 pav. Vaiko raidos pažinimo bei vertinimo prioritetų palyginimas (specialistų nuomonė), %

Nuomonės šiuo klausimu išsiskyrė per pusę. Beveik pusė (43%) specialistų, vertindami vaiko raidą, orientuojasi į sutrikimo nustatymą ir daugiau nei pusė (54%) specialistų pažymėjo, jog jie linkę orientuotis į raidos pažinimą, kartu teikiant pagalbą ir fiksuojant pokyčius. Įdomu tai, kad specialistų, kurie dirba ikimokyklinėse įstaigose, nuomonių tendencija išliko ta pati – nuomonės pasiskirstė po pusę. Tačiau tarp ART specialistų dominavo nuomonė (59%), jog vertindami vaiko raidą, jie labiau linkę orientuotis į raidos pažinimą, kartu teikiant pagalbą ir fiksuojant pokyčius. Beje 4 specialistai, dirbantys ART pažymėjo, jog jiems yra svarbūs abu kriterijai, todėl dominuojančio jie išskirti negalėjo. Nuomonių įvairovė rodo, kad specialistams trūksta sistemiško požiūrio į vaiko raidos vertinimą bei vienodų vertinimo prioritetų.

Analizuojant socialinių demografinių kintamųjų įtaką specialistų nuomonei apie vaiko raidos vertinimo bei pažinimo prioritetus, reikšminių skirtumų nepastebėta.

- Siekiant išsiaiškinti ikimokyklinių įstaigų specialistų nuomonę, apie tai, ką atspindi formalieji dokumentai (kalbos kortelės bei kt.), kuriuose fiksuojami vaiko pasiekimų bei raidos vertinimas, išskirti tokie nuomonių aspektai: *vaiko ir šeimos poreikiai ir galimybės*; *vaiko raidos pokyčiai*; *vaiko raidos sutrikimai*. Apibendrinti šio klausimo duomenys pateikti 7 paveiksle.

7 pav. Specialistų nuomonių apie fiksuojamus vaiko pasiekimus palyginimas, %

Šio klausimo duomenų analizė parodė, kad dokumentuose dažniausiai fiksuojami vaiko raidos pokyčiai (40% visų specialistų nuomonė) ir vaiko raidos sutrikimai (48% visų specialistų nuomonė). Labai maža dalis respondentų (3%) pažymi, kad dokumentuose atsispindi vaiko ir šeimos poreikiai bei galimybės. O likusioji dalis (9%) respondentų pastebėjo, jog dokumentuose atsispindi visi šie aspektai (6 specialistų nuomonė); vaiko raidos pokyčiai *ir* raidos sutrikimai (4 specialistų nuomonė); vaiko bei šeimos poreikiai ir galimybės *ir* vaiko raidos pokyčiai (2 nuomonės). Respondentų nuomonės apie tai, ką atspindi formalieji dokumentai, kuriuose

fiksuojami vaiko pasiekimų bei raidos vertinimas, atskleidė dokumento supratimo ir interpretavimo nevienareikšmiškumą.

Socialinių demografinių kintamųjų įtaka specialistų nuomonei apie tai, ką atspindi formalieji dokumentai apie vaiko pasiekimus atspindi 5 lentelėje.

5 lentelė

Socialinių demografinių kintamųjų įtaka specialistų nuomonei apie vaiko pasiekimų fiksavimą

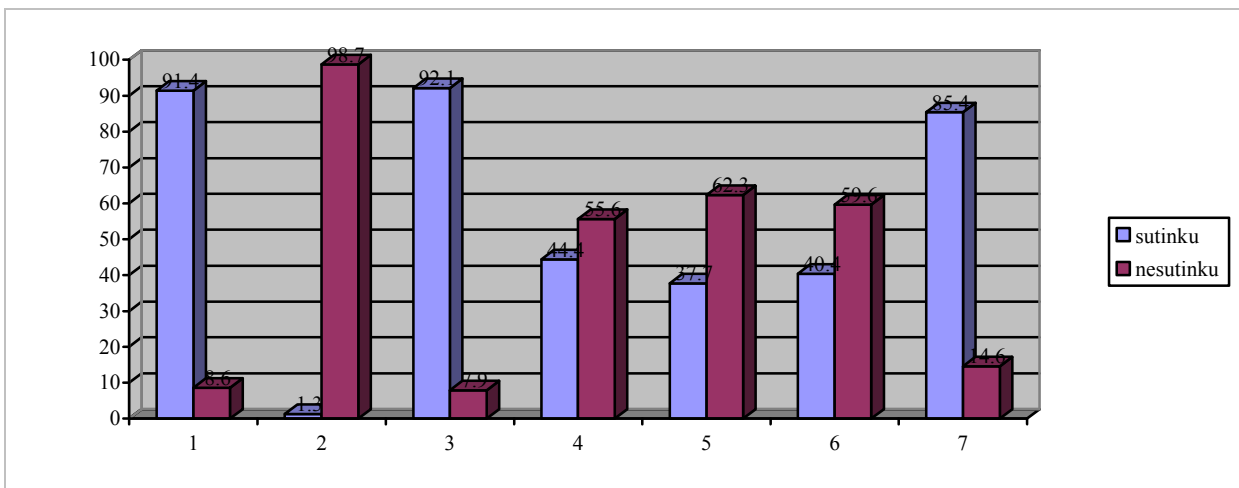
Struktūrinių komponentų pavadinimai	Amžius	Darbo stažas	Darbovietė	Pareigos
Vaiko ir šeimos poreikiai ir galimybės	-	-	-	Socialiniai darbuotojai/pedagogai > logopedai, spec.pedagogai, auklėtojos, kiti specialistai (soc. pediatrai, kineziterapeutai ir t.t.). $p=0.001$
Vaiko raidos pokyčiai	-	-	-	-
Vaiko raidos sutrikimai	-	-	ART< darželis $p=0.000$	Kiti specialistai (socialiniai pediatrai, kineziterapeutai, kineziterapeutų padėjėjai, tiflopedagogai ir t.t.)<logopedai, spec. pedagogai, auklėtojos, soc.darbuotojai/pedagogai. $p=0.021$

Reikšminis skirtumas darbovietės aspektu ($p<0,05$, Kruskal - Wallis neparametrinis testas) pastebėtas tik vienam komponentui (iš trijų; 5 lentelė) – ikimokyklinėse įstaigose dirbančių specialistų nuomonės apie tai, kad formaliuosiuose dokumentuose atspindi vaiko raidos sutrikimai, yra dažnesnės nei dirbančiųjų ART.

Itin reikšmingos nuomonės apie tai, ką atspindi dokumentai, kuriuose fiksuojami vaiko pasiekimų bei raidos vertinimas, yra įtakojamos specialistų užimamų pareigų. Tam, kad dokumentuose atsispindėtų vaiko ir šeimos poreikiai bei galimybės labiau pritaria socialiniai darbuotojai ir socialiniai pedagogai nei kiti ikimokyklinėse įstaigose dirbantieji.

Vaiko raidos sutrikimų fiksavimui dokumentuose labiau pritaria logopedai, specialieji pedagogai, auklėtojos, socialiniai darbuotojai/pedagogai nei kiti specialistai (socialiniai pediatrai, kineziterapeutai, kineziterapeutų padėjėjai, tiflopedagogai ir t.t.).

- Siekiant suprasti, kokie vaiko pažinimo bei vertinimo principai specialistams yra priimtinesni, buvo paprašyta jų įvertinti tokius teiginius: *vaiko raidą derėtų vertinti atsižvelgiant į artimiausią aplinką, kurioje jis auga; aplinką, kurioje vaikas auga, nedaro esminės įtakos vaiko gebėjimams, nes tai įgimta; vertinant vaiką, svarbiausia išanalizuoti jo galimybes ir nustatyti diagnozę; vaikas turi būti vertinamas, atsižvelgiant į santykius šeimoje, o šeima pažįstama dar platesniame visuomenės kontekste; vaiką derėtų vertinti atsižvelgiant tik į jo individualumą; vaiko gebėjimus būtina lyginti su kitų bendraamžių gebėjimais, norint jį tinkamai pažinti bei įvertinti; pažįstant bei vertinant vaiką, reikėtų išsiaiškinti šeimos stipriąsias bei silpnąsias puses ir paramos tinklus.* Specialistų nuomonės šiais klausimais atspindi 8 paveiksle.

1. Vaiko raidą derėtų vertinti atsižvelgiant į artimiausią aplinką, kurioje jis auga;
2. Aplinka, kurioje vaikas auga, nedaro esminės įtakos vaiko gebėjimams, nes tai įgimta;
3. Vertinant vaiką, svarbiausia išanalizuoti jo galimybes ir nustatyti diagnozę;
4. Vaikas turi būti vertinamas, atsižvelgiant į santykius šeimoje, o šeima pažįstama dar platesniame visuomenės kontekste;
5. Vaiką derėtų vertinti atsižvelgiant tik į jo individualumus.
6. Vaiko gebėjimus būtina lyginti su kitų bendraamžių gebėjimais, norint jį tinkamai pažinti bei įvertinti;
7. Pažįstant bei vertinant vaiką, reikėtų išsiaiškinti šeimos stipriąsias bei silpnąsias puses ir paramos tinklus.

8 pav. Specialistams priimtinesnių vertinimo aspektų palyginimas, %

Specialistų nuomonės rodo, kad dauguma jų (91%) sutinka, jog vaiko raidą derėtų vertinti, atsižvelgiant į artimiausią aplinką, kurioje jis auga. Tačiau buvo nuomonių (1%), kad aplinka nedaro esminės įtakos vaiko gebėjimams. Beveik visiems specialistams (92%) diagnozės nustatymas atrodo itin svarbus vaiko pažinime bei vertinime. Mažiau nei pusė specialistų (44%) sutiko, kad vertinant vaiką, svarbu atsižvelgti į santykius šeimoje, o šeimą pažinti dar platesniame kontekste. Dar mažesnė dalis respondentų (38%) mano, jog vaiką derėtų vertinti atsižvelgiant tik į jo individualumus. Panaši dalis specialistų (40%), dirbančių su ikimokyklinio amžiaus vaikais, sutinka, jog vaiko gebėjimus būtina lyginti su kitų bendraamžių gebėjimais, norint jį tinkamai pažinti bei įvertinti. Kad pažįstant bei vertinant vaiką, reikėtų išsiaiškinti šeimos stipriąsias bei silpnąsias puses ir paramos tinklus, pritaria 85% tiriamųjų.

Iš 91% respondentų, manančių, kad vaiko raidą derėtų vertinti, atsižvelgiant į jo artimiausią aplinką, daugiau nei pusė (57%) nepritaria teiginiui, kad vaikas turi būti vertinamas, atsižvelgiant į santykius šeimoje, o šeima pažįstama dar platesniame visuomenės kontekste; ir dešimtadalis (12%) jų nemano, kad pažįstant bei vertinant vaiką, reikėtų išsiaiškinti šeimos stipriąsias bei silpnąsias puses ir paramos tinklus. Specialistų nuomonių analizė leido atskleisti vaiko pažinimo šeimos bei aplinkos kontekste supratimo įvairovę bei skirtingas interpretacijas.

Socialinių demografinių kintamųjų įtaka specialistų nuomonei apie vaiko raidos vertinimą pateikta 6 lentelėje.

**Socialinių demografinių kintamųjų ir specialistų nuomonių
apie vaiko raidos vertinimą ryšiai**

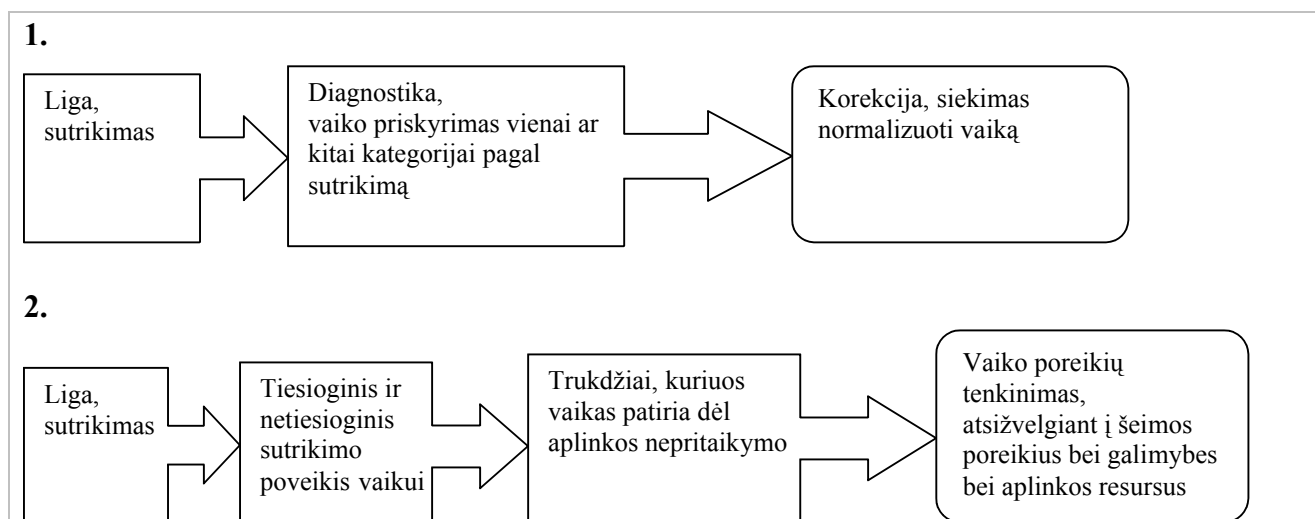
Struktūrinių komponentų pavadinimai	Amžius	Darbo stažas	Darbovietė	Pareigos
Vaiko raidą derėtų vertinti atsižvelgiant į artimiausią aplinką, kurioje jis auga.	-	-	-	-
Aplinka, kurioje vaikas auga, nedaro esminės įtakos vaiko gebėjimams, nes tai įgimta.	-	-	-	-
Vertinant vaiką, svarbiausia išanalizuoti jo galimybes ir nustatyti diagnozę.	-	-	-	-
Vaikas turi būti vertinamas, atsižvelgiant į santykius šeimoje, o šeima pažįstama dar platesniame visuomenės kontekste.	Iki 30m.>30m ir daugiau <i>p=0.000</i>	-	ART> VLD <i>p=0.000</i>	VLD auklėtojos <logopedai, spec.pedagogai, soc.pedagogai/darbuotojai bei kt. <i>p=0.000</i>
Vaiką derėtų vertinti atsižvelgiant tik į jo individualumą.	Iki 30m.; 50m. ir daugiau >31-50 <i>p=0.024</i>	21m. ir daugiau >iki 21m. <i>p=0.015</i>	ART> VLD <i>p=0.005</i>	VLD auklėtojos <logopedai, spec.pedagogai, soc.pedagogai/darbuotojai. <i>p=0.019</i>
Vaiko gebėjimus būtina lyginti su kitų bendraamžių gebėjimais, norint jį tinkamai pažinti bei įvertinti.	-	-	-	-
Pažįstant bei vertinant vaiką, reikėtų išsiaiškinti šeimos stipriąsias bei silpnąsias puses ir paramos tinklus.	-	-	-	-

Atlikus Kruskal - Wallis neparametrinį testą (žr. 6 lentelę) paaiškėjo, kad amžiaus įtaka reikšminga specialistų nuomonei apie kai kuriuos vaiko raidos vertinimo principus. Jaunų specialistų (iki 30 m.) nuomonės, kad vaikas turi būti vertinamas, atsižvelgiant į santykius šeimoje, o šeima pažįstama dar platesniame visuomenės kontekste, yra dažnesnės nei vyresnių pagal amžių specialistų. Duomenų analizė rodo, kad vaiko individualumą įvertinimas aktualesnis jauniems (iki 30 m.) bei vyriausiems (virš 50 m.) specialistams nei vidutinio amžiaus (31-50 m.). Individualumą įvertinimui prioritetus labiau linkę teikti didžiausią darbo stažą (21m. ir daugiau) turintys specialistai.

Reikšminis skirtumas darbovietės bei specialistų užimamų pareigų aspektu ($p < 0,05$, Kruskal - Wallis neparametrinis testas) pastebėtas dviems (ir dviems) komponentams (iš septynių). ART specialistai (logopedai, specialieji pedagogai, socialiniai pediatrai, kineziterapeutai ir kt.) labiau nei VLD dirbantieji (ypač ikimokyklinio amžiaus vaikų auklėtojos) linkę manyti, kad vaikas turi būti vertinamas, atsižvelgiant į santykius šeimoje, o šeima pažįstama dar platesniame visuomenės kontekste ir kad vaiką derėtų vertinti atsižvelgiant tik į jo individualumą.

- Siekiant išsiaiškinti ART bei VLD pedagogų bei kitų specialistų vaiko raidos pažinimo bei vertinimo modelių prioritetus, išskirti du esminiai tiriamieji modeliai: *medicininis modelis ir ekologinis sisteminis modelis*.

Respondentams buvo pateiktos 2 schemos (9 pav.), atspindinčios šiuos modelius, bei prašoma pažymėti jiems priimtinesnę.

9 pav. Medicininio bei ekologinio sisteminio modelių schemas

Respondentų nuomonių analizė parodė, kad jiems priimtinesnė yra medicininio modelio schema: 75% apklaustų specialistų linkę vadovautis medicininio vaiko vertinimo modeliu, o 25% - socialiniu ekologiniu modeliu. Pažymėtina ir tai, kad iš visų pritarusių ekologinio sisteminio modelio schemai, ji priimtinesnė didesnei daliai (33%) ART dirbančių specialistų nei VLD dirbančiųjų (21%).

Derėtų pažymėti, iš tų specialistų (25%), kurie pritaria ekologinio sisteminio modelio schemai, dalis (46%) pažindami ir vertindami vaiką neteikia pirmenybės vaiko ir šeimos sąveikų įvertinimui.

Atsižvelgiant į pasirinktas vaiko vertinimo modelių schemas, galima daryti prielaidą, kad specialistai vis dar yra linkę pritarti medicininiam veiklos kryptingumui.

Socialinių demografinių kintamųjų įtaka specialistų teikiamiems vaiko pažinimo bei vertinimo modelių prioritetams pateikta 7 lentelėje.

7 lentelė

Socialinių demografinių kintamųjų ir vaiko pažinimo modelio pasirinkimo ryšiai

Struktūrinių komponentų pavadinimai	Amžius	Darbo stažas	Darbovietė	Pareigos
Medicininis modelis	31-40; 50 ir daugiau > iki 30; 41-50 <i>p=0.001</i>	16 ir daugiau < iki 16 <i>p=0.002</i>	-	-
Ekologinis sisteminis modelis	31-40; 50 ir daugiau < iki 30; 41-50 <i>p=0.001</i>	16 ir daugiau > iki 16 <i>p=0.002</i>	-	-

Amžiaus bei darbo stažo įtaka specialistų teikiamiems vaiko pažinimo bei vertinimo modelių prioritetams išreikšta ypatingai stipriai. Reikšminis skirtumas ($p < 0,05$, Kruskal-Wallis

neparametrinis testas) būdingas abiem struktūriniais komponentams (7 lentelė). Specialistai, kurių amžius yra 31-40 m. ir daugiau nei 50 m., labiau linkę rinktis medicininio vaiko pažinimo bei vertinimo modelį nei specialistai kurių amžius iki 30 m. Pedagoginio darbo stažo ir vaiko vertinimo modelio pasirinkimo ryšys rodo, kad ekologinio modelio pasirinkimui įtakos gali turėti didesnis darbo stažas (daugiau nei 16 m.).

- Siekiant išsiaiškinti, ką specialistai yra girdėję apie ekologinį vaiko pažinimo bei vertinimo modelį, išskirti tokie nuomonių aspektai: *taikau jį savo darbe; girdėjau tik tokį pavadinimą; nieko apie tai nežinau.*

Specialistų nuomonių analizė leidžia manyti, kad savo darbe ekologinį vaiko pažinimo bei vertinimo modelį taiko tik du skirtingų įstaigų specialistai iš visų apklaustųjų (N=151). Vienas jų teigia, kad apmoko tėvus ir skatina juos dirbti su vaiku namuose, o kitas respondentas savo pasirinkimo išsamiau nepakomentavo, tik pažymėjo, kad, nors ir taiko ekologinį vaiko pažinimo bei vertinimo modelį, tačiau tokio pavadinimo nevartoja. Pusė respondentų (51%) teigia esą girdėję tik tokį pavadinimą, o šiek tiek mažiau nei pusė apklaustųjų (48%) teigia nieko apie tai nežinantys. Įdomu tai, jog vienas iš dviejų respondentų, teigiančių, jog taiko ekologinį vaiko pažinimo bei vertinimo modelį darbe, rinkosi medicininio modelio schemą, kaip jam priimtinesnę. Galima numanyti, jog šis respondentas ekologinio sisteminio modelio turinį ir modelio taikymą interpretuoja savaip. Hipotetiškai galima teigti, jog yra ir daugiau specialistų, taikančių ekologinį vaiko pažinimo bei vertinimo modelį savo darbe, tik nežino šio modelio pavadinimo bei teorinių ekologinio modelio taikymo nuostatų.

Atsižvelgus į tai, kad vertindami vaiką, šeimos galimybių pažinimo svarbą, specialistai interpretuoja skirtingai, pabandyta atskleisti specialistų nuomones apie kitus vaiko bei jo artimiausios aplinkos vertinimo veiksnius (žr. 8 lentelę).

Specialistų nuomonės apie vaiko ir jo aplinkos vertinimo veiksnius

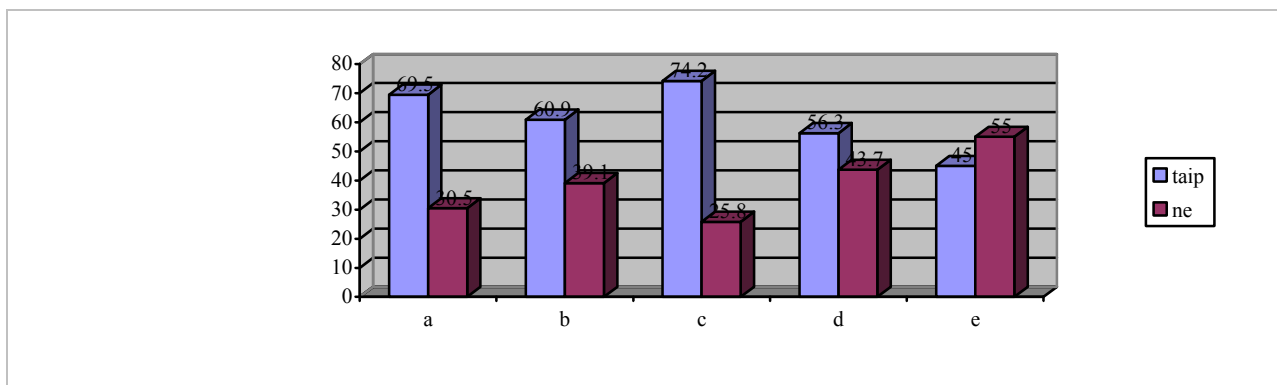
Specialistų nuomonės ir jas išreišusių specialistų skaičius								
Vertindami vaiką atsižvelgia į vaiko ir šeimos galimybes	Pažindami bei vertindami vaiko raidą, pirmiausiai vertina vaiko ir šeimos sąveikas.	Pažindami bei vertindami vaiko raidą, dažniausiai linę orientuotis į raidos pažinimą kartu teikiant vaikui pagalbą ir fiksuojant pokyčius.	Mano, jog vaiko raidą derėtų vertinti atsižvelgiant į artimiausią aplinką, kurioje jis auga.	Mano, jog vaikas turi būti vertinamas, atsižvelgiant į santykius šeimoje, o šeima pažįstama dar platesniame visuomenės kontekste.	Mano, kad pažįstant bei vertinant vaiką, reikėtų išsiaiškinti šeimos stipriąsias bei silpnąsias savybes ir paramos tinklus.	Priimtinesnė ekologini o- sistemini o vaiko pažinimo bei vertinimo modelio schema.	Ekologinį vaiko pažinimo bei vertinimo modelį mano taikantys savo darbe.	Iš viso
	6	6	13	11	11	4	2	

Tyrimo duomenys rodo, kad iš 16 specialistų, manančių, jog vertindami vaiką jie pirmiausia atsižvelgia į vaiko ir šeimos galimybes, daugiausiai (13) pritaria vaiko raidos vertinimui atsižvelgiant į artimiausią aplinką, kurioje vaikas auga; kiti (11) iš šių specialistų mano, jog vaikas turi būti vertinamas, atsižvelgiant į santykius šeimoje, o šeima pažįstama dar platesniame visuomenės kontekste ir tiek pat specialistų galvoja, kad pažįstant bei vertinant vaiką, reikėtų išsiaiškinti šeimos stipriąsias bei silpnąsias savybes ir paramos tinklus. Maždaug trečdalis specialistų pažindami bei vertindami vaiko raidą, pirmiausiai vertina vaiko ir šeimos sąveikas ir tiek pat jų linę orientuotis į raidos pažinimą kartu teikiant vaikui pagalbą ir fiksuojant pokyčius. Tik ketvirtadaliui specialistų, kurie vertindami vaiką atsižvelgia į vaiko ir šeimos galimybes, priimtinesnė yra ekologinio sisteminio vaiko pažinimo bei vertinimo modelio schema. Ir tik vienas kitas jų mano, jog šį modelį taiko savo praktikoje.

Galima daryti išvadą, kad specialistai (nors ir labai maža jų dalis), dirbantys su ikimokyklinio amžiaus specialiujų poreikių turinčiais vaikais, stengiasi pažinti bei vertinti vaiką šeimos kontekste, taiko kai kuriuos ekologinio sisteminio modelio principus, nors teoriškai apie tokį modelį nėra girdėję.

- Siekiant įvertinti, kaip specialistai vertina bendradarbiavimą su tėvais, buvo paprašyta jų įvertinti tokius teiginius: *tėvai yra lygiateisiai komandos nariai vertinant vaiką; tėvai turi dalyvauti rengiant individualią vaiko ugdymo programą; bendradarbiaujant su tėvais, svarbu*

jiems pateikti tinkamus nurodymus, ką jie turi daryti su vaiku; bendradarbiavimas su tėvais turėtų vykti kaip lygus su lygiu, nepaisant tėvų neišmanymo; svarbiau yra konsultuoti bei mokyti tėvus, nei bendrauti ir bendradarbiauti, nes tai tik tuščiažodžiavimas. Šių teiginių pasirinkimai atsispindi 10 paveiksle.

- a - tėvai yra lygiateisiai komandos nariai vertinant vaiką;
- b - tėvai turi dalyvauti rengiant individualią vaiko ugdymo programą;
- c - bendradarbiaujant su tėvais, svarbu jiems pateikti tinkamus nurodymus, ką jie turi daryti su vaiku;
- d - bendradarbiavimas su tėvais turėtų vykti kaip lygus su lygiu, nepaisant tėvų neišmanymo;
- e - svarbiau yra konsultuoti bei mokyti tėvus, nei bendrauti ir bendradarbiauti, nes tai tik tuščiažodžiavimas.

10 pav. Specialistų nuomonės apie bendradarbiavimą su tėvais, %

Pasirinkimų analizė rodo, jog bendradarbiavimą su tėvais specialistai linkę vertinti skirtingai. Nemaža dalis (70%) respondentų sutinka, jog tėvai yra lygiateisiai komandos nariai vertinant vaiką. Tačiau ne visi jų sutinka (83%), jog tėvai turi dalyvauti rengiant individualią vaiko ugdymo programą. Įdomu ir tai, jog 79% respondentų, manančių jog tėvai yra lygiateisiai komandos nariai, sutinka, kad bendradarbiaujant su tėvais, svarbu jiems pateikti tinkamus nurodymus, ką jie turi daryti su vaiku ir daugiau nei trečdalis jų nesutinka, kad bendradarbiavimas su tėvais turėtų vykti kaip lygus su lygiu, nepaisant tėvų neišmanymo. Verta paminėti dar ir tai, jog tie patys specialistai (iš jų 43%), kurie pažymėjo sutinką, jog tėvai yra lygiateisiai komandos nariai vertinant vaiką, pritaria, jog svarbiau yra konsultuoti bei mokyti tėvus, nei bendrauti ir bendradarbiauti, nes tai tik tuščiažodžiavimas.

Specialistų nuomonės rodo, kad, jie, pripažindami tėvus kaip lygiateisius komandos narius, ne visada nori kartu su jais sudarinėti ugdymo programas, bendradarbiauti kaip lygus su lygiu. Respondentų atsakymai rodo, jog vis dėl to specialistai labiau linkę konsultuoti, mokyti tėvus bei jiems nurodinėti.

Socialinių demografinių kintamųjų ir specialistų nuomonių apie bendradarbiavimą su tėvais ryšiai pateikiami 9 lentelėje.

**Socialinių demografinių kintamųjų ir specialistų nuomonių
apie bendradarbiavimą su tėvais ryšiai**

Struktūrinių komponentų pavadinimai	Amžius	Darbo stažas	Darbovietė	Pareigos
Tėvai yra lygiateisiai komandos nariai vertinant vaiką.	-	-	ART >VLD <i>p=0.049</i>	-
Tėvai turi dalyvauti rengiant individualią vaiko ugdymo programą, jeigu nors kiek apie tai nusimano.	-	-	ART >VLD <i>p=0.018</i>	-
Bendradarbiaujant su tėvais, svarbu jiems pateikti tinkamus nurodymus, ką jie turi daryti su vaiku.	41-50m.<iki 40m.; 50m. ir daugiau <i>p=0.032</i>	-	ART >VLD <i>p=0.000</i>	Auklėtojos <kiti specialistai (logopedai, spec.pedagogai, soc.pedagogai/darbuotojai, kineziterapeutai ir kt.). <i>p =0.002</i>
Bendradarbiavimas su tėvais turėtų vykti kaip lygus su lygiu, nepaisant tėvų neišmanymo.	Iki 30m.> 31m. ir daugiau <i>p =0.016</i>	-	-	-
Svarbiau yra konsultuoti bei mokyti tėvus, nei bendrauti ir bendradarbiauti, nes tai tik tuščiažodžiavimas.	Iki 30m.; 41-50m. <31-40; 50m. ir daugiau. <i>p =0.004</i>	-	-	-

Atlikus Kruskal-Wallis neparametrinį testą (žr. 9 lentelę) paaiškėjo, kad amžiaus, darbovietės bei užimamų pareigų ryšys yra reikšmingas specialistų nuomonei apie kai kuriuos bendradarbiavimo su tėvais aspektus. 41-50 m. specialistai mažiau sutinka su teiginiu, kad bendradarbiaujant su tėvais, svarbu jiems pateikti tinkamus nurodymus, ką jie turi daryti su vaiku, nei kitų amžiaus kategorijų specialistai. Jauni specialistai (iki 30m.) dažniau mano, kad bendradarbiavimas su tėvais turėtų vykti kaip lygus su lygiu, nepaisant tėvų neišmanymo. Taip pat jauni specialistai (iki 30 m.) bei vyresnieji (41-50m.) ne taip dažnai pritaria teiginiui, kad svarbiau yra konsultuoti bei mokyti tėvus, nei bendrauti ir bendradarbiauti, nes tai tik tuščiažodžiavimas, nei kitų amžiaus kategorijų specialistai. Demografinio veiksnio *darbovietė* ir kitų struktūrinių komponentų ryšiai taip pat reikšmingi: tėvai yra lygiateisiai komandos nariai vertinant vaiką (dažniau šiam teiginiui pritaria dirbantys ART nei VLD); tėvai turi dalyvauti rengiant individualią vaiko ugdymo programą, jeigu nors kiek apie tai nusimano (dažniau šiam teiginiui pritaria ART nei VLD specialistai); bendradarbiaujant su tėvais, svarbu pateikti tinkamus nurodymus, ką jie turi daryti su vaiku (dažniau šiam teiginiui pritaria dirbantys ART nei VLD). Kaip rodo duomenų analizė, užimamos pareigos gali veikti specialistų nuomonę apie bendradarbiavimą. Tai, kad bendradarbiaujant su tėvais, svarbu pateikti tinkamus nurodymus, ką jie turi daryti su vaiku, dažniau mano ART logopedai, specialieji pedagogai, socialiniai pedagogai ir socialiniai darbuotojai, kineziterapeutai nei VLD auklėtojos.

Apklaustų specialistų nuomonių analizė rodo, kad vaiko vertinimo prioritetai dažnai yra skirtingi. Yra pozityvių vaiko vertinimo tradicijų. Itin reikšminga kai kurių tėvų bei specialistų

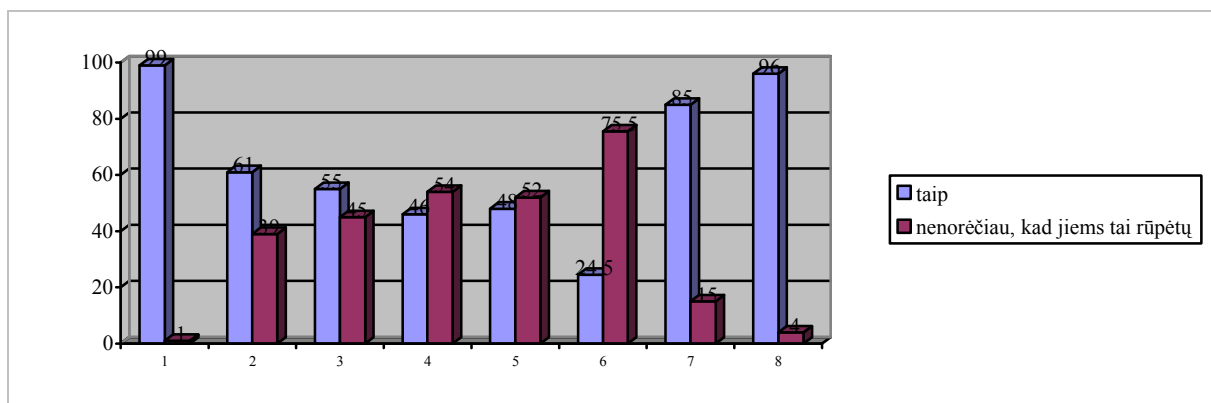
nuomonė, kad vaiko ir šeimos galimybės yra svarbiausias kriterijus pažįstant bei vertinant vaiką. Išaiškėjo, jog vaiko ir šeimos sąveikų vertinimas aktualesnis atrodo ankstyvųjų reabilitacijos tarnybų specialistams nei ikimokyklinių įstaigų darbuotojams. *Specialistų nuomonės apie tai, ką atspindi formalieji dokumentai, kuriuose fiksuojami vaiko pasiekimai bei raidos vertinimas, atskleidė dokumento supratimo ir interpretavimo nevienareikšmiškumą. Nuomonių įvairovė rodo, kad specialistams trūksta sistemiško požiūrio į vaiką bei jo raidą. Vyraujantis trūkumų akcentavimas, vertinant vaiko raidą, rodo, jog vis dar dominuoja medicininis (deficito) požiūris.*

2.4. Tėvų pasirengimas teikti informaciją apie savo vaiką

Tėvų, kurių vaikai lanko ikimokyklinės įstaigas arba ankstyvosios reabilitacijos tarnybas, nuomonės apie tai, kaip specialistai pažįsta ir vertina jų vaikus – **vaiko vertinimo prioritetus bei vaiko pažinimą šeimos kontekste** – buvo analizuojamos, lyginamos ir grupuojamos.

- Siekiant išsiaiškinti, ar tėvai yra pasirengę teikti specialistams informaciją apie savo vaiko poreikius ir jų tenkinimą, išskirti tokie klausimai: *Kokie vaiko poreikiai? Kaip šiuos poreikius vertina tėvai? Ar yra kiti žmonės, kurie tenkina šiuos poreikius? Kurie vaiko poreikiai netenkinami? Koks poveikis vaikui, jei šie poreikiai lieka nepatenkinti? Kokios tėvų stiprybės bei silpnybės? Ar yra šeimos narių, kurie gali tenkinti vaiko poreikius? Ar yra bendruomenėje įstaigų tinklas, kuris padėtų tenkinti vaiko poreikius?* Tėvų buvo prašoma išreikšti savo nuomonę apie tai, ar jie norėtų, kad specialistai domėtųsi šiais klausimais.

Šio klausimo duomenų analizė pateikiama 11 paveiksle.

- 1 - Kokie vaiko poreikiai?
- 2 - Kaip šiuos poreikius vertina tėvai?
- 3 - Ar yra kiti žmonės, kurie tenkina šiuos poreikius?
- 4 - Kurie vaiko poreikiai netenkinami?
- 5 - Koks poveikis vaikui, jei šie poreikiai lieka nepatenkinti?
- 6 - Kokios tėvų stiprybės bei silpnybės?
- 7 - Ar yra šeimos narių, kurie gali tenkinti vaiko poreikius?
- 8 - Ar yra bendruomenėje įstaigų tinklas, kuris padėtų tenkinti vaiko poreikius?

11 pav. Tėvų nuomonės apie informacijos, susijusios su vaiko poreikiais, teikimą specialistams, %

Tėvų nuomonių analizė rodo, kad dauguma tėvų norėtų, jog specialistai domėtųsi tik pozityviomis šeimos pusėmis. Beveik visi tėvai (99%) pažymi, jog jie norėtų, kad specialistai domėtųsi apie jų vaiko poreikius; taip pat daugumai (96%) svarbu, kad specialistai rūpintųsi vaiko poreikių tenkinimu ir informuotų apie įstaigas, kurios gali padėti vaikui ir šeimai. Dauguma apklaustų tėvų (85%) neprieštarautų, jei specialistai domėtųsi, ar šeimos nariai gali tenkinti vaiko poreikius. Šiek tiek daugiau nei pusė tėvų (61%) sutiktų specialistams atsakyti, kaip jie vertina savo vaiko poreikius ir pusė tėvų (55%) sutiktų specialistams atsakyti, ar yra kiti žmonės, kurie galėtų tenkinti vaiko poreikius. Tačiau beveik pusė tėvų (53%) nenorėtų, kad specialistai domėtųsi apie vaiko nepatenkintus poreikius bei koks poveikis vaikui, jei šie poreikiai lieka nepatenkinti (52% apklaustųjų). Akivaizdus tėvų nepritarimas specialistų norui išsiaiškinti tėvų stiprybes bei silpnybes (76%).

Įdomu tai, jog visi tėvai (15 respondentų), kurie pageidautų, jog jų vaikas būtų vertinamas atsižvelgiant į vaiko bei šeimos galimybes, nenorėtų, jog specialistai domėtųsi apie šeimos stiprybes bei silpnybes; 3 iš jų priešintųsi specialistų norui išsiaiškinti, ar yra šeimos narių, galinčių tenkinti vaiko poreikius.

Įvertinus tėvų nuomones apie jų (ne)norą atskleisti informaciją apie savo vaiką bei šeimą, matyti, jog nemažai tėvų nepageidauja specialistų domėjimosi jų šeima, nors teoriškai ir pripažįsta vaiko vertinimo, atsižvelgiant į vaiko bei šeimos galimybes, svarbą.

Socialinių demografinių kintamųjų ir tėvų nuomonių apie pasirengimą teikti specialistams informaciją, susijusią su jų vaiku, ryšiai pateikiami 10 lentelėje

10 lentelė

Socialinių demografinių kintamųjų ir tėvų pasirengimo teikti specialistams informaciją apie savo vaiko poreikių tenkinimą, ryšiai

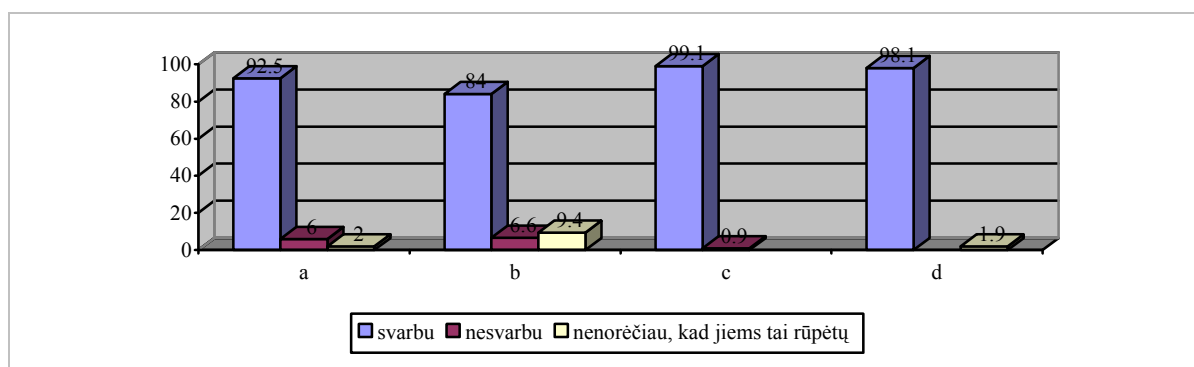
Struktūrinių komponentų pavadinimai	Amžius	Šeimyninė padėtis	Išsilavinimas	Įstaiga, kurią lanko vaikas
Kokie vaiko poreikiai?	-	-	-	-
Kaip šiuos poreikius vertina tėvai?	-	-	-	ART > darželis <i>p=0.005</i>
Ar yra kiti žmonės, kurie tenkina šiuos poreikius?	-	-	-	-
Kurie vaiko poreikiai netenkinami?	-	-	-	-
Koks poveikis vaikui, jei šie poreikiai lieka nepatenkinti?	-	-	-	ART > darželis <i>p=0.005</i>
Kokios tėvų stiprybės bei silpnybės?	-	-	-	-
Ar yra šeimos narių, kurie gali tenkinti vaiko poreikius?	Iki 25 < 25 ir daugiau <i>p=0.032</i>	-	-	-
Ar yra bendruomenėje įstaigų tinklas, kuris padėtų tenkinti vaiko poreikius?	-	-	-	ART < darželis <i>p=0.009</i>

Reikšmingas skirtumas amžiaus aspektu ($p < 0,05$, Kruskal-Wallis neparametrinis testas) pastebėtas tik vienam komponentui iš aštuonių (žr. 10 lentelę) – vyresni tėvai (virš 25 m.) labiau

nei jauni tėvai (iki 25m.) rūpinasi, kad specialistai sužinotų, ar yra šeimos narių, kurie gali tenkinti vaiko poreikius. Įstaigos, kurią lanko vaikas, įtaka tėvų (ne)norui teikti specialistams informaciją apie savo vaiko poreikių tenkinimą išreikšta stipriau. Reikšmingas skirtumas ($p < 0,05$, Kruskal-Wallis neparametrinis testas) būdingas beveik trečdaliui struktūrinių komponentų. Tėvai, kurių vaikai lanko ART, dažniau nei tų, kurių vaikai lanko VLD, sutinka, kad specialistai domėtusi, kaip tenkinami vaiko poreikiai bei koks poveikis vaikui, jei šie poreikiai lieka nepatenkinti. Tie tėvai, kurių vaikai lanko VLD, mieliau nei tų, kurių vaikai lankosi ART, atskleistų specialistams, ar yra bendruomenėje įstaigų tinklas, kuris padėtų tenkinti vaiko poreikius. Tokią tėvų nuomonę gali lemti tai, kad ART besilankančios šeimos jaučiasi saugiau ir mano, kad vaiko poreikiai yra tenkinami tarnyboje.

- Siekiant atskleisti, ar tėvai sutiktų, kad specialistai rinktų informaciją apie jų vaiką, buvo paprašyta išreikšti savo nuomonę tokiais klausimais: *kas dar be specialistų, reikalui esant, galėtų padėti vaikui įveikti raidos sunkumus? kada vaiko poreikiai nebuvo tenkinami? informacija apie vaiko pasisėkimus ir pažangą bei esminius vaiko sunkumus.*

Tyrimo duomenys rodo, kad tėvai nelinkę prieštarauti, jog specialistai rinktų informaciją apie jų vaiką. Šių klausimų duomenų analizė pateikiama 12 paveiksle.

- a - kas dar be specialistų, reikalui esant, galėtų padėti vaikui įveikti raidos sunkumus;
 b - kada vaiko poreikiai nebuvo tenkinami;
 c - informacija apie vaiko pasisėkimus ir pažangą;
 d - informacija apie esminius vaiko sunkumus.

12 pav. Tėvų nuomonės apie (ne)priimtinius informacijos apie vaiką rinkimo aspektus, %

Tėvų nuomonių analizė rodo, kad jie nori, jog specialistai domėtusi, kas galėtų padėti vaikui įveikti raidos sunkumus (93%), apie vaiko pasiekimus ir pažangą (99%), apie esminius vaiko sunkumus (98%). Šiek tiek mažiau (84%) tėvų sutinka, kad specialistai rinktų informaciją apie tai, kada vaiko poreikiai nebuvo tenkinami. Maža dalis tėvų abejingi tokios informacijos rinkimui: kas dar be specialistų, reikalui esant, galėtų padėti vaikui įveikti raidos sunkumus (6%); kada vaiko poreikiai nebuvo tenkinami (7%); informacija apie vaiko pasisėkimus ir

pažangą (1%). Buvo ir tokių tėvų, kurie priešintųsi specialistų norui išsiaiškinti, kada vaiko poreikiai nebuvo tenkinami (9%); aiškinantis esminius vaiko sunkumus (2%) bei kas dar be specialistų, reikalui esant, galėtų padėti vaikui įveikti raidos sunkumus (2%).

Tyrimo duomenys leidžia daryti prielaidą, jog, kai duomenys renkami tik apie vaiką ir neliečia šeimos problemų, tėvai yra pasirengę suteikti specialistams informaciją.

Socialinių demografinių kintamųjų ir tėvų nuomonių apie jų sutikimą teikti specialistams informaciją, susijusią su vaiku, ryšiai pateikti 11 lentelėje.

11 lentelė

Socialinių demografinių kintamųjų ir tėvų nuomonių apie sutikimą teikti informaciją, susijusią su vaiku, ryšiai

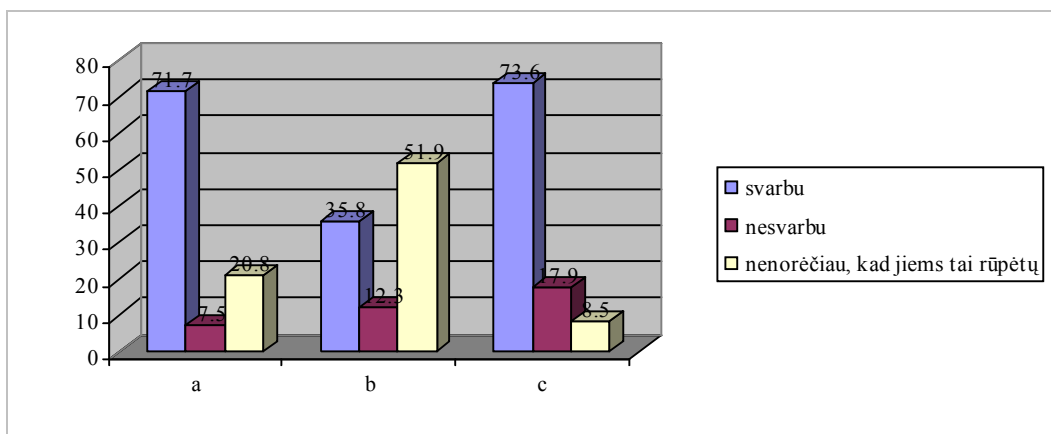
Struktūrinių komponentų pavadinimai	Amžius	Šeimyninė padėtis	Išsilavinimas	Įstaiga, kurią lanko vaikas
Kas dar be specialistų, reikalui esant, galėtų padėti vaikui įveikti raidos sunkumus.	-	-	-	-
Kada vaiko poreikiai nebuvo tenkinami.	-	-	-	ART< darželis $p=0.001$
Informacija apie vaiko pasisekimus ir pažangą.	-	-	-	-
Informacija apie esminius vaiko sunkumus.	-	-	-	ART< darželis $p=0.007$

Socialinių demografinių kintamųjų ir tėvų nuomonės apie (ne)sutikimą teikti specialistams informaciją, susijusią su jų vaiku, ryšiai pastebimi tik įstaigos, kurioje lankosi vaikas, aspektu. Reikšminis skirtumas ($p<0,05$, Kruskal-Wallis neparametrinis testas) stebimas pusei struktūrinių komponentų. Atskleisti specialistams, kada vaiko poreikiai nebuvo tenkinami bei suteikti informaciją apie esminius vaiko sunkumus labiau linkę tėvai, kurių vaikai lanko VLD nei ART.

- Siekiant išsiaiškinti, ar tėvai sutiktų, kad specialistai, norėdami padėti vaikui, rinktų informaciją apie jų šeimą, buvo paprašyta tėvų įvertinti tokius teiginius: *informacija apie vaiką traumuojančius (traumavusius) įvykius; apie šeimos sunkumus, problemas; apie šeimos stipriąsias savybes, padedančias įveikti sunkumus.*

Išanalizavus duomenis, pasitvirtino spėjimas, kad tėvai labiau linkę rinktis, jog specialistai domėtųsi tik jų vaiku (neliečiant šeimos) ir šeimos stipriosiomis savybėmis. Tyrimo duomenys rodo, jog dauguma tėvų (72%) neprieštarautų, jei specialistai domėtųsi apie vaiką traumuojančius (traumavusius) įvykius. Jie taip pat linkę atskleisti šeimos stipriąsias savybes, padedančias įveikti sunkumus (74%). Tačiau daugiau nei pusė tėvų (52%) prieštarautų, jei specialistai domėtųsi apie šeimos sunkumus bei problemas.

Šio klausimo duomenų analizė pateikta 13 paveiksle.

a - informacija apie vaiką traumuojančius (traumavusius) įvykius;
 b - apie šeimos sunkumus, problemas;
 c - apie šeimos stipriąsias savybes, padedančias įveikti sunkumus.

13 pav. Tėvų nuomonės, atspindinčios (ne)priimtinas informacijos apie jų šeimą aspektus, %

Daugiausia tėvų (18%) buvo abejingi specialistų norui domėtis šeimos stipriosiomis savybėmis, kiek mažesnei daliai tėvų nerūpi, ar specialistai domėtis apie šeimos sunkumus bei problemas (12%) ir apie vaiką traumuojančius (traumavusius) įvykius (8%). Tėvai (8), pasisakę už vaiko vertinimą, atsižvelgiant į vaiko bei šeimos galimybes, nenorėtų, jog specialistai domėtusi šeimos sunkumais bei problemomis; pusė jų nepageidauja, kad specialistai aiškintųsi, kokios yra šeimos stipriosios savybės, padedančios įveikti sunkumus.

Socialinių demografinių kintamųjų ir tėvų nuomonių apie (ne)sutikimą teikti specialistams informaciją, susijusią su jų šeima, ryšiai pateikti 12 lentelėje.

12 lentelė

Socialinių – demografinių kintamųjų įtaka tėvų (ne)sutikimui teikti specialistams informaciją apie jų šeimą

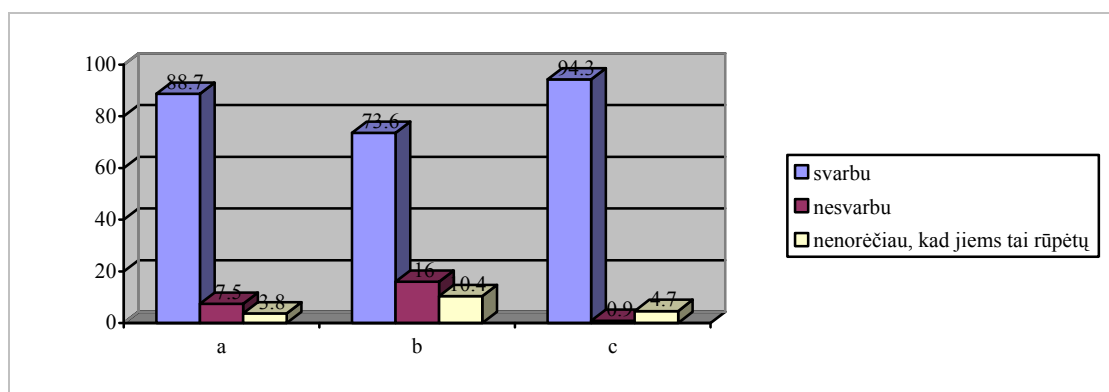
Struktūrinių komponentų pavadinimai	Amžius	Šeimyninė padėtis	Išsilavinimas	Įstaiga, kurią lanko vaikas
Informacija apie vaiką traumuojančius (traumavusius) įvykius.	-	išsiskyres<susituokęs; vienišas; $p=0.031$	-	-
Apie šeimos sunkumus, problemas.	-	-	-	-
Apie šeimos stipriąsias savybes, padedančias įveikti sunkumus.	-	-	-	ART< VLD $p=0.003$

Reikšmingi skirtumai atsiskleidė šeimyninės padėties bei įstaigos, kurioje lankosi apklaustųjų vaikas, aspektais ($p<0,05$, Kruskal-Wallis neparametrinis testas; žr. 13 lentelę). Pastebėta, kad išsiskyre tėvai mažiau linkę teikti specialistams informaciją apie vaiką traumuojančius (traumavusius) įvykius, nei susituokę bei vieniši tėvai. Taip pat pastebėta, jog tėvai, kurių vaikai lanko VLD, mieliau linkę kalbėti apie šeimos stipriąsias savybes, padedančias įveikti sunkumus, nei tie, kurių vaikai lankosi ART.

- Siekiant išsiaiškinti, ar tėvai sutiktų, kad specialistai rinktų informaciją apie jų šeimą ir jos aplinką (paramos tinklus), buvo paprašyta įvertinti tokius teiginius: *kokia pagalba buvo suteikta*

Jūsų šeimai; apie Jūsų šeimos stipriąsias bei silpnąsias puses ir paramos tinklus; kas galėtų pagerinti Jūsų vaiko bei šeimos padėtį.

Tyrimo duomenys rodo, jog tėvams yra itin aktualu, kad specialistai domėtųsi, kokie aplinkos veiksniai, paramos tinklai galėtų pagerinti jų vaiko bei šeimos situaciją. Daugumai tėvų svarbu, kad specialistai rinktų informaciją apie pagalbą, kuri buvo suteikta jų šeimai (89%); apie jų šeimos stipriąsias bei silpnąsias puses ir paramos tinklus (74%) bei kas galėtų pagerinti jų vaiko ir šeimos padėtį (94%). Akivaizdu, jog tėvai labiausiai laukia pagalbos dabar, todėl jiems aktualiausia, jog specialistai domėtųsi dalykais, kurie galėtų pagerinti šeimos situaciją. Buvo nuomonių, kurios rodo, kad tėvai nenori, jog specialistus domintų stipriosios bei silpnosios šeimos savybės ir paramos tinklai (10%); taip pat ir tai, kas galėtų pagerinti jų vaiko ir šeimos padėtį (5%) bei kokia pagalba buvo suteikta jų šeimai (4%). Kai kuriems tėvams neatrodo svarbu, ar specialistai domėtis šiais klausimais. Apibendrinti šių klausimų duomenys pateikti 14 paveiksle.

a - kokia pagalba buvo suteikta Jūsų šeimai;
 b - apie Jūsų šeimos stipriąsias bei silpnąsias puses ir paramos tinklus;
 c - kas galėtų pagerinti Jūsų vaiko bei šeimos padėtį.

14 pav. Tėvų nuomonės apie priimtinus informacijos, susijusios su šeima ir jos aplinka, rinkimo aspektus, %

Pasitaikė ir pavienių nuomonių, kurios taip pat yra svarbios: du respondentai, kuriems nesvarbu ar specialistai domėtis, kokia pagalba jau buvo suteikta jų vaikui, ir vienas tėvas, kuris nenori, jog specialistams tai rūpėtų, atsakė norį, kad jų vaikas būtų vertinamas, atsižvelgiant į vaiko ir šeimos galimybes. Beje, keturi tėvai, kurie nenorėtų, jog specialistai domėtųsi šeimos stipriosiomis bei silpnosiomis pusėmis ir paramos tinklais, taip pat nori, jog jų vaikai būtų vertinami šeimos kontekste.

Dauguma tėvų neprieštarautų informacijos apie jų šeimą, bei jos aplinką ir paramos tinklus rinkimą, nes ši informacija yra tiesiogiai sietina su pagalba jų vaikams bei visai šeimai.

Socialinių demografinių kintamųjų ir tėvų nuomonių apie (ne)sutikimą teikti specialistams informaciją, susijusią su jų šeima ir jos aplinką, ryšiai pateikti 13 lentelėje.

Socialinių demografinių kintamųjų ir tėvų nuomonių apie sutikimą teikti informaciją, susijusią su šeima ir jos aplinka, ryšiai

Struktūrinių komponentų pavadinimai	Amžius	Šeimyninė padėtis	Išsilavinimas	Įstaiga, kurią lanko vaikas
Kokia pagalba buvo suteikta Jūsų šeimai.	-	Išsiskyręs; susituokęs >vienišas <i>p=0.008</i>	-	ART< VLD <i>p=0.001</i>
Apie Jūsų šeimos stipriąsias bei silpnąsias puses ir paramos tinklus.	-	-	-	-
Kas galėtų pagerinti Jūsų vaiko bei šeimos padėtį.	-	-	Aukštasis< nebaigtas vidurinis, vidurinis, spec. vidurinis, aukštesnysis; <i>p=0.001</i>	ART< VLD <i>p=0.000</i>

Išryškėjo tendencija, jog vieniši tėvai mažiau linkę atskleisti specialistams, kokia pagalba jiems jau buvo suteikta, nei išsiskyrę ar susituokę. Aukštąjį išsilavinimą turintys tėvai mažiau pageidauja, kad specialistai jų klaustų, kas galėtų pagerinti jų bei šeimos padėtį, nei kitokį išsilavinimą turintys. Tėvai, kurių vaikai lanko VLD, labiau linkę atskleisti specialistams, kokia pagalba buvo suteikta jų šeimai bei kas galėtų pagerinti jų vaiko bei šeimos padėtį, nei tėvai, kurie su vaiku lankosi ART.

Tyrimo duomenų analizė leidžia teigti, kad tėvai, auginantys specialiujų poreikių turinčius vaikus, linkę specialistams pateikti informaciją apie jų šeimą tuo atveju, jei ji tiesiogiai sietina su jų laukiama pagalba vaikui bei visai šeimai, taip pat jei ši informacija atskleidžia pozityvias šeimos puses. Yra tėvų, kurie nenori, kad specialistai domėtųsi jų šeima bei šeimos aplinka apskritai, nors jiems aktualūs lūkesčiai, kad jų vaikas būtų vertinamas, atsižvelgiant į vaiko bei šeimos galimybes. Tai rodo tėvų nuostatų į vaiko pažinimą bei vertinimą prieštaringumą bei nuomonės dvilypumą.

2.5 Vaiko ekologinio pažinimo modelis ir jo taikymas

2.5.1. Vaiko pažinimo modelio reflektavimas diskusijų grupėje

Vaiko ekologinio pažinimo modelio taikymas buvo vertinamas *sutelktos grupės (angl. focus group)* veikloje. Diskusijų grupės darbe svarbu nuoširdus ir atviras bendravimas, kuris skatintų kiekvieną dalyvį išsakyti savo nuomonę bei kuo išsamiau analizuoti iškeltą problemą. Svarbus tyrėjo, kaip diskusijų veiklos organizatoriaus, tarpininko ir dalyvio vaidmuo. Diskusija vyko pagal iš anksto parengtą planą. Duomenys buvo fiksuojami raštu (užrašomos svarbiausios mintys, refleksijos). Sutelktos grupės metodu buvo siekiama planuotų pokyčių – ekologinio modelio pritaikymo galimybių ikimokyklinio ugdymo įstaigoje sudarymas ir patikrinimas.

Sutelktos grupės metodas taikytas viename Panevėžio vaikų lopšelyje-darželyje. Diskusija vyko penkiolikos pedagogų, dirbančių su ikimokyklinio amžiaus vaikais, grupėje. Prieš diskusijų grupės veiklą ir po anketinės apklausos, 2007 m. kovo mėn., įvyko įvadinė paskaita, kurios **tikslas** buvo supažindinti ikimokyklinio amžiaus vaikų pedagogus su ekologinio sisteminio vaiko pažinimo bei vertinimo modelio teoriniais ir metodologiniais pagrindais. Įvadinė paskaita suteikė teorinių žinių ir paskatino pedagogus aktyviai dalyvauti diskusijoje bei reflektuoti apie šio modelio pritaikymo galimybes ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Parengiamajame etape, prieš pagrindinę diskusiją, organizuota ikimokyklinių įstaigų bei ankstyvosios reabilitacijos specialistų, taip pat ir būsimų diskusijos dalyvių, apklausa raštu. Apklausos tikslas - įvertinti prioritetus, kuriuos teikia specialistai vertindami ir ugdydami vaiką. Situacijos įvertinimas padėjo pasirengti pagrindinei diskusijai.

Diskusija apie vaiko ekologinio pažinimo modelio taikymo prioritetus įvyko 2007 m. kovo mėn. Diskusijos **tikslas** – išsiaiškinti ir aptarti vaiko ekologinio pažinimo modelio taikymo galimybes ir trukdžius ikimokyklinėje įstaigoje bei pasirengti taikyti šio modelio elementus, vertinant ir ugdant vaikus.

Baigiamojo etapo tikslas - patikrinti ekologinio modelio pritaikymo galimybes ikimokyklinio ugdymo įstaigoje ir paskatinti dalyvius sudaryti vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, išsamias charakteristikas-genogramas, remiantis ekologiniu sisteminiu požiūriu.

Sutelktos diskusijų grupės (*focus*) imties charakteristika

Diskusijos dalyviai buvo pasirinkti taikant patogiąją imtį viename Panevėžio vaikų lopšelyje-darželyje. Diskusijų grupę sudarė 14 ikimokyklinio amžiaus vaikų auklėtojų ir 1 logopedė, iš viso 15 moterų, kurios pagal amžių pasiskirstė taip: trečdalis iki 40 m. ir du trečdaliai iki 50 m. Pusė diskusijų grupės dalyvių turi aukštąjį išsilavinimą ir tiek pat – aukštesnįjį išsilavinimą. Daugumos (67%) dalyvių darbo stažas 21 ir daugiau metų, 20% specialistų turi 11-15 metų pedagoginio darbo stažą ir 13% - 5-10 m. darbo stažą.

2.5.2. Pedagogų diskusijų turinio aptarimas ir interpretacijos

Pedagogų diskusijos buvo grindžiamos tokiais **uždaviniais**: 1) *išsiaiškinti, kaip specialistai vertina ekologinį vaiko pažinimo ir ugdymo modelį bei priima jo turinį*; 2) *padėti pedagogams įvertinti savo požiūrį į vaiką šeimos kontekste*; 3) *skatinti pedagogus išsiaiškinti ekologinio sisteminio vaiko pažinimo bei vertinimo modelio pritaikymo lopšelyje-darželyje galimybes*; 4) *skatinti pedagogus vertinti ekologinį vaiko pažinimo modelį, kaip padedantį geriau pažinti vaiką*

ir įgalinantį specialistą bendradarbiauti su tėvais; 5) Išsiaiškinti, kuo specialistams yra naudingas ekologinis vaiko pažinimo ir ugdymo modelis.

Siekiant išsiaiškinti, **kaip specialistai vertina ekologinį vaiko pažinimo ir ugdymo modelį bei priima jo turinį**, diskusijos dalyviams buvo pasiūlyta aptarti teoriškai sukonstruotas ekologinio sisteminio vaiko pažinimo bei vertinimo modelio nuostatas. Jų aptarimas paskatino aktyviau diskutuoti apie tai, kaip specialistai vertina ekologinį sisteminį modelį bei padėjo suprasti, ar diskusijos dalyviai priima šio modelio turinį. Konstruojant teorinį modelio turinį, buvo remtasi anoniminės uždaro tipo (standartizuotos) apklausos duomenimis. Modelio turinys buvo konstruojamas keliais etapais:

- Buvo sudarytas 10 teiginių sąrašas. Teiginiai atspindėjo įvairius vaiko ekologinio pažinimo bei vertinimo aspektus. Buvo siekiama į teiginių sąrašą įtraukti vertinimo požiūriu prieštarigus teiginius: nuo teigiamų ekologinio vaiko pažinimo modelio vertinimų (pvz., *Vaiko pažinimas šeimos kontekste duoda puikių rezultatų dirbant su specialiujų poreikių turinčiais vaikais, nes leidžia suprasti vaiko elgesį įvairiose situacijose; Glaudus bendradarbiavimas su tėvais leidžia atrasti puikius sprendimus ugdant vaiką*) iki neigiamų vertinimų (pvz., *Netinkamesnio vaiko pažinimo būdo, kaip kapstymasis po vaiko šeimą, negali būti*).

- Visus pateiktus teiginius vertino diskusijos dalyviai. Teiginiai buvo suskirstyti pagal palankumo-nepalankumo diapazoną. Dalyviams reikėjo išsakyti ne tik savo asmeninį įvertinimą, bet ir pabandyti kiekvieną teiginį reflektuoti ir apmąstyti, kaip jį įvertintų dauguma kitų specialistų.

Ši teiginių skalė suformavo dvi savarankiškas bei interpretaciniu požiūriu reikšmingas skales:

Į pirmąją skalę pakliuvo tokie teiginiai, kuriais pedagogas išreiškia subjektyvų požiūrį į ekologinį vaiko pažinimo ir vertinimo modelį : 1) *vaiko pažinimas šeimos kontekste duoda puikių rezultatų dirbant su specialiujų poreikių turinčiais vaikais, nes leidžia suprasti vaiko elgesį tam tikrose situacijose*; 2) *Glaudus bendradarbiavimas bei partnerystė su tėvais leidžia atrasti puikius sprendimus vaiko ugdymo klausimuose*; 3) *Šeimos stipriųjų ir silpnųjų savybių atpažinimas leidžia parinkti pačius optimaliausius vaiko ugdymo būdus*; 4) *Šeimos paramos tinklų išsiaiškinimas leidžia nukreipti visą šeimą visapusiškos pagalbos link*; 5) *Tėvų dalyvavimas rengiant individualią ugdymo programą, leidžia numatyti vaikui priimtinausius ugdymo(si) būdus*.

Į antrąją skalę pakliuvo teiginiai, išreiškiantys specialistų nepasitenkinimą ekologinio modelio turiniu: 6) *Netinkamesnio vaiko pažinimo, kaip kapstymasis po vaiko šeimą, būti negali*; 7) *Vaiko šeimos pažinimas nepadės man išmokyti jį skaičiuoti, tai priklauso tik nuo paties vaiko individualių savybių*; 8) *Tėvai nėra kompetentingi išmanyti mano darbą, todėl nenoriu su jais*

tartis vaiko ugdymo klausimais; 9) Užtenka tenkinti individualius vaiko poreikius, nes tik jį mes privalome ugdyti ir juo rūpintis, o ne visa šeima; 10) Medicininis vaiko vertinimo modelis geriau nei ekologinis sisteminis man leidžia įsigilinti į vaiko problemos esmę ir ieškoti būdų, kaip ją koreguoti.

Išanalizavus pedagogų, dirbančių ikimokyklinėje įstaigoje (šiuo atveju viename iš Panevėžio VLD), įvertinimus, išryškėjo tam tikros tendencijos, leidžiančios geriau pažinti pedagogų požiūrius į vaiko vertinimą šeimos kontekste. Diskusijoje aptartų teiginių suvestinė, leidžianti geriau suprasti pedagogų požiūrius ir nuostatas į vaiko ekologinio sisteminio vertinimo turinį, pateikta 14 lentelėje.

14 lentelė

Pedagogų nuostatos į vaiko ekologinio sisteminio modelio pažinimo turinį

Teiginys	Asmeniškai pritarė šiam teiginiui	Teiginys gali būti priimtinas daugumai kitų specialistų
Vaiko pažinimas šeimos kontekste duoda puikių rezultatų dirbant su specialiuoju poreikiu turinčiais vaikais, leidžia suprasti vaiko elgesį.	13	15
Glaudus bendradarbiavimas bei partnerystė su tėvais leidžia atrasti puikius sprendimus vaiko ugdymo klausimuose.	8	10
Šeimos stipriųjų ir silpnųjų savybių atpažinimas leidžia parinkti pačius optimaliausius vaiko ugdymo būdus.	12	14
Šeimos paramos tinklų išsiaiškinimas leidžia nukreipti visą šeimą visapusiškos pagalbos link.	15	15
Tėvų dalyvavimas rengiant individualią ugdymo programą, leidžia numatyti vaikui priimtinausius ugdymo(si) būdus.	4	14
Netinkamesnio vaiko pažinimo, kaip kapstymasis po šeimą, negali būti.	1	1
Vaiko šeimos pažinimas nepadės man išmokyti jį skaičiuoti, tai priklauso tik nuo paties vaiko individualių savybių.	3	1
Tėvai nėra kompetetingi išmanyti mano darbą, todėl nenoriu su jais tartis vaiko ugdymo klausimais.	7	3
Užtenka tenkinti individualius vaiko poreikius, nes tik jį mes privalom ugdyti ir juo rūpintis – ne visa šeima.	1	1
Medicininis vaiko vertinimo modelis leidžia geriau įsigilinti į vaiko problemos esmę ir ieškoti būdų ją spręsti nei ekologinis sisteminis modelis.	3	1

Diskusijos grupėje parodė, kad dauguma dalyvių išvelgia ekologinio sisteminio modelio taikymo pozityvias puses asmeniškai ir bandant įsijausti į kitų specialistų situaciją. Vienas diskusijos dalyvis pažymėjo, kad ekologinis vaiko pažinimo modelis jam nėra priimtinas, nes jis nenori *peržengti ribos tarp profesinių bei asmeninių (vaiko šeimos) santykių* ir neįsivaizduoja, kaip *išpešti informaciją iš vaiko tėvų apie asmeninius dalykus, ypač jei tai liečia neigiamus dalykus*. Diskusijos dalyvių manymu, kiti kitose įstaigose dirbantys specialistai labiau linkę priimti vaiko ekologinio pažinimo turinį nei jie patys (žr.14 lentelę). Tokios specialistų nuomonės gali būti

interpretuojamos, kaip diskusijos dalyvių nepasitikėjimas savimi, naujovių baimė, tradicijų laikymasis vertinant vaiką ir pan.

Diskusija su specialistais parodė, kad ekologinį vaiko pažinimo modelį jie vertina ir supranta, kaip padedantį specialistui geriau pažinti vaiką, tačiau kita vertus, specialistai neakcentavo, kad šio modelio taikymas įgalina bendradarbiauti tarpusavyje ir su tėvais. Savo nuostatų vertinimas ir aptarimas paskatino diskusijos dalyvius aktyviai reikšti mintis ir teikti pasiūlymus dėl vaiko pažinimo, apmąstyti, kas juos tenkina ir kas trukdo pažinti vaiką ir jo situaciją. Dauguma pedagogų, išreiškę savo individualią nuomonę apie ekologinį sisteminių vaiko pažinimo bei ugdymo modelį ir jo įgyvendinimo sunkumus, pasisako už tai, kad vis dėlto šis modelis yra itin vertingas pažįstant ir ugdant ankstyvojo ir ikimokyklinio amžiaus vaikus. Pedagogų mintys (kalba autentiška, netaisyta):

„Aš norėčiau pasidžiaugti, kad jau keičiasi požiūris į vaiko pažinimą, vertinimą bei ugdymą. Jau ir tėveliai po truputį domisi savo vaikų ugdymu, jau būtų daug lengviau tartis su jais, bendradarbiauti. Literatūros apie vaiko vertinimą bei ugdymą šeimos kontekste, kaip matau, jau yra. Gal trūksta tik noro ir laiko tai pastudijuoti.“

„Vertinant specialiųjų poreikių vaikus, problemų yra, tačiau padėtis, kaip matau, gerėja. Pedagogai jau dabar geranoriškai nusiteikę padėti vaikui bei jo šeimai įveikti sunkumus. Tėveliams geranoriškai padedant, įgyvendinimas šios vertinimo sistemos būtų efektyvesnis.“

Pedagogai, iš esmės teigiamai vertindami ekologinį vaiko pažinimo bei ugdymo modelį, nurodė ir sprendžiamas problemas:

„Manau, vaiko ekologiniam vaiko pažinimo bei vertinimo procesui skiriama nepakankamai dėmesio. Darbo su SUP vaikais sėkmė priklauso nuo paties specialisto požiūrio į šiuos vaikus, pastangų, iniciatyvos, darbo kokybės. Džiugu, kad vaiko vertinimo sistemoje atpučiama naujų vėjų. Tik reikia pačių specialistų iniciatyvos išgyvendinti medicininių vaiko vertinimą ir siekti vaiko pažinimo šeimos kontekste.“

„SUP vaikų pažinimas, atsižvelgiant į aplinką, kurioje jis auga, turi vykti. Turėtų būti glaudesnis bendradarbiavimas su vaikų tėvais. Didesnis tėvų aktyvumas padėtų išspręsti nemažai problemų.“

„Šaunu, kad SUP vaikai gali būti vertinami šeimos kontekste. Pedagogai turi būti pasiryžę nuolat „matyti“ tokių vaikų šeimas, išmėginti ir pritaikyti optimalius būdus siekiant bendradarbiavimo su tėvais. Tik tada ir tokį darbą lydės sėkmė.“

„Ekologinį vaiko pažinimo bei vertinimo modelį vertinu teigiamai. Visų ikimokyklinės įstaigos bendruomenės narių dėmesys specialiųjų poreikių vaikui turėtų būti žymiai didesnis. Jau eilę metų darbui su SP vaiku sistema vis kuriama, o juk rezultatų nesulauksime, kol nebus nuoseklumo, aiškių ir konkrečių dokumentų.“

„Toks vaiko pažinimo bei vertinimo būdas būtinas. Norėtuši daugiau straipsnių šiuo klausimu. Norint, kad vyktų kryptingas darbas, reikia atrasti noro savyje priimti tėvus į vaiko ugdymo procesą. Beje, to noro dauguma specialistų vis dar stokoja.“

„Toks vaiko vertinimas, kai įtraukiama ir vaiko šeima, turi vykti. Darželiuose būtini pedagogų pagalbininkai, psichologai. Logopedas ar spec. pedagogas nepajėgus išspręsti dabartinių vaiko vertinimo problemų. Labai daug formalus popierizmo.“

Kai kurie pedagogai atsargiai kalba apie ekologinio vaiko pažinimo bei ugdymo modelio privalumus, labiau pabrėždami neigiamus aspektus ir sunkumus:

„Manau, kad ekologinio modelio taikymo procesas yra labiau teorinis, popierinis reiškinys, kurio principai ir vizijos yra toli nuo praktinio darbo. Mielu noru pažiūrėčiau, kaip specialistas kamantinėja tėvus apie jų šeimą, šeimos narių sąveikas, ypač apie negatyvius šeimoje vykstančius dalykus. Mielu ekologinio-sisteminio modelio šalininkai, įrodykite, kad galima turint grupėje 10-20 vaikų, pažinti ne tik juos bet ir jų šeimą, nors patys tėvai to nenorėtų. Tegul vaiko vertinimo bei ugdymo modeliai nesiskiria nuo realybės.“

„Jeigu tenka klausti tėvų apie jų šeimą, jie kartais jaučia didelį psichologinį diskomfortą. Todėl nesinori lipti į vaiko šeimos problemas.“

Labiau skeptiškai negu palankiai nusiteikę pedagogai mano, jog apie vaiko pažinimą šeimos kontekste jau kalbama, bet realiai mažai kas daroma:

„Deklaruojamos gražios idėjos, realus darbas darželyje vyktų labai lėtai. Nei auklėtojas, nei logopedas nieko nepakeis, jei nebus bendradarbiavimo specialistas-vaikas- pedagogas-tėvai.“

Kiti primena:

„Medicininio vaiko pažinimo bei vertinimo modelio išgyvendinimo procesas turi vykti palengva, sudarant sąlygas. Ne visi medicininio vertinimo aspektai yra blogi. Reikėtų parinkti palankiausią sprendimą, sujungiantį šiuos du modelius ir iš jo padarant vieną visiems priimtina.“

Kai kurie pedagogai teigiamai vertina dabartinę situaciją:

„Medicininis vaiko vertinimas leidžia priskirti vaiką vienai ar kitai kategorijai pagal sutrikimą ir siekti gražinti ugdytiniui normalią būseną. Tokio kryptingo darbo yra aiškūs tikslai, galima pasiekti žymiai geresnių rezultatų. Nemanau, kad reikėtų eiti kažkokio klampaus ekologinio vaiko pažinimo bei vertinimo modelio numatytu keliu“.

Viena iš svarbiausių problemų, kurią nurodo pedagogai, yra tėvų nenoras ar negebėjimas dalyvauti vaiko pažinimo, vertinimo bei ugdymo procese:

„Didelės problemos kyla darbe su tėvais. Manau, kad trūksta pačių tėvų iniciatyvos atstovauti savo vaiką. Manau, kol neturėsime tėvų noro bendradarbiauti, tol visas ekologinio modelio įgyvendinimo procesas „judės lėtai“, nes tėvai yra neabejotinai labai svarbi viso to proceso grandis.“

„Reikėtų glaudesnio bendradarbiavimo tarp tėvų, spec. poreikių vaikų ir pedagogų, specialistų.“

Tačiau keletas pedagogų pripažįsta, kad:

„Pedagogams tikrai trūksta žinių, kvalifikacijos, kai kurie jų nenoriai lanko seminarus, skirtus darbui su specialiuoju poreikių vaikais ir apskritai bijo naujovių.“

„Mes (darželių auklėtojai) nesame paruošti dirbti su SUP vaikais. Pedagogus reikia nuolat supažindinti su specialiojo ugdymo naujovėmis, problemomis, kelti jų profesinę kvalifikaciją.“

Klasifikuojant pedagogų mintis apie ekologinio sisteminio vaiko pažinimo bei ugdymo modelio turinio vertinimą išryškėjo trys nuomonių grupės: a) Ekologinio sisteminio vaiko pažinimo bei ugdymo modelio turinys vertinamas palankiai; b) Ekologinio sisteminio vaiko pažinimo bei

ugdymo modelio turinys vertinamas kritiškai; c) Teikiami pasiūlymai ir rekomendacijos dėl ekologinio vertinimo pritaikymo. Toks nuomonių skirstymas tik iš dalies atspindi išsakytų minčių spektrą. Kokybinio vertinimo prasme, diskusijų turinys buvo prasmingas ir naudingas dalyviams. Atlikus elementarią diskusijos kiekybinę analizę, matyti, kad, iš 15 pedagogų, išreiškusių individualią nuomonę, nedaug yra tokių, kurie be išlygų apie specialiųjų poreikių vaikų vertinimą šeimos kontekste atsiliepia teigiamai, pvz., *7 diskusijos dalyviai teigia, kad ekologinio-sisteminio modelio pritaikymas pažįstant bei vertinant vaiką turi vykti; vienas pedagogas nurodo, kad darbo su SUP vaiku sėkmė priklauso nuo paties ugdytojo požiūrio, pastangų, iniciatyvos ir darbo kokybės.* Svarbi nuomonė ir grupės dalyvių, kurie kritiškai vertina ekologinio-sisteminio modelio turinį: *darželių auklėtojai neparuošti dirbti su SUP vaikais (2); neaiški ekologinio modelio vertinimo sistema (1); informacijos trūkumas (3); tėvų abejingumas (4).* Trečioji nuomonių grupė susijusi su pasiūlymais, ką reikėtų keisti, kad integracijos procesas vyktų sklandžiau: *2 diskusijos dalyviai pažymi dokumentų konkretumo svarbą; 3 pedagogai nurodo, kad situaciją pagerintų glaudesnis bendradarbiavimas su tėvais; 2 respondentai teigia, kad būtina keisti ne tik visuomenės, bet ir pačių pedagogų nuostatas į SUP vaikus bei jų pažinimą.*

Apibendrinus pedagogų asmeninę nuomonę apie vaiko vertinimą šeimos kontekste galima teigti, kad nemažai dėmesio pedagogai skiria neigiamiems šio modelio įgyvendinimo aspektams ir kritikai. Greičiausiai tokią nuostatą lemia informacijos stoka bei įsisenėjusios medicininės (deficito) vaiko vertinimo tradicijos. Dalis pedagogų pateikia pasiūlymų dėl ekologinio sisteminio vaiko pažinimo bei ugdymo modelio taikymo tobulinimo ir daugelis pedagogų priima bei teigiamai vertina ekologinio sisteminio vaiko pažinimo bei vertinimo modelio turinį. Tačiau papildomą (prie apklausos anketos) individualią nuomonę šiuo klausimu išreiškė tik 10% apklaustųjų (15 iš 151), todėl daugumos nuomonė nežinoma arba jie dar nėra apsisprendę ją išsakyti.

- Siekiant padėti pedagogams pažinti savo požiūrį į vaiką šeimos kontekste per diskusiją **kiekvienam dalyviui buvo pasiūlyta pateikti po vieną vaiko, kurį jie ugdo, charakteristiką,** taip pat išsakyti savo norus, poreikius, galimybes susijusias su šio vaiko vertinimu. Pedagogai pateikė po vieną vaiko charakteristiką. Šios diskusijos duomenys buvo siejami su parengiamojo etapo (apklausos raštu antruoju klausimu: vertindami vaiką jūs labiausiai atsižvelgiate į: vaiko stipriąsias savybes, vaiko silpnąsias savybes, vaiko ir šeimos galimybes, vaiko neigiamas savybes ar raidos prognozę) atsakymų duomenimis. Apklausoje raštu VLD dirbančių specialistų atsakymuose dominavo vaiko stipriųjų bei silpnųjų savybių vertinimo prioritetai (atitinkamai 48% ir 34% pritariančiųjų). 10 % VLD dirbančių pedagogų išskyrė vaiko neigiamų savybių ar/ir

prognozės vertinimą, kaip svarbiausią, vertinant bei pažįstant vaiką ir tik 7% pripažino svarbiausiu vaiko ir šeimos galimybių įvertinimą. Ikimokyklinio amžiaus vaikų pedagogai per paskaitą susipažinę su ekologinio-sisteminio vaiko pažinimo bei vertinimo modelio metodologiniais ir teoriniais pagrindais, taip pat po diskusijų grupėje, pateikė savo grupėje ugdomo vaiko charakteristikas, kuriose akcentavo vaiko ir šeimos galimybes (13) ir vaiko stipriąsias bei silpnąsias savybes (2 diskusijos dalyviai). Analizuojant pateiktas vaikų (kuriuos ugdo/ugdė) charakteristikas, pastebėti pedagogų požiūrių ir vertinimų pokyčiai. Dalyviai pažymėjo, kad *niekada anksčiau nesigilinau į vaiko aplinkos, kurioje jis auga sąsajas su jo savijauta darželyje; anksčiau visą dėmesį sutelkdavau į vaiko neigiamas savybes ir stengdavausi jas ištaisyti.*

Charakteristikų turinio analizė rodo, kad specialistai, vertindami vaiką, charakterizuoja jį šeimos kontekste. Jie pažymi: *kad Marius nepasitiki savimi, nes tėtis jį nuolat vertina negatyviai; Kristina labai miela ir mandagi, nes tėvai ją skatina tinkamai elgtis; Vilius lanko sporto būrelį. Šį sprendimą priėmė jo tėvai pasitarę su seneliais. Zitos tėvai labai užsiėmę žmonės, tačiau iš darželio ją pasiima močiutė ir prižiūri ją tol, kol grįžta tėvai iš darbo. Jonas moka daug eilėraščių, nes nuolat girdi namuose besimokantį mokyklinio amžiaus brolių ir t.t.*

Dviejų dalyvių charakteristikose atsispindėjo vaiko gebėjimai. Verta pažymėti, jog specialistai aktyviau komentavo bei interpretavo kitų diskusijos dalyvių pateiktas charakteristikas nei savo. Iš anksto nepasiruošę dalyviai aptariant kitų pateiktas charakteristikas, papildė kolegas replikomis apie charakterizuojamus vaikus: *jis nuolat trukdo vesti pamokėles; ji nesusikaupia, todėl nesudėlioja elementarios dėlionės; jai diagnozuota [...] ir pan.*

Tai rodo, jog vis dėl to įsisenėjusios tradicijos tyrinėti vaiką ir vertinti jo raidą, kaip tam tikrą būseną (bet ne procesą) bei tyrinėti vaiką izoliuotai, neatsižvelgiant į aplinkos veiksnius bei artimiausią aplinką – šeimą, neleidžia specialistams greitai persiorientuoti ir visiškai pakeisti savo vertinimo prioritetų.

- Aptarus vaikų charakteristikas, dalyviams buvo pasiūlyta **diskutuoti klausimu, ką specialistams, dirbant su vaiku, duoda ekologinis vaiko pažinimo ir ugdymo modelis.** Šios diskusijos duomenų analizė buvo siejama su Coonard ir Novick (1996) teiginiais, jog ekologinio požiūrio taikymas padeda: a) atpažinti šeimų stipriąsias savybes ir galimybes; b) peržiūrėti tėvų-specialistų santykius, siekiant glaudesnio bendradarbiavimo ir partnerystės. Šie teiginiai diskusijos dalyviams pateikti nebuvo. Turinio požiūriu panašūs arba identiški, lyginant su minėtų autorių siūlymais, teiginiai buvo sujungti. Išskirta 11 atvejų, kai dalyviai pažymėjo, jog ekologinis vaiko pažinimo modelis padeda atpažinti šeimų stipriąsias savybes ir galimybes (a) ir tik vienas atvejis, kai dalyvis pažymėjo, jog minėtasis modelis leidžia peržiūrėti tėvų-specialistų

santykius, siekiant glaudesnio bendradarbiavimo ir partnerystės (b). Tai atskleidžia pedagogų savianalizės ir reflektyvumo stoką, kai jiems sunku į situaciją pažiūrėti per savo, kaip specialisto, aktyvaus vaiko aplinkos dalyvio, prizmę. Diskutuodami specialistai vengė temos *tėvų-specialistų bendradarbiavimas*, pokalbį nukreipdami vaiko elgesio atpažinimo ir vertinimo linkme, neretai ieškant vaiko elgesio priežasčių šeimoje.

Galima daryti išvadą, kad diskusija vyko aktyviai, nors pora dalyvių būtų galima apibūdinti labiau kaip pasyvius klausytojus nei aktyvius dalyvius. Specialistams sunkiau sekėsi išsakyti savo mintis apie tai, ką jiems duoda vaiko pažinimas šeimos kontekste. Žymiai aktyviau specialistai aptarė specialiųjų poreikių vaikų charakteristikas, jas analizavo. Diskusijos turinio analizė leidžia manyti, kad specialistai vis dar labiau linkę taikyti tradicinius vaiko vertinimo būdus, jiems sunku priimti ir įgyvendinti naujoves. Taip pat specialistai stokoja patirties analizuoti naujovių (šiuo atveju ekologinio-sisteminio modelio taikymo) naudą, neretai priešinasi naujovėms pateikdami aiškius argumentus prieš. Dažnai dalyviai vadovaujasi skirtingais vaiko vertinimo prioritetais ir nevienodai interpretuoja ekologinį vaiko pažinimo bei vertinimo modelį.

Diskusija parodė, kad specialistai teoriškai pripažįsta vaiko pažinimo šeimos kontekste svarbą, nors dauguma bijo pokyčių bei išvelgia negatyvias ekologinio vaiko pažinimo bei vertinimo puses. Dalis pedagogų nepalankiai vertina galimus santykius su tėvais. Jų netenkina tai, kad tėvai dažnai būna pasyvūs ugdymo proceso dalyviai. Specialistai linkę labiau analizuoti ir interpretuoti tėvų elgesį nei savo. Dalis pedagogų pripažino savo kompetencijų vertinant SUP vaikus stoką, informacijos šia tema trūkumą ir pan.

• **Siekiant patikrinti ekologinio modelio pritaikymo galimybes** ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, diskusijos dalyviams buvo siūloma mėnesio laikotarpyje **sudaryti po genogramą to vaiko, kurio charakteristiką pateikė diskusijos metu**. Pedagogai buvo skatinami jungtis į grupes po du-tris ir sudaryti bendrą vieno vaiko genogramą. Pateiktos tikslios instrukcijos, kartu išsiaiškinti genogramų sudarymo principai.

2.5.3. Vaiko genogramų sudarymas mažose specialistų grupėse

Specialistai, dirbantys su specialiųjų poreikių turinčiais vaikais, turėtų savo rūpestį pirmiausia nukreipti į tas šeimas, kurių vaikai gali turėti socialinių problemų. Darbas su šeimomis ne tik padeda numatyti kylančias socialines problemas, bet ir jų išvengti. Dėl didelio darbo krūvio specialistams dažniausiai nelieka laiko dirbti su jaunomis, nepilnomis šeimomis, domėtis vaiko savijauta, bei kitais dalykais. Svarbiausias uždavinys, kuris kyla specialistui, analizuojant atskirą

atvejį ar situaciją, rengiantis priimti reikiamus sprendimus, yra situacijos įvertinimas. Specialistai turėtų kuo profesionaliau dirbti su pačia svarbiausia sėkmingai socializacijos raidai grupe – šeima.

Yra siūloma (Kvieskienė, 2003) dirbant pasitelkti genogramą, t. y. grafiškai išdėstytą schemą, kuri teikia žinių apie šeimą kaip socialinę sistemą. Dabartinė šeimos struktūra ir funkcionavimas iš dalies yra praeities, jos šaknų ir tėvų socialinės patirties produktas. Autorė pastebi, jog specialistai, dirbdami su vaikais, dažnai pasitelkia šį metodą kaip žaidimą, piešia geneologinį šeimos medį, eksponuoja šeimos prosenelių nuotraukas, skatina vaikus rašyti šeimos istoriją. Socialiniam pedagogui ir kitiems specialistams genograma yra vienas iš vaiko tyrimų metodų, vaizdžiai atskleidžiantis vaiko socialinę ekologinę aplinką. Genograma sudaroma dalyvaujant vaiko tėvams, globėjams ar giminaičiams. Genograma gali atskleisti šeimos įvykius, kurie galėjo sukelti tam tikrus vaiko elgesio pokyčius. Vaiko šeimos genograma turi atspindėti bent tris kartas: prosenelius, senelius, tėvus. Galima žymėti jų profesijas, amžių, kitą svarbią socialinę informaciją.

Sudarę šeimos genogramą, žinias apie vaiką specialistai papildo išsamiu šeimos tyrimu. Fiksuoti pirminius tyrimo duomenis padės šeimos ekologinis žemėlapis. Šis žemėlapis atskleidžia svarbių socialinėje ekologinėje erdvėje susiklostančių situacijų santykius. Šeima šiame žemėlapyje vaizduojama rate. Kitos situacijai svarbios sistemos yra piešiamos aplink ratą. Pažymėdami įvairius santykius, parodome, kaip pagrindinis jus dominantis asmuo – vaikas sąveikauja tiek su šeimos nariais, tiek su situacijai svarbiomis sistemomis (darželiu, artimais giminaičiais ir kt.). Piešdami šeimos ekologinį žemėlapią specialistai pažymi šeimos narių amžių, vardus, o svarbiausia – atskleidžia ryšius, kurie gali būti ir abipusiai, ir vienpusiai, tarp šeimos narių ir sistemų, esančių už šeimos rato ribų.

Šeimos ekologinis žemėlapis atspindi ir suteikia reikiamą informaciją apie specialiųjų poreikių vaiko šeimos sudėtį; šeimos narių tarpusavio ryšių ypatybes; ryšių su aplinkos sistemomis stiprumą ir įvairumą. Į šeimos sistemą gali įeiti kai kurie išplėstinės šeimos nariai, kurie nebūtinai gyvena kartu (senelė, teta). Taip pat į ją gali įeiti žmogus, gyvenantis kaimynystėje, bet nesantis šeimos narys. Vaikai, kurie nebegyvena kartu, taip pat įtraukiami. Atkreiptinas dėmesys į tuos, kurie mirę ar palikę namus po skyrybų, svarbu nustatyti jų įtaką šeimos sistemai. Taip pat svarbu atskleisti tarpusavio santykių ryšius ir jų visapusiškumą (Kvieskienė, G. 2003). Pedagogai sudarė šešių vaikų genogramas (3 priedas), kuriose atsispindi specialiųjų poreikių turinčio vaiko ryšiai su aplinka:

 Vienpusis ryšys →

 Abipusis ryšys ↔

 Stiprus ryšys —

 Labai stiprus ryšys ==

 Silpnas ryšys -----

 Labai silpnas ryšys

Sudarinėdami genogramas, specialistai susipažino su ekologinio vaiko pažinimo bei vertinimo modelio taikymo galimybėmis praktikoje. Dauguma specialistų pripažino, kad genogramų sudarymas leido jiems geriau pažinti vaiką, suprasti jo poelgius tam tikrose situacijose, paskatino susimąstyti apie kitus paramos tinklus, galėsiančius padėti ne tik vaikui bet ir visai šeimai. Pedagogų sudarytas genogramas galima vertinti, kaip pavykusias, skatinančias juos toliau ieškoti vaiko pažinimo šeimos kontekste būdų. Šis tyrimo etapas, leido man, kaip tyrėjai, geriau suprasti, kaip diskusijos dalyviai priėmė paskaitos medžiagą ir kaip diskusija sutelktoje grupėje paveikė specialistų požiūrius apie vaiko vertinimo prioritetus.

Toliau tekste pateikiama viena iš specialistų parengtų genogramų. Kitos genogramos pateikiamos priede nr.3.

Marius (5m.)

Marius –trečias vaikas šeimoje. Berniukas daug kalba, mėgsta žaisti su sesėmis bei grupės vaikais, jam patinka šokti ir, tėvai pasakojo, kad labiausiai patinka žaisti kompiuterinius žaidimus.

Būdamas trejų pradėjo lankyti logopedinį darželį. Penkerių, tėvai atvedė į mūsų darželį.

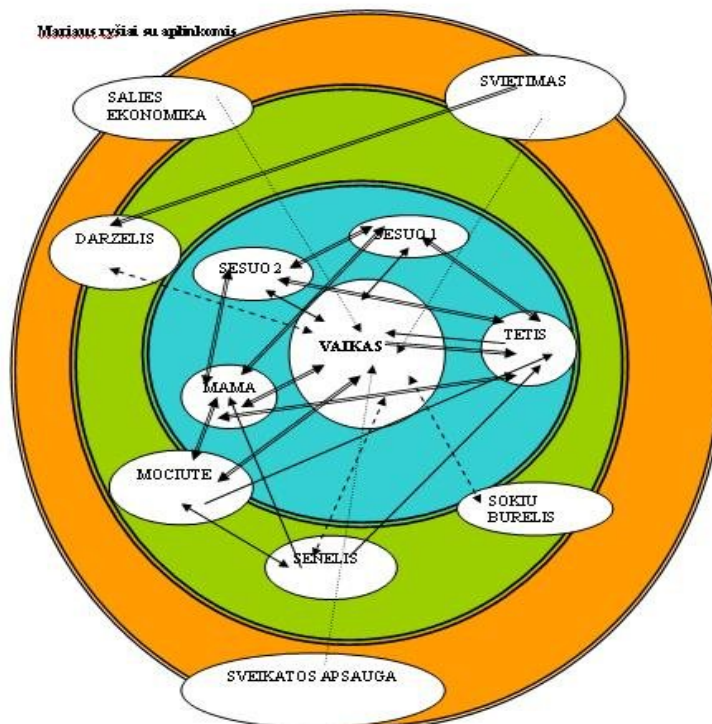
Mariui būdingi bruožai:

- *Geba sutelkti dėmesį darant jam patinkančius darbelius: piešiant, dėliojant dėlionę ir t.t.*
- *Skiria visas spalvas;*
- *Skiria kai kurias formas: trikampį, kvadratą, apskritimą;*
- *Moka skaičiuoti iki dvidešimt;*
- *Skiria žodžių pirmąjį garsą.*

Mariui labai patinka suaugusiųjų dėmesys. Ypatingai nori suaugusiųjų paskatinimo ir pagyrimo (ypač tėčio).

Berniukas nepasitiki savimi, dažnai nenori atlikti užduočių, nes mano kad nemokės. Taip yra greičiausiai todėl, kad tėtis jį nuolat vertina negatyviai, barasi.

Labiausiai Marius prisirišęs prie mamos. Dažnai kalba apie močiutę, pas kurią praleidžia vakarus, kai tėvai užsilieka darbe. Lanko šokių būrelį, dalyvauja konkursuose ir tuo labai didžiuojasi.

15 pav. Specialisto parengta genograma

Išvados

1. Mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, kad ekologinė sisteminė vaiko pažinimo bei vertinimo teorija atskleidžia ryšių tarp vaiko, šeimos bei visuomenės svarbą, jų dinamiką ir akcentuoja šeimos, kaip neatskiriamo socialinės organizacijos elemento, priklausomybę nuo kitų socialinės organizacijos struktūrų. Į vaiką šeimoje orientuotas požiūris padeda specialistams pažinti vaiką ir jo poreikius bei juos kartu su šeima tenkinti, atsižvelgiant ir pasinaudojant šeimos ir bendruomenės resursais.
2. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad pažindami, vertindami ir ugdydami ankstyvojo ir ikimokyklinio amžiaus vaiką, turintį specialiųjų poreikių, specialistai linkę laikytis tradicinių būdų, orientuotų į vaiką ir jo problemas. Specialistai, vertindami vaiko raidą, orientuojasi į sutrikimo nustatymą. Vaiko pasiekimai ir raida dažniausiai lyginami su bendraamžių pasiekimais ir menkai atsižvelgiama į vaiko individualumą bei jo aplinkos unikalumą.
3. Tyrimo dalyvių (specialistų) nuomonių apie vaiko pažinimo ir vertinimo prioritetus analizė rodo, kad, svarbiausias kriterijus pažįstant bei vertinant vaiką, yra vaiko stipriųjų bei silpnųjų savybių atpažinimas bei įvertinimas. Nuomonė, kad vertinant vaiką, pirmenybė turi būti teikiama vaiko pažinimui šeimos kontekste, reiškia tik nedaugelio tyrimo dalyvių. Šią nuomonę ankstyvosios reabilitacijos tarnybų specialistai akcentuoja žymiai labiau nei ikimokyklinio ugdymo įstaigų specialistai.
4. Specialistų nuostatomis apie vaiko vertinimą šeimos kontekste įtakos turi institucijos kultūra ir tradicijos. Ankstyvosios reabilitacijos tarnybose dirbantys specialistai palankiau vertina ekologinio sisteminio vaiko pažinimo bei vertinimo modelio turinį nei dirbantieji ikimokyklinėse įstaigose. Kiti socialiniai demografiniai kintamieji tokie, kaip amžius, darbo stažas bei darbovietėje užimamos pareigos respondentų nuostatomis įtakos iš esmės neturėjo.
5. Specialistų, dirbančių ikimokyklinėse įstaigose, nuostata į ekologinį vaiko pažinimo ir ugdymo modelį pasižymi dvilypumu: dauguma specialistų pritaria šio modelio taikymui, tačiau praktikoje linkę vaiką vertinti tradiciškai, nesigilinant į jo aplinką. Specialistų požiūrio į ekologinio modelio taikymą nevienareikšmiškumą atspindi ir nuomonių įvairovė: vieni šį modelį vertina palankiai; kiti – kritiškai; tretieji vaiko ekologinį pažinimą ikimokyklinėse įstaigose vertina kaip tobulintiną ir teikia pasiūlymus.
6. Tėvai, pripažindami vaiko vertinimo šeimos kontekste svarbą, tik iš dalies linkę informuoti specialistus apie vaiką bei jo aplinką (šeimą, paramos tinklus ir kt.). Tėvų nuomonių analizė parodė, kad jie teiktų specialistams informaciją, susijusią tik su vaiku,

arba teigiamomis šeimos savybėmis, ir tik nedaugelis sutiktų specialistams atskleisti negatyvias šeimos puses, veikiančias vaiko raidą ir elgesį. Šiuo požiūriu ir tėvų, ir specialistų nuomonės yra panašios.

7. Pasitvirtino hipotezė, kad, dirbdami su ankstyvojo ir ikimokyklinio amžiaus vaikais, turinčiais specialiųjų poreikių, specialistai vertina vaiką ir jo raidą, remdamiesi tradicinio medicininio korekcinio modelio nuostatomis, tačiau teorinės nuostatos į vaiko pažinimą ir ugdymą grindžiamos sisteminiu ekologinio modelio elementais.
8. Sukonstruoto ekologinio sisteminio vaiko pažinimo bei vertinimo modelio aptarimas diskusijų grupėje leido įvairiapusiškiau pažinti specialistų nuostatas, paskatino juos aktyviau reikšti mintis, reflektuoti. Specialiųjų poreikių turinčių vaikų charakteristikų analizė sutelktoje diskusijų grupėje padėjo specialistams išsiaiškinti savo požiūrį į vaiko pažinimą bei vertinimą šeimos kontekste.
9. Sutelktoje diskusijų grupėje pavyko atskleisti, kad ekologinis vaiko pažinimo ir ugdymo modelis specialistams, dirbantiems su vaiku, padėtų atpažinti ir vaiko, ir šeimų stipriasias savybes ir galimybes. Tačiau specialistų nuomonių analizė rodo, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogai praktiškai šį modelį taikyti dar nepasirengę. Tai lemia teorinių žinių, savianalizės, reflektyvumo stoka, menkas pasirengimas dirbti su specialiųjų poreikių turinčiais vaikais ir kiti veiksniai.
10. Išsamių vaiko charakteristikų-genogramų sudarymas bendradarbiaujant mažose specialistų grupėse leido specialistams susipažinti su ekologinio vaiko pažinimo bei vertinimo modelio taikymo galimybėmis praktikoje. Specialistai pripažino ekologinį vaiko pažinimo modelį, kaip padedantį geriau pažinti vaiką.
11. Pasitvirtino hipotezė, kad specialistų diskusijos sutelktoje grupėje, refleksijos bei tinkamas teorinis ir praktinis pasirengimas sudaro tinkamą pagrindą ir skatina pažinti vaiką šeimos kontekste.

Literatūra

1. Ališauskas, A. (2002). *Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
2. Ališauskas, A. (2003). Metodologiniai ir praktiniai vaiko įvertinimo aspektai: teorinės normos ar individualios raidos pobūdžio prioritetai. *Specialiųjų poreikių vaikų ugdymo ir gyvenimo kokybė: tarptautinės mokslinės konferencijos tezės* (p. 7-8). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
3. Ališauskienė, S. ir Ruškus, J. (2002). Tėvų, auginančių rizikos grupės (neišnešiotą) vaiką, psichosocialinės situacijos analizė. *Spacialusis ugdymas: mokslo darbai*, 1 (6), 6-16.
4. Ališauskienė, S. (2003). Ankstyvoji pagalba – pirmoji specialiųjų poreikių tenkinimo sistemos grandis. *Specialiųjų poreikių vaikų ugdymo ir gyvenimo kokybė: tarptautinės mokslinės konferencijos tezės* (p. 6-7). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
5. Ališauskienė, S., Miltinienė, L. (2003). *Tėvų, specialistų ir specialiųjų poreikių turinčių vaikų bendradarbiavimo plėtotė ugdymo institucijose (ankstyvosios reabilitacijos tarnybose bei bendrojo lavinimo mokyklose): tyrimo ataskaita*. http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/ataskaita_smm_03.doc. (žiūrėta 2007 m. kovo 12 d.).
6. Ališauskienė, S. (2005). *Ankstyvoji intervencija vaikystėje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
7. *Ankstyvoji intervencija vaikystėje. Situacijos Europoje analizė pagrindiniai aspektai ir rekomendacijos* (2005). Ataskaita. Red. Soriano, V., Išvertė Ališauskienė, S. Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra.
8. Bankauskienė, R. (2003). Vaikas ir jo mikrosistema. *Kriziniai ugdymo etapai ir vaiko ekologija: konferencijos medžiaga* (p. 14–18). Šiauliai: Raštekla
9. Barbara Hausen Lemme (2003). *Suaugusiojo raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
10. Butkevičienė, R. (1997). Šeimos, auginančios neįgalų vaiką, ryšių su visuomene metodologinė analizė. *Sociologija: praeitis ir dabartis. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga* (p. 101-105). Kaunas: Technologija
11. Butkevičiene, R. (2000). Šeimų, auginančių vaikus su negalia, adaptacijos modelis. *Tiltai*, 4 (13), 83-92.
12. Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by nature and design*. Cambridge MA: Harvard University Press.
13. Compton, B.R., Galaway, B. (1999). *Social Work Process: sixth edition*. Pacific Grove and ect.: Brooks/Cole Publishing company.

14. Compton, B.R., Galaway, B. (1979). *Social Work Process: revised edition*.
15. Coonard, Ch. ir Novick, R. (1996). *The Ecology Of The Family. A bacground paper For A Family- Centered Approach To Education and Social Service Delivery*. Portland, Oregon.
16. Daulenskienė, J., Radzevičienė, L. (1997). Socialinio darbuotojo vaidmuo ankstyvosios korekcijos tarnyboje. *Neįgalių asmenų socialiniai poreikiai, jų tyrimo ir tenkinimo problemos: konferencijos medžiaga* (p. 18-21). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
17. *Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarkos* (2002). LR švietimo ir mokslo, sveikatos apsaugos bei socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Pažyma. 2002-07-12 . Nr. 1329/368/98. Vilnius. <http://www.lps.vu.lt/index.php?id=pedagogine&doc=08>. (Žiūrėta 2007 m. vasario 02 d.).
18. *Dėl vaikų raidos sutrikimų ankstyvosios reabilitacijos antrinio ir tretinio lygio paslaugų organizavimo principų, aprašymo ir teikimo reikalavimų* (2000). LR sveikatos apsaugos ministerija. Įsakymas. 2000-12-14. Nr. 728. Vilnius. <http://www.lps.vu.lt/index.php?id=klinikine&doc=02> . (Žiūrėta 2007 m. sausio 11 d.).
19. *Early Childhood Intervention* (2005). <http://www.european-agency.org/>. (Žiūrėta 2007 03 04).
20. EURLYAID (1991). *Manifesto of the Eurlyaid working party with a view to future EC policy: early Intervention for Children with Developmental Disabilities*. Elsenborn: Eurlyaid.
21. European Agency for Development in Special Needs Education. (2003) *Special Needs Education in Europe*. Middelfart: EADSNE. <http://www.european-agency.org/>. (Žiūrėta 2007 03 04).
22. Germain, C.B., Gitterman, A. (1995), Ecological Perspective. *Encyclopedia of Social Work* (19th edition). Washington, DC: NASW Press, p. 816-821.
23. Glebuviene, V.S., Monkevičienė, O., Tarasionienė, A. bei Stankevičienė, K. (2003). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų kokybiško ugdymo(si) veiksniai ir kriterijai (mokslinis tyrimas)*. Vilnius: Pedagoginis universitetas. http://www.vpu.lt/bibl/elvpu/Priesmokyklinio_amziaus_vaidu_kokybisko_ugdymosi_veiksniai_kriterijai_mokslinis_tyrimas_2003.pdf. (žiūrėta 2007 m. sausio 12 d.).
24. Gudonis, V., Novogrodskienė, E. (2000). Visuomenės požiūris į neįgaliuosius suaugusius ir specialiųjų poreikių vaikus. *Specialusis ugdymas*, 3, 50-62.
25. Guralnick, M. J. (2001) A Developmental Systems' Model for Early Intervention. In *Infant and Young Children*, Vol. 14:2. Aspen Publishers, ISEI.

26. HELIOS II (1996). *Early Intervention for Children with Developmental Disabilities*. Elsenborn: Eurllyaid.
27. Inclusive Education and Classroom Practice. *The classroom practise project. Summary report* (2003). <http://www.european-agency.org/>. (Žiūrėta 2007 03 04).
28. Ivoškuvienė, R. (1986). *Ankstyvoji kalbėjimo korekcija*. Paskaitų konspektas. Vilnius: LTSR aukšt. ir spec. vid. mokslo m-ja.
29. Juodraitis, A. (2004). *Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
30. Karvelis, V. (2001). *Neįgalių vaikų psichologinės pedagoginės sąlygos šeimoje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
31. Kviešienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė (monografija)*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
32. Leliūgienė, I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija.
33. LR Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (2004) Vilnius. <http://www.sam.lt/images/Dokumentai/Asmens%20sveikata/formtext%20lietuvos%20res publikos.htm>. (Žiūrėta 2007 03 10).
34. LR specialiojo ugdymo įstatymas (1998). *Informacinis leidinys*, 1-2 (56-57), 1-5.
35. LR švietimo įstatymas (2004). http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/istatymai/i-1489.htm. (Žiūrėta 2006 02 04).
36. Miltenienė, L. (2005). *Bendradarbiavimo modelio konstravimas, tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius* (Daktaro disertacija, Šiaulių universitetas, 2005).
37. Monkevičienė, O. ir kt. (Sud.). (1993). *Vėrinėlis: vaikų darželių programa*. Vilnius: LR kultūros ir švietimo ministerijos Leidybos centras.
38. Morton, D. (1993). *Promoting family health in 1990's: strategies for public health social work*.
39. Nasvytienė, D. (2005). *Vaiko elgesio ir emocinės problemos*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
40. Parker, S., Zahr, L., Cole, J., Brecht, M. (1992). Outcome after developmental intervention in the neonatal intensive care unit for mothers of pre-term infants with low socioeconomic status. *Journal of Pediatrics*, 120, 780-785.
41. Peterander, F. (2003) Supporting The Early Intervention Team. In Odom, S. L., Hanson, M.J., Blackman, J.A., Kaul, S. *Early Intervention Practices around the World*. Baltimore: Brookes Publishing, ISEI, International Issues in Early Intervention Series.
42. Rajeckas, V. (1995). *Asmenybės raida ir ugdymas*. Vilnius: Asveja.

43. Ruškus, J.(2001). Specialiųjų pedagogų rengimo metodologinės kontroversijos neįgaliųjų ugdymo paradigmu kaitos kontekste. *Specialusis ugdymas. Mokslo darbai*, 1(4), 64-74.
44. Ruškus, J. (2002). *Negalės fenomenas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
45. Ruškus, J. (2002). Šeima, auginanti neįgalų vaiką: psichosocialinis portretas. *Viltis*, 1, 3 – 6.
46. Šerkšnas, A. (1933). *Mokyklinė bendruomenė: praktinės pedagogikos studijos*. Kaunas: Švento Kazimiero draugija.
47. *The Family Resilience Project. Child and Family Needs. Theoretical Frameworks* (2002). La Trobe University. School of Social Work and Social Policy. Victoria, Australia.
48. UNESCO (1997). *International Consultation on Early Childhood Education and Special Educational Needs*. Paris: UNESCO.
49. *Vaičių ir jaunimo socializacijos programa* (2004).
http://www.smm.lt/veiklos_planai_ir_programos/programos.htm (Žiūrėta 2006 12 18).
50. Vitkienė, E. (2002). *Rekreacija (monografija)*. Klaipėdos universitetas.

Jurgita Mikalajuniene
**ECOLOGICAL APPROACH IN MEETING SPECIAL NEEDS OF PRE-SCHOOL AGE
CHILDREN**

The Master's Degree Thesis

Summary

Theoretical analysis of the ecological systemic model conception and its expression in the official documents, as well as the changes in the process of identification and assessment of children special needs/special educational needs have been analyzed and presented in the master thesis. In the empirical part of the paper the professional priorities in children's assessment and education, parents preparedness to share information with professionals about their child, priorities of ecological approach used, as well as attitudes towards the child in a practice have been analyzed and described. Hypothesis has been formulated that theoretically the professionals' attitudes towards a child, towards the recognition of his/her developmental peculiarities as well as towards the training are based on the elements of ecological systems approach. However in the educational practice the elements of ecological model can be combined with the elements of traditional child's estimation model. Discussions in a *focus* groups, reflections and relevant theoretical and practical preparedness enable professionals to know the child in the context of his/her family. The research has been based on the methods of questioning in written as well as on focus group method. The main purpose of the inquiry was to evaluate professionals' attitudes towards the assessment and the education of the child as well as the expression of these attitudes in the practice and their links with ecological systemic approach. Statistical analysis of the data collected has been made (descriptive rates, averages, Kruskal-Wallis nonparametrical test). 112 professionals from kindergarten and 39 professionals from early intervention services as well as 106 parents who have children with special educational needs took part in the research (257 respondents in all). The most significant empirical conclusions have been drawn:

1. Professionals in the process of assessment and education of the child with special needs/special educational needs in early and preschool age, usually use the traditional way of estimation focused on the child and his/her problems and difficulties.
2. The most important criteria in evaluation and assessment of the child's situation is the relation between weaknesses and advantages of the child. Opinion that in the process of the evaluation of the child preference should be taken to child in his/her family context is stronger accepted by professionals of early rehabilitation services rather than professionals of pre-school institutions.
3. Parents understanding the importance of child's assessment in a family context are partly ready to share the information regarding the child in a family.
4. Hypothesis has been proved: working with the early and preschool age children with special needs specialists assess child and his/her development using traditional models, but theoretical attitudes towards the child are based on the elements of systemic ecological approach *and* discussions in the focus group of professionals, reflections and relevant theoretical and practical preparedness create the appropriate base and stimulate to know the child in his family context.

Key words: early and preschool age children with special needs, children families, ecological systemic approach/model, evaluation of a child in ecological way.

PRIEDAI

Vaiko pažinimo, vertinimo bei ugdymo modeliai

Mieli Kolegos,

Šio tyrimo tikslas – atskleisti vaiko pažinimo, vertinimo ir ugdymo modelius ankstyvosios rehabilitacijos tarnyboje ir ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Tikime, kad Jūsų atsakymai padės geriau pažinti vaiką ir šeimą bei jų poreikius.

Apklausa yra anoniminė. Joje dalyvauja įvairūs specialistai, dirbantys su ankstyvojo ir ikimokyklinio amžiaus vaikais.

Labai prašome užpildyti visus šios anketos klausimus.

Jūsų patirtis mums labai svarbi.

Prašome pažymėti atsakymo variantus, atitinkančius Jūsų nuomonę ar/ir patirtį.

Sėkmės!

Jūsų atsakymai padės man rengti magistro darbą

Pagarbiai Jurgita Mikalajūnienė

2007

Susipažinkime!

Atsakymus žymėkite taip:

Jūsų amžius: _____

Lytis:

moteris

vyras

Pedagoginio darbo stažas:

0-4 metai

5-10 metų

11-15 metų

16-20 metų

21 m. ir daugiau

Išsilavinimas: _____

Specialybė:

specialioji pedagogika ir logopedija

ikimokyklinio ugdymo pedagogika

pradinio ugdymo pedagogika

kita _____

Pareigos darbovietėje: ikimokyklinio amžiaus vaikų auklėtoja(s)

specialioji pedagogė(as)

logopedė(as)

socialinė darbuotoja(s)/ pedagogė(as)

kita (įrašykite) _____

Darbovietė:

darželis

ankstyvosios reabilitacijos tarnyba

Dabar prašome atsakyti į klausimus apie specialiųjų poreikių vaikus, ugdomus Jūsų darželyje/ankstyvosios reabilitacijos tarnyboje.

1. Kiek vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių yra jūsų įstaigoje? _____

2. Vertindami vaiką Jūs labiausiai atsižvelgiate į: (rinkitės vieną atsakymą)

vaiko stipriąsias savybes

vaiko silpnąsias savybes

vaiko ir šeimos galimybes

vaiko neigiamas savybes ar/ir raidos prognozę

kita (įrašykite) _____

3. Pažindami bei vertindami vaiko raidą, specialistai pirmiausiai vertina:

Vaiko gebėjimus, atsižvelgiant į vaiko amžių bei veiklos būdus, kuriuos jis naudoja užduočiai atlikti.

TAIP

NE

Vaiko ir šeimos sąveikas.

Vaiko pasiekimus palyginant juos su daugumos tokio pat amžiaus kitų vaikų pasiekimais.

Kita (įrašykite) _____

4. Pažindami bei vertindami vaiko raidą, dažniausiai specialistai linkę orientuotis į:

- Sutrikimo nustatymą, t. y., ko vaikas negeba atlikti pagal savo amžių. Raidos pažinimą kartu teikiant vaikui pagalbą ir fiksuojant pokyčius.

Kita (įrašykite) _____

5. Vaiko raidos ir pasiekimų vertinimas oficialiuose dokumentuose (kalbos kortelėse, kituose vaiko dokumentuose) atspindi:

- Vaiko ir šeimos poreikius ir galimybes Vaiko raidos sutrikimus
 Vaiko raidos pokyčius Kita (įrašykite) _____

6. Kaip, Jūsų manymu, specialistai vertintų tokius teiginius?

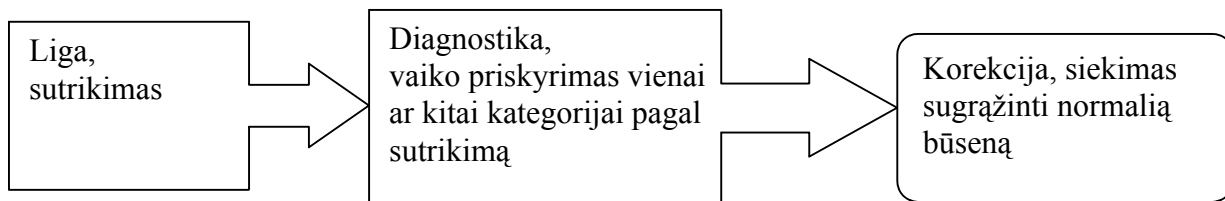
	Sutinku	Nesutinku	Komentaras (įrašykite)
Vaiko raidą derėtų vertinti atsižvelgiant į artimiausią aplinką, kurioje jis auga	☐	☐	_____
Aplinka, kurioje vaikas auga, nedaro esminės įtakos vaiko gebėjimams, nes tai įgimta	☐	☐	_____
Vertinant vaiką, svarbiausia išanalizuoti jo galimybes ir nustatyti diagnozę	☐	☐	_____
Vaikas turi būti vertinamas, atsižvelgiant į santykius šeimoje, o šeima pažįstama dar platesniame visuomenės kontekste	☐	☐	_____
Vaiką derėtų vertinti atsižvelgiant tik į jo individualumus.	☐	☐	_____
Vaiko gebėjimus būtina lyginti su kitų bendraamžių gebėjimais, norint jį tinkamai pažinti bei įvertinti.	☐	☐	_____
Pažįstant bei vertinant vaiką, reikėtų išsiaiškinti šeimos stipriąsias bei silpnąsias puses ir paramos tinklus.	☐	☐	_____

7. Kaip, Jūsų nuomone, specialistai dažniausiai vertina bendradarbiavimą su tėvais?

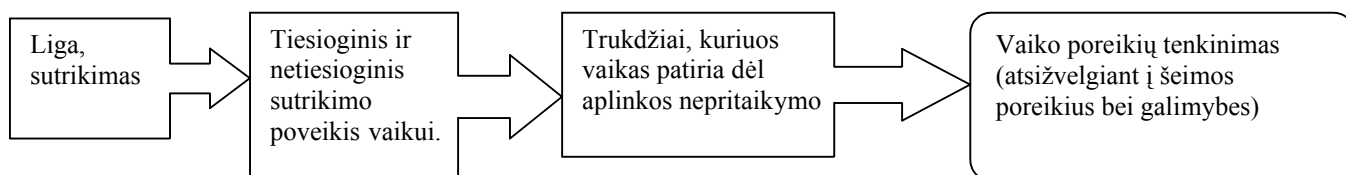
	TAIP	NE
Tėvai yra lygiateisiai komandos nariai vertinant vaiką.	☐	☐
Tėvai turi dalyvauti rengiant individualią vaiko ugdymo programą, jeigu nors kiek apie tai nusimano.	☐	☐
Bendradarbiaujant su tėvais, svarbu jiems pateikti tinkamus nurodymus, ką jie turi daryti su vaiku.	☐	☐
Bendradarbiavimas su tėvais turėtų vykti kaip lygus su lygiu, nepaisant tėvų neišmanymo.	☐	☐
Svarbiau yra konsultuoti bei mokyti tėvus, nei bendrauti ir bendradarbiauti, nes tai tik tuščiažodžiavimas.	☐	☐

8. Kuri diagramos dalis specialistams yra artimesnė?

1.

2.

9. Ar esate girdėję apie ekologinį vaiko pažinimo bei vertinimo modelį?

Taip, taikau jį savo darbe

Girdėjau tik tokį pavadinimą

Ne, nieko apie tai nežinau

Jeigu taip, trumpai pasidalinkite patirtimi, kaip taikote.

Nuoširdžiai dėkojame už bendradarbiavimą ir pagalbą!

Gerbiamieji Tėveliai,

Norėtume sužinoti, kaip, Jūsų nuomone, turėtų būti vertinama Jūsų vaiko raida ir pasiekimai bei kaip jis turėtų būti ugdomas. Labai prašome atsakyti į anketoje pateiktus klausimus. Anketa anoniminė, jos pasirašyti nereikia !

*Pažymėkite Jūsų nuomonę labiausiai atitinkančius atsakymus arba parašykite savo nuomonę. **Jūsų nuomonė mums labai svarbi!***

Atsakymus žymėkite taip: **x**

Susipažinkime!

■ Jūsų amžius: 18 – 20 21 – 25 26 – 30 virš 30

■ Jūs vaikui esate: mama tėvas

■ Jūsų šeimyninė padėtis: susituokęs(usi) vieniša(s) išsiskyręs(usi)

■ Išsilavinimas:

nebaigtas vidurinis vidurinis spec. vidurinis aukštesnysis aukštasis

■ Įstaiga, kurią lanko Jūsų atžala: darželis ankstyvosios reabilitacijos tarnyba

■ Vaiko, lankančio šią įstaigą, amžius:

iki 1 metų 1-2 mt 2-3 mt 3-4 mt 4-5 mt 5-6 mt 6-7 mt

1. Dauguma tėvų norėtų, kad jų vaikas būtų vertinamas, atsižvelgiant į:

vaiko stipriąsias savybes

vaiko silpnąsias savybes

vaiko ir šeimos galimybes

vaiko neigiamas savybes ar/ir raidos prognozę

kita (įrašykite) _____

2. Jūsų manymu, specialistai vertindami vaiko pasiekimus ir raidą, turėtų aiškintis:

	TAIP	NENORĖČIAU, KAD JIEMS TAI RŪPĖTŲ
Kokie vaiko poreikiai?	☐	☐
Kaip šiuos poreikius vertina tėvai?	☐	☐
Ar yra kiti žmonės, kurie tenkina šiuos poreikius?	☐	☐
Kurie vaiko poreikiai netenkinami?	☐	☐
Koks poveikis vaikui, jei šie poreikiai lieka nepatenkinti?	☐	☐
Kokios tėvų stiprybės bei silpnybės?	☐	☐
Ar yra šeimos narių, kurie gali tenkinti vaiko poreikius?	☐	☐
Ar yra bendruomenėje įstaigų tinklas, kuris padėtų tenkinti vaiko poreikius?	☐	☐

3. Ar tėvams svarbu, kad specialistai rinktų tokią informaciją apie Jūsų vaiką :

	SVARBU	NESVARBU	NENORĖČIAU, KAD JIEMS TAI RŪPĖTŲ
Kas dar be specialistų, reikalui esant, galėtų padėti vaikui įveikti raidos sunkumus.	☐	☐	☐
Kada vaiko poreikiai nebuvo tenkinami.	☐	☐	☐
Informacija apie vaiko pasisekimus ir pažangą.	☐	☐	☐
Esminius vaiko sunkumus	☐	☐	☐

4. Ar, Jūsų nuomone, tėvams svarbu, kad specialistai rinktų tokią informaciją apie Jūsų šeimą:

	SVARBU	NESVARBU	NENORĖČIAU, KAD JIEMS TAI RŪPĖTŲ
Informacija apie vaiką traumuojančius (traumavusius) įvykius.	☐	☐	☐
Apie šeimos sunkumus, problemas.	☐	☐	☐
Apie stipriąsias šeimos savybes, padedančias įveikti sunkumus.	☐	☐	☐

5. Ar, Jūsų nuomone, tėvams svarbu, kad specialistai rinktų tokią informaciją apie Jūsų šeimą ir jos aplinką:

	SVARBU	NESVARBU	NENORĖČIAU, KAD JIEMS TAI RŪPĖTŲ
Kokia pagalba buvo suteikta Jūsų šeimai.	☐	☐	☐
Apie Jūsų šeimos stipriąsias bei silpnąsias puses ir paramos tinklus.	☐	☐	☐
Kas galėtų pagerinti Jūsų vaiko bei šeimos padėtį	☐	☐	☐

Dėkojame Jums už nuoširdžius atsakymus ir linkime sėkmės !

Marius (5mt)

Marius –trečias vaikas šeimoje. Berniukas daug kalba, mėgsta žaisti su sesėmis bei grupės vaikais, jam patinka šokti ir, tėvai pasakojo, kad labiausiai patinka žaisti kompiuterinius žaidimus.

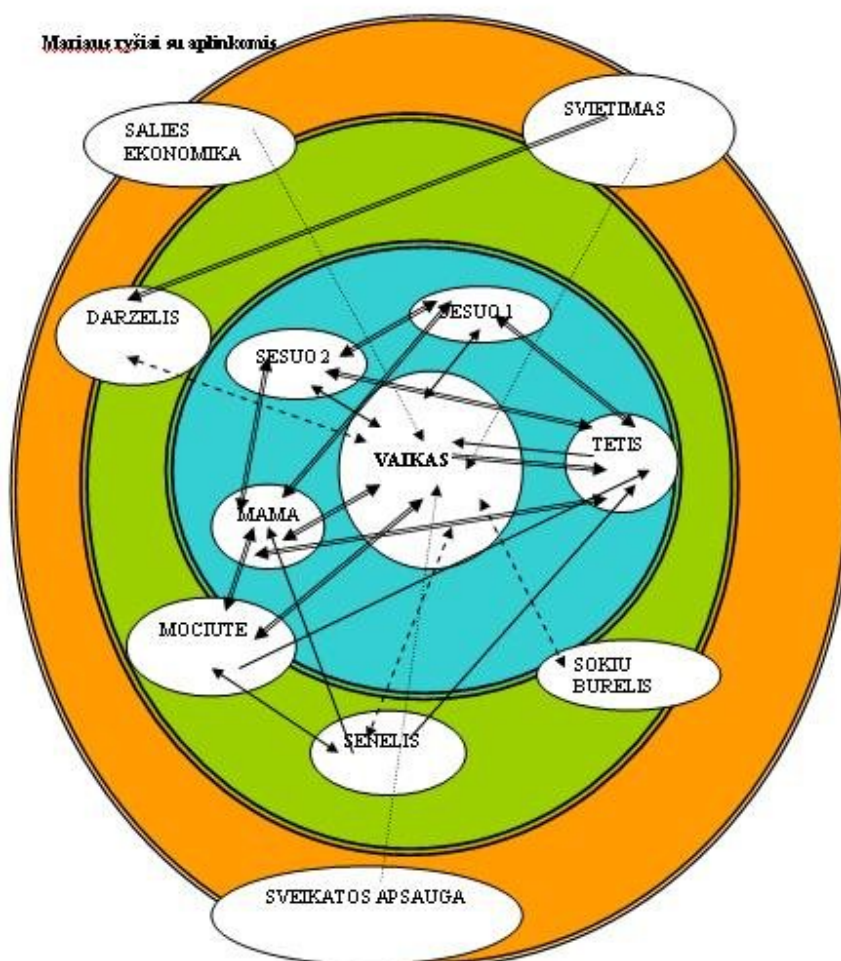
Būdamas trejų pradėjo lankyti logopedinį darželį. Penkerių, tėvai atvedė į mūsų darželį.

Mariui būdingi bruožai:

- Geba sutelkti dėmesį darant jam patinkančius darbelius: piešiant, dėliojant dėlionę ir t.t.
- Skiria visas spalvas;
- Skiria kai kurias formas: trikampį, kvadratą, apskritimą;
- Moka skaičiuoti iki dvidešimt;
- Skiria žodžių pirmąjį garsą.

Mariui labai patinka suaugusiųjų dėmesys. Ypatingai nori suaugusiųjų paskatinimo ir pagyrimo (ypač tėčio). Berniukas nepasitiki savimi, dažnai nenori atlikti užduočių, nes mano kad nemokės. Taip yra greičiausiai todėl, kad tėtis jį nuolat vertina negatyviai, barasi.

Labiausiai Marius prisirišęs prie mamos. Dažnai kalba apie močiutę, pas kurią praleidžia vakarus, kai tėvai užsilieka darbe. Lanko šokių būrelį, dalyvauja konkursuose ir tuo labai didžiuojasi.

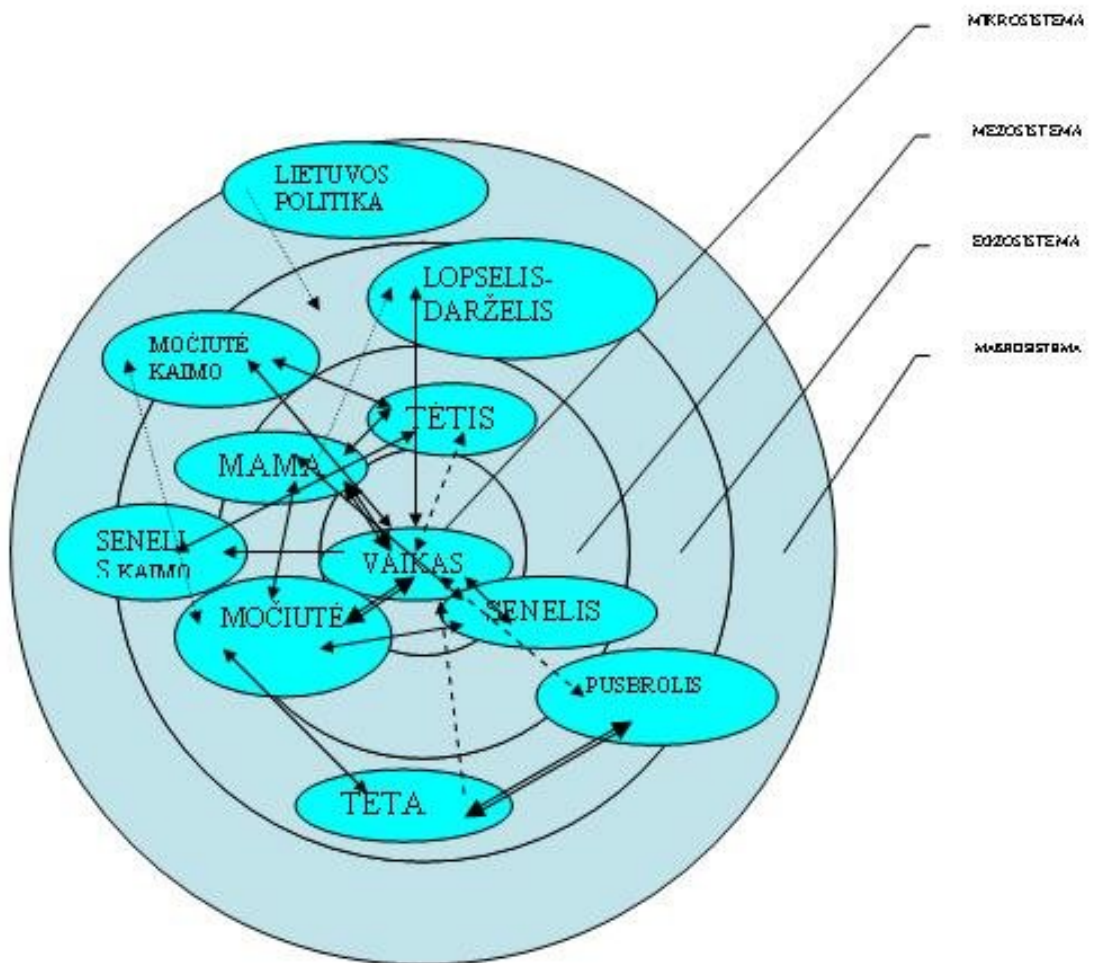

Kristina (3mt)

Vienturtė. Bendrume bute gyvena tėvai ir seneliai. Savaitgalius dažniausiai praleidžia kaime pas kitus senelius. Tėtis – tolimų reisų vairuotojas, todėl nuolat nebūna namuose.

Mergaitė drąsi, judri. Ji labai miela ir mandagi (tėvai ją skatina tinkamai elgtis). Žino daug pasakų (močiutė seka), moka kelis trumpus eilėraštukus. Mergaitė savarankiška – pati moka apsirengti, apsiauti batus, susitvarko tuolette. Kristina skiria pagrindines spalvas, žino kiek jai metų, tėvų vardus.

Kristinos
genograma

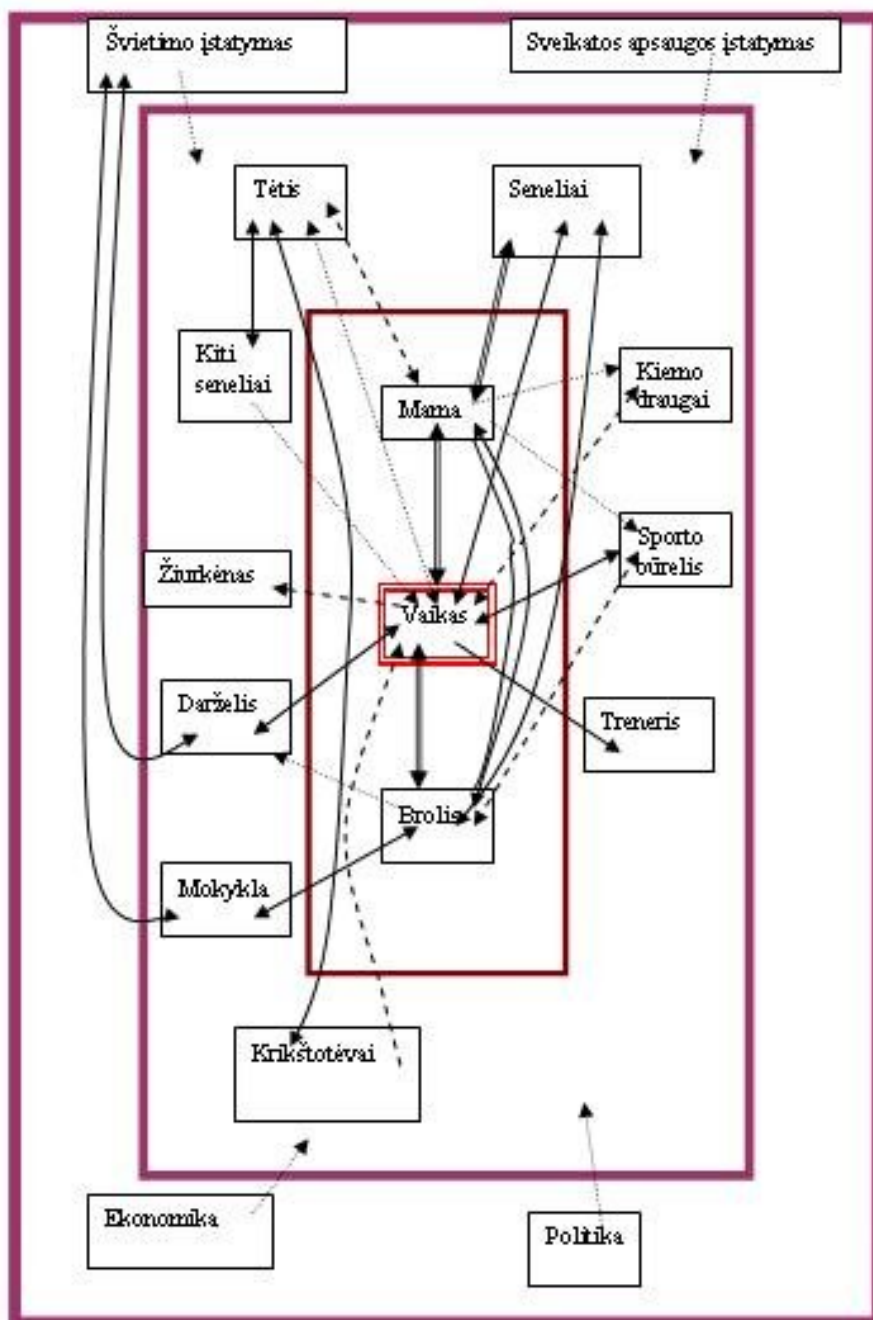

Vilius (6 mt)

Viliaus tėvai išsiskyrę. Berniukas yra antras vaikas šeimoje. Jo broliui Matui (iš pirmosios mamos santuokos) penkiolika metų. Vilių iš darželio dažniausiai pasiima brolis. Berniukas nuolat kopijuoja brolių, daug apie jį pasakoja.

Vilius rūpestingas (namuose rūpinasi žiurkėnu), draugiškai elgiasi su kitais grupės vaikais. Pamokėlių metu sunkiai sukaupia dėmesį, blaškosi, dažnai negeba atlikti užduočių, sudėlioti didesnių dėlionių. Žodynas skurdus, nemoka nei vieno eilėraščio.

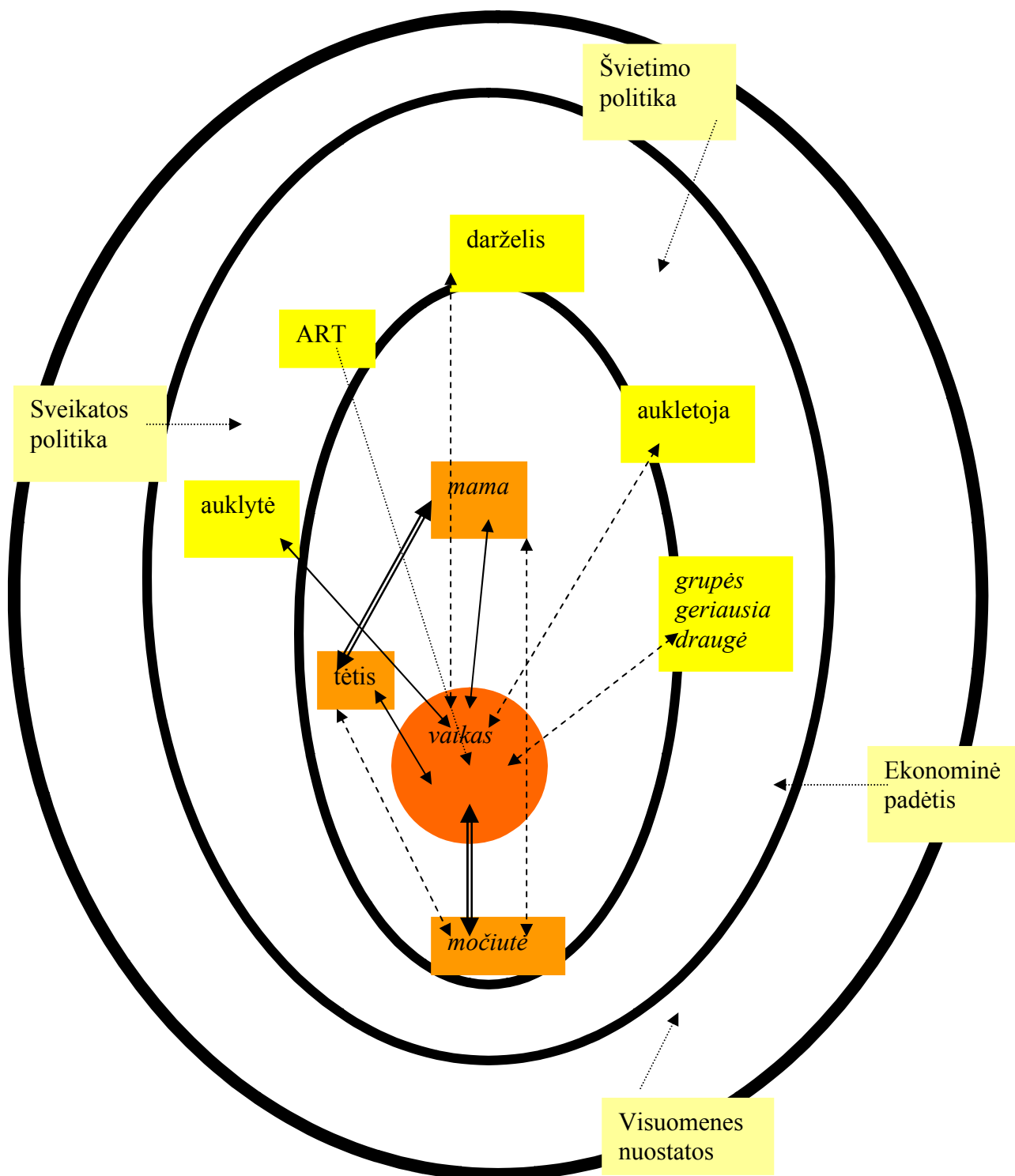
Vilius judrus, stiprus bei sportiškas. Jis lanko sporto būrelį. Šį sprendimą priėmė jo tėvai pasitarę su seneliais. Sportuoti berniukui patinka, daug pasakoja apie sporto trenerį.

Zita (4metai)

Mergaitę į darželį tėvai atvedė gana anksti (kai jai buvo 1.5mt). Sunkiai adaptavosi, nuolat verkė, dažnai sirgo. Zita nedrąši, retai žaidžia su kitais vaikais, tačiau šalia kitų vaikų gali ilgai statyti iš kaladėlių pilies, griauti ir vėl statyti. Ji vis dar nemoka savarankiškai užsirišti batų, užsisėgti striukės. Nenoriai bendrauja su svetimais suaugusiais, mažai kalba. Zitai labiausiai patinka muzikos užsiėmimai, ypač dainavimas. Sunkiai sekasi atlikti rankų darbelius. Nepakankamai išlavėjusi smulkioji motorika.

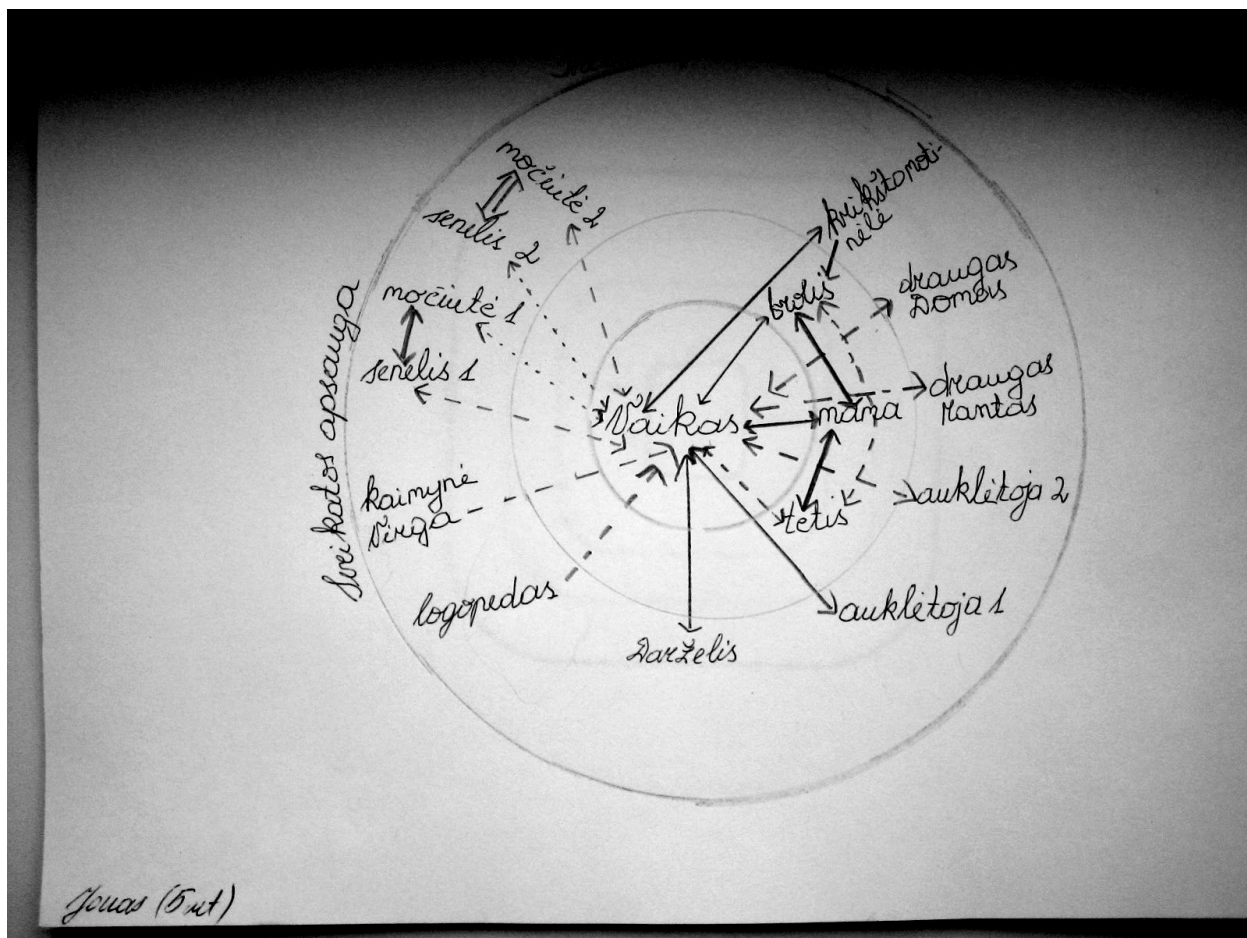
Ji moka skaičiuoti iki penkių, skiria visas pagrindines spalvas, moka porą eilėraščių. Namuose dažniausiai ją prižiūri močiutė. Zitos tėvai labai užsiėmę žmonės, todėl iš darželio ją pasiima močiutė ir prižiūri ją tol, kol gryžta tėvai iš darbo. Be darželio Zita dar reguliariai lankosi ankstyvosios reabilitacijos tarnyboje. Stebima jos raida.

Jonas (5 metai)

Darželį pradėjo lankyti trejų. Greitai adaptavosi. Mielai būna darželyje, žaidžia su kitais vaikais, aktyviai dalyvauja įvairioje veikloje (atėjus mamai pasiimti jo iš darželio, dažnai Jonas priešinasi, prašo, kad leistų dar pabūti). Berniukas labai judrus, nerimastingas, sunkiai sutramdomas. Nemiega pietų miego. Sunkiai sukaupia dėmesį. Noriai imasi įvairios veiklos, bet labai dažnai jos nepabaigia iki galo.

Jonas daug kalba, mėgsta pasakoti apie save, savo šeimą, gimines. Jis moka daug eilėraščių, nes nuolat girdi namuose besimokantį mokyklinio amžiaus brolių. Gerai išlavėję smulkiosios motorikos įgūdžiai: kruopščiai spalvoja, kerpa, mėgsta verti "karolius". Atpažįsta kelias raides, moka skaičiuoti iki 30, parašo savo vardą.

Kamilė (7mt)

Darželį pradėjo lankyti vėlai (5 metų). Turi elgesio problemų. Irzli, nemoka bendrauti su kitais vaikais, mušasi, neklauso auklėtojų. Geba skaičiuoti iki 10, nepažįsta raidžių, prasti spalvinimo įgūdžiai. Pasyvi, nenoriai įsitraukia į grupės veiklą. Kalba prasta, lanko logopedinius užsiėmimus. Dažnai serga, labai alergiška.

